GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Det här verket har digitaliserats i ett samarbete mellan Litteraturbanken och universitetsbiblioteken i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den tolkade texten kan innehålla fel.
Därför bör du visuellt jämföra den tolkade texten med de scannade bilderna för att avgöra vad som är riktigt.
Om du anser dig ha upphovsrätt till detta material, ber vi dig vänligen kontakta Göteborgs universitetsbibliotek.

The digitisation of this work is a collaboration between The Literature Bank and the university libraries in Gothenburg, Lund, Umeå and Uppsala.
All printed text is OCR processed into machine readable text. This means that you can search the document and copy its text. Older documents with print in poor condition can be hard to process and may contain errors. Compare the interpreted text visually to the scanned image to determine what is correct.
If you believe you own the copyright to this work, please contact the Gothenburg University Library.

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

LUNDS
UNIVERSITET

UPPSALA
UNIVERSITET

Universitetsbiblioteket

TRYCKT OCH OTRYCKT

AF

AUGUST STRINDBERG.

NY SAMLING.

TRYCKT OCH OTRYCKT

AF

AUGUST STRINDBERG.

NY SAMLING.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1897.

DRAMATIK.

Bandet.

Sorgespel i en akt.

PERSONER:

Häradshöfdingen, 27 år.
Pastorn, 60 år.
Baronen, 42 år.
Friherrinnan, 40 år.
De tolf nämndemännen.
Notarien.
Länsmannen.
Fjärdingsmannen.
Advokaten.
Hemmansägaren Alexandersson.
Tjänsteflickan Alma Jonsson.
Dejan.
Tröskaren.
Folk.

En Tingssal. Dörr och fönster i fonden; genom fönstren synas kyrkogården och klockstapeln. Dörr till höger. Till vänster dombordet i form af en kateder på en estrad, katedern prydd med förgyllda ornament af svärdet och vågskålen. På båda sidor om dombordet, stolar och bord för nämnden. Midt på golfvet bänkar för åhörarna. Väggarna bestå af fasta skåp, på hvilkas dörrar synas markegångstaxor och kungörelser.

Första scenen.

LÄNSMAN och FJÄRDINGSMAN.

LÄNSMAN.

Har du sett så mycket folk vid sommartinget förr?

FJÄRDINGSMAN.

Nej, inte på femton år, då vi hade det stora Alsjömordet.

LÄNSMAN.

Ja, det här är då också en historia, som kan vara lika god som ett dubbelmord på föräldrar. Att baron och friherrinnan skola skiljas, det är ju redan ett elände, men när så kommer till, att släkterna börja kifvas om ägodelar och jordagods, då kan man tänka sig hur det skall stå i ljusan låga. Fattades bara att de kifvats om enda barnet, så hade icke kung Salomo själf kunnat fälla dom.

FJÄRDINGSMAN.

Ja, hur är det med denna sak? Somliga säger si, och andra säger så, men någon skall väl ha skulden?

LÄNSMAN.

Det är inte så sagdt: ibland är ingens fel att två gräla, och understundom är det den enas skuld ensam att två gräla. Mitt rifjärn där hemma till exempel, hon går och stormgrälar för sig själf, berättas det, när jag är borta. För öfrigt är det här inte något gräl, utan fullständigt brottmål, och i de flesta sådana är den ena parten kärande,

det vill säga den förfördelade, och den andra parten svarande, eller den brottslige. Hvem som är skyldig i detta mål det är icke lätt att säga, för båda parterna äro kärande och båda svarande!

FJÄRDINGSMAN.

Ja, ja! Men underligt är det i dessa tider; det är som kvinnorna blifvit galna. Min gamla har ryck, då hon talar om att jag skulle föda barn, om det vore rättvist, liksom inte vår Herre skulle veta hur han skapat sina människor. Och så får jag långa historier om att hon också är en människa, liksom jag inte visste det förut eller påstått något annat; att hon inte har lust att vara min piga, fastän jag egentligen är hennes dräng.

LÄNSMAN.

Ja så. Du har också fått den där åkomman i huset! Min brukar läsa ett blad som hon får på herrgårn, och så berättar hon ena dagen som något ytterst märkvärdigt att en dalkulla har börjat på att mura, en annan gång att en käring öfverfallit och slagit sin sjuka man. Jag vet inte hvad det går ut på alltihop, men hon tycks vara arg på mig för att jag är karl!

FJÄRDINGSMAN.

Ja, är det inte alldeles märkvärdigt. (*Bjuder snus.*) Vackert väder! Rågen står som en fäll, och järnnätterna gick galant öfver.

LÄNSMAN.

Jag har ingenting på marken, jag, och goda år äro dåliga år för mig: inga utmätningar, inga

auktioner. Känner du nya häradshöfdingen som ska sitta ting i dag?

FJÄRDINGSMAN.

Nej, men det lär vara en ungherre som nyss gjort sin examen och nu sitter sitt första ting —

LÄNSMAN.

Och så skall han vara lite läsare. Hm!

FJÄRDINGSMAN.

Hm hm! — Tingspredikan räcker länge i dag!

LÄNSMAN

(*lägger fram en stor bibel på notariens bord, samt tolf små på nämndemännens*).

Nu kan det inte töfva så länge förrn det är slut, efter de hållit på en hel timme snart!

FJÄRDINGSMAN.

Han är en baddare att predika, kyrkoherden, när han kommer i tagen. (*Paus.*) Ska makarna inställa sig personligen?

LÄNSMAN.

Båda två, så här blir nog en kalabalik... (*Det ringer i klockstapeln utanför.*) Så där, nu är det slut! — Damma af lite nu på bordet, så tror jag vi kan börja!

FJÄRDINGSMAN.

Och bläck är det i bläckhornen?

Andra scenen.

DE FÖRRA. BARONEN och FRIHERRINNAN.

BARONEN (*halfhögt till friherrinnan*).

Alltså innan vi skiljas på detta år, äro vi fullkomligt ense i alla punkter! För det första: inga tillvitelser inför domstolen?

FRIHERRINNAN.

Tror du att jag skulle vilja stå här och blotta vårt samlifs alla detaljer inför en nyfiken bondhop?

BARONEN.

Bra! Vidare: Du behåller barnet under skillnadsåret, med villkor att det får besöka mig, när jag behagar, och att det uppfostras efter de principer jag uppställt, och hvilka du godkänt?

FRIHERRINNAN.

Alldeles!

BARONEN.

Att jag af godsets afkastning lämnar till dig och barnet tre tusen kronor under skillnadsåret?

FRIHERRINNAN.

Öfverenskommet!

BARONEN.

Då har jag inte mer att tillägga, utan ber endast att få säga dig farväl! Hvarför vi skiljas, veta endast du och jag; och för vår sons skull får ingen veta det. Men jag besvär dig också för hans skull: upptag ingen strid, så att vi retas att smutsa hans föräldrars namn. Det händer nog

ändå att han ute i det grymma lifvet får umgälla detta att hans föräldrar äro skilda.

FRIHERRINNAN.

Jag upptar ingen strid så länge jag får behålla mitt barn!

BARONEN.

Låt oss då endast koncentrera vår omtanke på barnets väl och glömma hvad vi haft oss emellan! Och tänk på en sak till: om vi kifvas om barnet och jäfva hvarandras fallenhet att vårda det, kan domaren döma barnet från oss båda och sätta det hos läsarna att uppfostras i hat och förakt för dess föräldrar!

FRIHERRINNAN.

Det är inte möjligt!

BARONEN.

Jo, min vän, så är lagen!

FRIHERRINNAN.

Det är en dum lag!

BARONEN.

Må vara, men den gäller, och den är skrifven äfven för dig!

FRIHERRINNAN.

Det är onaturligt! Och det skulle jag aldrig underkasta mig!

BARONEN.

Det behöfver du heller inte, då vi ju beslutat att ej jäfva hvarandra. Vi ha aldrig kommit öfverens förr, men i denna enda punkt äro vi ju sams: att vi skola skiljas utan osämja! (*Till länsman.*) Är

det tillåtet för friherrinnan att vänta där inne i rummet?

LÄNSMAN.

Var så god och stig på!

(*Baronen följer friherrinnan till högra dörren, därpå går han ut genom fonden.*)

Tredje scenen.

LÄNSMAN. FJÄRDINGSMAN. ADVOKATEN.
TJÄNSTEFLICKAN. DEJAN. TRÖSKAREN.

ADVOKATEN (*till tjänsteflickan*).

Ser du, min vän: att du har stulit, det betviflar jag inte ett ögonblick, men alldenstund din husbonde inte har vittnen på det, så är du oskyldig. Men efter som din husbonde kallat dig tjuf, i två vittnens närvaro, så är han skyldig till ärekränkning. Och nu är du kärande och han svarande. Kom nu ihåg denna regel: en brottslings första plikt är: att bestrida.

TJÄNSTEFLICKAN.

Ja, men häradshöfdingen sa nyss att jag inte var någon brottsling, utan att det var husbonden.

ADVOKATEN.

Du är brottslig eftersom du har stulit, men eftersom du begärt advokat, så är det min oafviseliga plikt att rentvå dig och få din husbonde fälld. Därför, och sista gången: bestrid! (*Till vittnena.*) Och vittnena, hvad de skola vittna? Hör på: ett godt vittne skall hålla sig till saken. Märken

noga därför, att det icke är frågan om huruvida Alma har stulit eller icke, utan att det endast är frågan om Alexandersson sagt att hon stulit, ty, märk noga, Alexandersson har icke rätt att styrka sina påståenden, men vi ha det. Hvarför, det vete fan! Men det angår er inte. Alltså: tungorna rätt i mun och fingrarna på bibeln!

DEJAN.

Herre Jesus, jag är så rädd, för jag vet inte hvad jag skall säga!

TRÖSKAREN.

Säg som jag säger, du, så ljuger du inte.

Fjärde scenen.

DE FÖRRA. HÄRADSHÖFDINGEN och PASTORN.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Tack för er predikan, herr kyrkoherde!

PASTORN.

Ingen orsak, häradshöfdingen.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Jo, som ni vet är detta mitt första ting. Jag har egentligen haft fruktan för denna bana på hvilken jag nästan mot min vilja blifvit inkastad. Ty dels äro lagarna så bristfälliga, rättegångsväsendet så osäkert och den mänskliga naturen så full af osanning och förställning, att jag mången gång undrat hur en domare kan ha mod att uttala en bestämd mening. Och i dag har ni väckt mina farhågor ånyo!

PASTORN.

Att vara samvetsgrann är ju en plikt, men att vara hjärtnupen, duger inte. Och när nu allt annat på jorden är bristfälligt, så få vi väl icke heller tänka oss domare och dom fullkomliga.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Låt så vara, men det hindrar icke att jag känner ett gränslöst ansvar, då jag har människors öden i min hand, och då mitt uttalade ord kan verka ner i generationer. Jag syftar nu närmast på detta skillnadsmål mellan baronen och hans maka, och jag måste fråga er, som i kyrkorådet meddelat makarna de två varningarna, hvad er mening är om deras inbördes förhållande och relativa skuld.

PASTORN.

Det vill säga: häradshöfdingen vill göra mig till domare, eller ställa sin dom på mitt vittnesmål. Däremot måste jag endast hänvisa till kyrkorådets protokoll.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Ja, protokollen, dem känner jag. Men det är just hvad som inte står i protokollen jag behöfver få reda på.

PASTORN.

Hvad makarna vid enskildt förhör tillvitat hvarandra är min hemlighet; och för öfrigt: hur skall jag veta hvem som talat sant och hvem som ljugit. Jag måste säga er hvad jag sagt dem: jag behöfver inte tro den ena mer än den andra.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Men ni har väl kunnat bilda er ett omdöme om saken under dessa förhandlingar?

PASTORN.

Jag har bildat mig ett omdöme när jag hört den ena parten, och jag har bildat mig ett annat omdöme när jag hört den andra parten. Med ett ord: jag kan icke ha någon grundad mening i denna fråga.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Men jag skall uttala en bestämd mening, jag som ingenting alls vet.

PASTORN.

Det är en domares tunga kall, som jag aldrig skulle förmå bära.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Men man skall väl kunna framte vittnen? Få bevis!

PASTORN.

Nej, makarna anklaga icke hvarandra offentligt. Och för öfrigt: två falska vittnen äro full bevisning, och en menedare är lika god. Tror ni att jag skulle bygga dom på pigors skvaller, afundsjuka grannars prat, eller partiska släktingars hämnd!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Ni är en förfärlig skeptiker, pastor!

PASTORN.

Man blir det efter fyllda sextio år och när man varit själasörjare i fyrtio. Lögnen sitter i

som arfsynden, och jag tror att alla människor ljuga; man ljuger af fruktan som barn, af intresse, behof, självupphållelsedrift när man blir äldre, jag vet de som ljuga af ren människovänlighet. I föreliggande fall, hvad dessa makar beträffar, tror jag ni får mycket svårt att utgrunda hvem som talar sannast; och jag vill bara varna er att ej låta någon förmening smyga sig på er. Ni är själf nygift och står under den unga kvinnans förtrollning; ni har därför lätt att bli intagen till förmån för en ung charmant dam, som är en olycklig maka och tillika moder. Å andra sidan är ni nyss barnafader, och skall såsom sådan icke undgå att röras af faderns förestående skilsmässa från sitt enda barn; akta er för medlidande åt någotdera hållet, ty medlidande med den ena är grymhet mot den andra.

HÄRADSHÖFDINGEN.

En sak kommer dock att underlätta min möda, och det är, att makarna äro ense i hufvudsak.

PASTORN.

Lita inte på det, ty så säga de alla; och när de väl komma inför dombordet, så står det i ljusan låga. Det behöfs bara en gnista här, så är det tändt! Nu kommer nämndemännen! Farväl så länge! Jag sitter kvar fastän jag inte syns.

Femte scenen.

DE FÖRRA. DE TOLF NÄMNDEMÄNNEN. LÄNSMANNEN (*ringer i en klocka i öppna fonddörren. Rättens ledamöter taga plats; folk strömmar in*).

HÄRADSHÖFDINGEN.

Erinrande om strafflagens bestämmelser rörande tingsfrid i dess elfte kapitel, femte, sjette och åttonde paragrafer, förklarar jag härmed rättens förhandlingar öppnade. (*Sakta till notarien; därpå:*) Behagar den nyvalda nämnden aflägga ed.

NÄMNDEMÄNNEN

(*resa sig; lägga fingren på bibeln och tala sedan på en gång utom då namnen nämnas*).

Jag Alexander Eklund,
Jag Emanuel Wickberg,
Jag Karl Johan Sjöberg,
Jag Erik Otto Boman,
Jag Erenfrid Söderberg,
Jag Olof Andersson i Vik,
Jag Karl Peter Andersson i Berga,
Jag Axel Vallin,
Jag Anders Erik Ruth,
Jag Sven Oskar Erlin,
Jag August Alexander Vass,
Jag Ludvig Östman (*alla på en gång, i takt, låg ton och mezza voce*) lofvar och svär vid Gud och hans heliga evangelium, att jag vill och skall, efter mitt bästa förstånd och samvete, i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Guds och Sveriges lag, och laga stadgar;

(*högre ton och höjda röster*) aldrig lag vränga eller orätt främja, för skyldskap, svågerskap, vänskap, afund och illvilja, eller räddhåga, ej heller för mutor och gåfvor, eller annan orsak, under hvad sken det vara må, och ej den saker göra som saklös är, eller den saklös, som saker är. (*Tonen höjes ytterligare.*) Jag skall ock hvarken förr än domen afsäges, eller sedan uppenbara dem som till rätta gå, eller androm, de rådslag, som rätten inom lykta dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare, troliga hålla, utan arga list och påfund . . . (*Paus.*) Så sant mig Gud hjälpe till lif och själ! (*Nämndemännen sätta sig.*)

HÄRADSHÖFDINGEN (*till länsman*).

Ropa på målet Alma Jonsson mot hemmansägaren Alexandersson.

Sjette scenen.

DE FÖRRA. ADVOKATEN. ALEXANDERSSON. TJÄNSTEFLICKAN. DEJAN. TRÖSKAREN.

LÄNSMAN (*ropar upp*).

Tjänsteflickan Alma Jonsson mot hemmansägaren Alexandersson.

ADVOKATEN.

Jag skulle presentera fullmakt för käranden Alma Jonsson.

HÄRADSHÖFDINGEN (*granskar fullmakten; därpå*):

Tjänsteflickan Alma Jonsson har i uttagen stämning å sin förre husbonde Alexandersson yrkat

ansvar enligt Strafflagens sextonde kapitel, åttonde paragraf, gående på sex månaders fängelse eller böter, därför att Alexandersson kallat henne tjuf, utan att ha styrkt sin anklagelse eller anhänggjort mål. Hvad har Alexandersson att anföra?

ALEXANDERSSON.

Jag har kallat henne tjuf, emedan jag har sett henne stjäla.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Har Alexandersson vittnen på att hon har stulit?

ALEXANDERSSON.

Nej, jag hade händelsevis inga vittnen med mig, ty jag brukar mest gå ensam.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Hvarför lade inte Alexandersson sak mot flickan?

ALEXANDERSSON.

Därför att jag aldrig processar! För öfrigt bruka aldrig vi husbönder tala på husstöld, dels därför att det är så vanligt, dels därför att vi icke vilja fördärfva tjänarnas framtid.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Hvad har Alma Jonsson att svara härpå?

ALMA JONSSON.

Joo . . .

ADVOKATEN.

Tyst du! Alma Jonsson, som i detta mål icke är svarande, utan kärande, ber att få sina vittnen hörda, för att Alexanderssons ärekränkning må ledas i bevis!

HÄRADSHÖFDINGEN.

När Alexandersson har påtagit sig ärekränkningen, fordrar jag inga vittnen. Däremot är det af vikt för mig att veta om Alma Jonsson är skyldig till förseelsen, ty har Alexandersson haft sannolika skäl för sitt uttalande, inverkar detta på domens mildrande.

ADVOKATEN.

Jag ber att få bestrida detta domarens påstående i kraft af Strafflagens sextonde kapitel, trettonde paragraf, däri den som för ärekränkning tilltalas ej tillåtes framställa bevisning om sanningen af sitt tillmäle.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Parter och vittnen samt åhörare aflägsna sig, att rätten må öfverlägga. (*Alla gå utom rätten.*)

Sjunde scenen.

RÄTTEN.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Är Alexandersson en trovärdig och hederlig karl?

NÄMNDEN.

Alexandersson är en trovärdig karl!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Är Alma Jonsson känd som en ärlig tjänare?

ERIK OTTO BOMAN.

Alma Jonsson har afskedats för snatteri hos mig, förlidet år.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Nu måste jag likafullt döma Alexandersson till böter. Det finns ingen hjälp för det! Är han fattig?

LUDVIG ÖSTMAN.

Han resterar för kronoutskylderna och hade missväxt i fjor; så att de böterna orkar han inte bära!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Och ändå kan jag icke finna anledning uppskjuta målet, då saken är klar och Alexandersson ingenting får bevisa. Är det någon som har något att tillägga eller invända?

ALEXANDER EKLUND.

Jag vill endast tillåta mig en allmän betraktelse: ett mål som detta, där den icke allenast oskyldige, utan förfördelade får ta straffet, och tjufven blir upprättad, till sin så kallade ära, kan lätt leda till de följder, att människor bli mindre öfverseende mot sin nästa och att processer komma att bli vanligare.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Detta är mycket möjligt, men allmänna betraktelser tillhöra icke protokollen, och dom måste fällas. Jag frågar därför endast nämnden om Alexandersson kan anses skyldig enligt Strafflagens sextonde kapitel, trettonde paragraf?

NÄMNDEN.

Ja!

HÄRADSHÖFDINGEN (*till länsman*).

Kalla in parter och vittnen.

Åttonde scenen.

ALLA in.

HÄRADSHÖFDINGEN.

I målet mellan Alma Jonsson och hemmansägaren Alexandersson, dömes Alexandersson för ärekränkning till hundra kronors böter.

ALEXANDERSSON.

Ja, men jag såg ju att hon stal! — Det har man för att man är barmhärtig!

ADVOKATEN (*till tjänsteflickan*).

Ser du nu! Bara man bestrider, så går det! Alexandersson var dum och bestred inte. Hade jag varit hans advokat och han bestridt käromålet, så skulle jag strax ha jäfvat dina vittnen, och du hade suttit där! — Nu går vi ut och gör upp den här affären. (*Går med tjänsteflickan och vittnena.*)

ALEXANDERSSON (*till länsman*).

Och nu kanske jag ska utfärda flyttningsbetyg åt Alma och sätta att hon varit ärlig och ordentlig.

LÄNSMAN.

Det angår mig inte!

ALEXANDERSSON (*till fjärdingsman*).

Och för det här får jag gå ifrån gård och grund! Kan man tänka sig att rättvisan är så beskaffad, att tjufven får äran och den bestulne får spö! Fy fan! — Kom och drick en kaffehalfva se'n, Öman.

FJÄRDINGSMAN.

Jag kommer sedan, men skrik inte!

ALEXANDERSSON.

Jo, jag ska djäfvuln i mig skrika, om det också kostar tre måna'r!

FJÄRDINGSMAN.

Skrik inte bara! Skrik inte!

Nionde scenen.

DE FÖRRA. Sedan BARON och FRIHERRINNAN.

HÄRADSHÖFDINGEN (*till länsmannen*).

Ropa på skillnadsmålet mellan baron Sprengel och hans hustru, född Malmberg.

LÄNSMAN.

Skillnadsmålet mellan baron Sprengel och hans hustru, född Malmberg. (*Baron och friherrinnan in.*)

HÄRADSHÖFDINGEN.

I uttagen stämning mot sin maka, har baron Sprengel förklarat att han icke vidare ämnar fortsätta äktenskapet, och anhåller att, då kyrkorådets varningar visat sig fruktlösa, bli dömd till ett års skillnad i säng och säte. Hvad har friherrinnan att invända häremot?

FRIHERRINNAN.

Mot skilsmässan har jag intet att invända, blott jag får behålla mitt barn. Det är mitt villkor.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Lagen erkänner icke några villkor i detta fall, och det är domstolen, som afgör frågan om barnet.

FRIHERRINNAN.

Det var högst märkvärdigt!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Och det är därför af stor vikt för domaren att få veta hvem som vållat oenigheten, hvarpå skilsmässan är grundad. Enligt vidfogadt kyrkorådsprotokoll synes att hustrun påtagit sig, att hon stundom haft ett stridigt och svårt lynne, hvaremot mannen icke vidgått någon skuld. Friherrinnan synes således ha erkänt...

FRIHERRINNAN.

Det är lögn!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Jag har svårt att antaga det kyrkorådets protokoll, bevittnadt af kyrkoherden och åtta andra trovärdiga män, skulle vara oriktigt.

FRIHERRINNAN.

Det är falskt skrifvet!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Man begagnar icke ostraffadt sådana utlåtelser inför domstolen.

BARONEN.

Jag skall be att få observeradt det jag godvilligt afstått barnet till friherrinnan under vissa villkor.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Och jag upprepar ännu en gång hvad jag sagt nyss, att det är domaren och icke parterna som afgör målet. Alltså: friherrinnan förnekar sig vara vållande till oenigheten?

FRIHERRINNAN.

Ja, det gör jag! Och det är icke ens fel att två gräla.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Det här är icke något gräl utan ett brottmål, för öfrigt tyckes friherrinnan ådagalägga ett stridigt lynne och ett hänsynslöst sätt.

FRIHERRINNAN.

Då känner ni inte min man.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Var god och förklara er, ty jag kan inte fälla dom på insinuationer.

BARONEN.

I så fall ber jag att få målet nedlagdt, så att jag får söka skilsmässa på andra vägar!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Målet är redan handlagdt och måste fullföljas! — Friherrinnan påstår således att mannen är vållande till skilsmässan. Kan det bevisas?

FRIHERRINNAN.

Ja, det kan bevisas!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Var god och gör det, men betänk noga att det gäller förinta baronens faderskap och rätten till egendomen.

FRIHERRINNAN.

Den har han förverkat många gånger, icke minst då han nekade mig sömn och föda.

BARONEN.

Jag nödgas härtill upplysa att jag aldrig nekat friherrinnan sömn; jag har endast bedt henne icke sofva till middagen, emedan huset därigenom vansköttes och barnet lämnades utan tillsyn. Hvad

födan beträffar, har jag alltid låtit frun i huset bestämma därom, och jag har endast afstyrkt ett par öfverflödiga kalas, då det vanskötta hushållet icke tillät sådana utgifter.

FRIHERRINNAN.

Och han har låtit mig ligga sjuk utan att vilja tillkalla läkare.

BARONEN.

Friherrinnan brukade alltid bli sjuk, när hon ej fick sin vilja fram, men detta slags sjukdom gick snart öfver. Sedan jag tillkallat professorn från staden en gång och han förklarat att det bara var konster, tillkallade jag ingen läkare nästa gång då friherrinnan blef sjuk — därför att den nya trymån var femtio kronor billigare än som var afsedt.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Allt detta är icke af den natur att det kan tagas i betraktande vid dömandet af ett så allvarligt mål. Det måste finnas djupare motiv.

FRIHERRINNAN.

Det bör väl räknas som motiv att en far icke tillåter en mor uppfostra sitt barn.

BARONEN.

För det första har friherrinnan låtit en piga sköta barnet, och där hon själf lagt hand vid vården, har det alltid varit galet; för det andra har hon velat utbilda gossen till kvinna i stället för till man; sålunda lät hon honom gå i flickkläder tills han var fyra år; och än i dag vid åtta

års ålder går han med långt hår som en flicka, tvingas att sy och virka, samt leker med dockor, hvilket allt jag anser skadligt för barnets normala utveckling till man. Under det att hon å andra sidan roade sig med att kläda folkets döttrar som gossar, klippa håret af dem och sätta dem till sådant arbete som gossar pläga sköta. Med ett ord: jag tog min sons uppfostran om hand, då jag märkte dessa sinnessjukliga symptom, hvilkas följder man förr sett leda till konflikt med Strafflagens adertonde kapitel.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Och ändock ville ni nu lämna barnet kvar i moderns vård?

BARONEN.

Ja, därför att jag aldrig hyst den grymma tanken skilja barn och moder, och emedan modern lofvat bättring. Jag hade för öfrigt endast lofvat villkorligt, och under förutsättning att lagen icke befattade sig med ämnet; men eftersom vi kommit in på anklagelsernas område har jag ändrat beslut, i synnerhet som jag ifrån kärande har blifvit svarande.

FRIHERRINNAN.

Det är så den mannen alltid håller sina löften.

BARONEN.

Mina löften ha som andras alltid varit villkorliga, och så länge villkoren uppfyllts, har jag hållit lofven.

FRIHERRINNAN.

Så hade han lofvat mig personlig frihet i äktenskapet . . .

BARONEN.

Naturligtvis under förutsättning att anständighetens lagar icke kränktes, men när alla gränser öfverskredos och under frihet insmugits begreppet själfsvåld, ansåg jag mitt löfte kringgånget.

FRIHERRINNAN.

Och därför pinade han mig med den orimligaste svartsjuka, som brukar vara nog för att göra en samlefnad olidlig. Han var till och med nog löjlig att vara svartsjuk på läkaren.

BARONEN.

Den svartsjukan upplöste sig i att jag afrådde från att begagna en ökänd och pratsjuk massör för en krämpa som brukade behandlas af ett fruntimmer, såvida icke friherrinnan åsyftar det fallet, då jag körde ut inspektoren när han rökte i min salong och bjöd friherrinnan på cigarrer.

FRIHERRINNAN.

Eftersom vi råkat in på skamlösheternas område, är det så godt att hela sanningen kommer fram: baronen har begått äktenskapsbrott. Är det nog för att göra honom ovärdig att ensam uppfostra mitt barn?

HÄRADSHÖFDINGEN.

Kan friherrinnan bevisa detta?

FRIHERRINNAN.

Ja, det kan jag, och här har jag bref!

HÄRADSHÖFDINGEN (*mottager brefven*).

Hur länge sen är det?

FRIHERRINNAN.

Det är ett år sedan.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Tiden för åtals väckande är visserligen försuten, men själfva sakförhållandet väger tungt mot mannen och kan förorsaka honom barnets och giftorättens delvisa förlust. Erkänner baronen äktenskapsbrottet?

BARONEN.

Ja, och med ånger och blygsel, men där funnos omständigheter hvilka måste betraktas som förmildrande. Jag var tvingad till ett nesligt celibat genom friherrinnans beräknade kallsinnighet, oaktadt jag endast höfviskt bad att som en gunst få vinna hvad lagen tillständer mig som en rättighet; jag ledsnade på att köpa hennes kärlek, då hon infört prostitution i mitt äktenskap och sålde sina favörer först mot makt, sedan mot gåfvor och pengar, och jag såg mig slutligen, och med friherrinnans uttryckliga tillåtelse, nödsakad ingå en lös förbindelse.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Hade friherrinnan gifvit sitt samtycke?

FRIHERRINNAN.

Det är inte sant! Jag fordrar bevis!

BARONEN.

Det är sant, men jag kan ej bevisa det, då det enda vittnet, min hustru, förnekar det!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Obevisadt behöfver icke vara osant, men ett aftal som detta emot gällande lagar, är ett pactum

turpe och är ogiltigt. Baron har fortfarande allt emot sig.

FRIHERRINNAN.

Och då baronen påtagit sig brottet med ånger och skam, ber jag, såsom numera kärande ifrån att ha varit svarande, det rätten måtte öfvergå till domens fällande då vidare detaljer äro onödiga.

HÄRADSHÖFDINGEN.

I min egenskap af rättens ordförande ber jag få höra hvad baronen kan ha att anföra till sitt försvar eller åtminstone urskuldande.

BARONEN.

Jag har nyss påtagit mig äktenskapsbrottet och anfört såsom mildrande omständigheter, att det dels skedde af tvingande nöd, då jag efter tio års äktenskap plötsligt befann mig vara ogift, dels att det var med friherrinnans eget samtycke. Som jag nu får anledning tro att detta allt var en snara för att få sak på mig, är det min skyldighet, för min sons skull, att gå vidare . . .

FRIHERRINNAN (*utropar ofrivilligt*).

Axel!

BARONEN.

Hvad som vållade mitt äktenskapsbrott, det var friherrinnans otrohet.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Kan baron bevisa att friherrinnan varit otrogen?

BARONEN.

Nej! Ty jag var mån om familjens heder, och utplånade alla bevis som jag hade i min hand,

men jag vågar ännu antaga att friherrinnan här skall vidhålla den bekännelse hon en gång aflagt inför mig!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Vidgår friherrinnan sitt äktenskapsbrott såsom i tiden före och därför sannolikt vållande baronens felsteg?

FRIHERRINNAN.

Nej!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Vill ni gå ed på att ni är oskyldig till denna anklagelse?

FRIHERRINNAN.

Ja!

BARONEN.

Herre Jesus! Nej! Det får hon inte! Ingen mened för min skull!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Jag frågar ännu en gång: vill friherrinnan gå eden?

FRIHERRINNAN.

Ja!

BARONEN.

Jag tillåter mig endast anmärka att friherrinnan nu för ögonblicket är kärande, och att man icke kärar med ed.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Då ni anklagat henne för brott, är hon svarande. Hvad anser nämnden?

EMANUEL WICKBERG.

Då friherrinnan är part i målet, synes mig att hon svårligen kan få vittna i egen sak.

Sven Oskar Erlin.

Mig tyckes att då friherrinnan skall vittna med ed, baronen också skulle få vittna med ed i samma mål, men då ed icke får gås mot ed kan hela saken få anses mörk.

August Alexander Vass.

Här är väl icke fråga om vittnesed utan om värjemålsed.

Anders Erik Ruth.

Det är väl den frågan som skall afgöras först.

Axel Vallin.

Dock icke i parternas närvaro, då rättens förhandlingar icke äro offentliga.

Karl Johan Sjöberg.

Nämndens yttranderätt är icke begränsad af hemlighet som villkor.

Häradshöfdingen.

Af så många olika meningar kan jag icke hafva någon ledning. Men då baronens brott kan bevisas, och friherrinnans ännu är obevisadt, måste jag fordra värjemålsed af friherrinnan.

Friherrinnan.

Jag är redo!

Häradshöfdingen.

Nej, vänta ett ögonblick! — Kan baronen icke med uppskof framte bevis eller vittnen för sitt påstående?

Baronen.

Jag hvarken vill eller kan, ty jag är icke angelägen om min vanäras offentliggörande.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Rättens förhandlingar nedläggas, medan jag söker samtal med kyrkorådets ordförande.

(*Går ned ur domstolen och in till höger.*)

Tionde scenen.

NÄMNDEMÄNNEN (*rådgöra sins emellan halfhögt*).
BARONEN och FRIHERRINNAN (*i bakgrunden*).
FOLKET (*talar i grupper*).

BARONEN (*till friherrinnan*).

Du ryggar icke för meneden?

FRIHERRINNAN.

Jag ryggar för ingenting, när det gäller mitt barn.

BARONEN.

Men om jag har bevis?

FRIHERRINNAN.

Det har du inte!

BARONEN.

Brefven äro brända, men de bevittnade afskrifterna finnas i behåll.

FRIHERRINNAN.

Det ljuger du för att skrämma mig!

BARONEN.

För att visa dig hur högt jag älskar mitt barn och för att åtminstone rädda modern, då jag är förlorad, så — tag bevisen här; men var icke otacksam. (*Räcker henne en brefbunt.*)

FRIHERRINNAN.

Att du var en lögnare, det visste jag förut, men att du var så skurkaktig att du lät afskrifva brefven, det trodde jag ändå inte.

BARONEN.

Det är tacken! Men nu äro vi båda förlorade.

FRIHERRINNAN.

Ja, må båda sjunka, så det blir ett slut på striden.

BARONEN.

Är det bättre att barnet förlorar båda föräldrarna och står ensamt i världen? . . .

FRIHERRINNAN.

Det kan aldrig ske!

BARONEN.

Din orimliga inbilskhet, som förleder dig tro att du står öfver lagar och medmänniskor, har narrat dig upptaga denna kamp, i hvilken en med säkerhet blir den förlorande: vår son! Hvad tänkte du på när du började detta anfall, som måste utmana till försvar? Icke var det på barnet! Det var på hämnden? Hämnden för hvad? För att jag kom på ditt brott!

FRIHERRINNAN.

Barnet? Har du tänkt på barnet, då du stått och smutsat mig inför detta pack!

BARONEN.

Hélène! — Vi ha rifvit hvarandra blodiga som vilda djur, vi ha blottat vår skam inför dessa alla som glädjas åt vår undergång, ty här i salen ha

vi icke en vän; vårt barn skall hädanefter icke kunna tala om aktningsvärda föräldrar, aldrig gå ut i lifvet med en anbefallning från far och mor; han skall se hur hemmet är skydt, hur de gamla sitta ensamma föraktade, och så skall han fly oss en gång!

FRIHERRINNAN.

Hvad vill du då?

BARONEN.

Vi resa till utlandet sedan gården är såld!

FRIHERRINNAN.

Och börja kifvet om igen! Jag vet hur det går: du är tam i åtta dagar, och så skymfar du mig.

BARONEN.

— Tänk, nu afgöres vårt öde där inne: Du kan icke påräkna ett godt ord af pastorn, som du nyss kallat lögnare; jag kan icke heller vänta någon miskund såsom känd för att vara okristen. O, jag skulle vilja ligga under ett rothvalf ute i skogen och sticka hufvudet under en sten — så blygs jag.

FRIHERRINNAN.

Det är sant; prästen hatar oss båda två, och det kan gå som du sagt. Tala vid honom du!

BARONEN.

Om hvad? Om förlikning?

FRIHERRINNAN.

Om hvad du vill, bara det inte är för sent! Tänk om det vore för sent! Hvad vill den här

Alexandersson, som smyger omkring oss hela tiden? Jag är rädd för den mannen!

BARONEN.

Alexandersson är en hygglig karl!

FRIHERRINNAN.

Mot dig, ja, men inte mot mig! — Jag har sett de där blickarna förr! — Gå in till pastorn nu; men tag mig i hand först; jag är så rädd!

BARONEN.

För hvad, min vän, för hvad?

FRIHERRINNAN.

Jag vet inte. — Allt, alla!

BARONEN.

Men inte för mig, dock?

FRIHERRINNAN.

Inte numera! Det är som om vi blifvit indragna i kvarnverket och fått kläderna mellan hjulen! Och alla dessa elaka människor stå och se på skrattande! — Hvad ha vi gjort? Hvad ha vi gjort i vår vrede? Tänk hvad de ska njuta alla dessa, som nu se baron och friherrinnan afklädda, spöande hvarandra. — Å! Jag tycker att jag står naken här. (*Hon knäpper igen sin kappa.*)

BARONEN.

Lugna dig, min vän! Platsen är icke väl vald för att säga dig hvad jag sagt förr: man har bara en vän och ett hem, men vi kunna börja om igen! — — Gud vete! Nej, det kan vi inte. Det har gått för långt. Det är slut! Och detta sista, ja, må det vara det sista! Och det måste följa

på det andra! — Nej, vi äro fiender för lifvet! Och släpper jag dig nu med barnet, så kan du gifta om dig — jag ser det nu; och då kan mitt barn få styffar; och jag skall se en annan man gå med min hustru och mitt barn. — Eller också skall jag gå själf med en annans sköka under armen! Nej! — Antingen du eller jag! En af oss måste fällas! Du eller jag!

FRIHERRINNAN.

Du! Ty låter jag dig gå med barnet, så kan du gifta om dig, och jag kan få se en annan kvinna som mor åt mitt barn! Å, den tanken skulle kunna göra mig till mörderska! Styfmor åt *mitt* barn!

BARONEN.

Den tanken kunde du ha kommit på förr, men när du såg hur jag bet i min kärleks kedja, som band mig vid dig, trodde du att jag icke kunde älska någon annan.

FRIHERRINNAN.

Tror du jag någonsin älskat dig?

BARONEN.

Ja, en gång åtminstone! När jag blef dig otrogen! Då var din kärlek sublim. Och ditt låtsade förakt gjorde dig oemotståndlig. Men du fick äfven aktning för mig efter mitt brott! Om det var hannen eller brottslingen du mest beundrade, vet jag ej, men jag tror det var båda, det måste vara båda, ty du är den sannaste kvinna jag sett! Och du är redan svartsjuk på min opåtänkta hustru. Hvilken skada att du blef min maka! Som

min älskarinna skulle du haft en obestridd seger, och dina otroheter skulle endast ha varit bouquet'n på mitt unga vin.

FRIHERRINNAN.

Ja, din kärlek var alltid sinnlig!

BARONEN.

Sinnlig såsom allt andligt; andlig såsom allt sinnligt! Min svaghet för dig, som var min känslas styrka, ingaf dig den tron att du var starkare, när du bara var elakare, råare, hänsynslösare än jag.

FRIHERRINNAN.

Du, starkare? Du som inte vill detsamma under två minuter; som öfverhufvud inte vet hvad du vill!

BARONEN.

Jo, det vet jag mycket väl, men jag har plats för både hat och kärlek, och jag älskar dig ena minuten och hatar dig den andra! Men nu hatar jag dig!

FRIHERRINNAN.

Tänker du nu också på barnet?

BARONEN.

Ja, nu och alltid! Och vet du hvarför? Därför att han är vår kärlek som tagit kropp. Han är minnet af våra sköna stunder, bandet som knyter våra själar, mötesplatsen där vi alltid råkas utan att vilja det. Och det är därför vi aldrig kunna skiljas, om också vår skilsmässa kommer till stånd. — O, att jag kunde hata dig som jag ville!

Elfte scenen.

DE FÖRRA. HÄRADSHÖFDINGEN och PASTORN (*in samtalande; stanna i förgrunden*).

HÄRADSHÖFDINGEN.

Jag inser således det fullkomligt hopplösa i att söka rättvisan och utfinna sanningen. Och det synes mig som om lagarna vore ett par sekel efter rättsbegreppen. Fick jag inte döma den oskyldige Alexandersson till straff och gifva äran åt den till stöld skyldiga pigan! Hvad detta skillnadsmålet angår, så vet jag i denna stund ingenting, och jag har ej samvete att fälla dom.

PASTORN.

Men dom måste fällas!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Inte af mig! — Jag nedlägger mitt ämbete och väljer en annan bana!

PASTORN.

Å! En sådan skandal skulle endast göra er till en visa och stänga alla banor för er. Håll på några år och döm, så skall ni se att det går ledigare se'n att krossa människoöden som ägg. För öfrigt, vill ni komma ifrån den här saken, så låt nämnden öfverrösta er, och de få ansvaret själfva.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Det är ett sätt, och jag tror att de skola bli ganska eniga mot mig, ty jag har en opinion i

denna sak, ehuru jag fått den på känsel och därför icke vågar lita på den — — Tack för rådet!

LÄNSMAN

(*som talat vid Alexandersson, framträder till häradshöfdingen*).

I egenskap af allmän åklagare ber jag att få anmäla hemmansägaren Alexandersson som vittne emot friherrinnan Sprengel.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Rörande äktenskapsbrottet?

LÄNSMAN.

Ja!

HÄRADSHÖFDINGEN (*till pastorn*).

Det ger ett nytt uppslag till lösning!

PASTORN.

Här finns nog många uppslagsändar, bara man får fatt i dem.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Det är rysligt i alla fall att se två människor, som älskat, så här utrota hvarandra. Det är som att se på slakt!

PASTORN.

Se, det är kärleken, häradshöfding!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Hvad är då hatet?

PASTORN.

Det är fodret på klädningen!

(*Häradshöfdingen går och talar vid nämndemännen.*)

FRIHERRINNAN (*fram till pastorn*).

Hjälp oss, pastorn! Hjälp oss!

PASTORN.

Jag kan inte och jag får inte som prästman! För öfrigt, varnade jag er inte att leka med så allvarliga saker? — Det var så enkelt för er att skiljas! Skils nu! Lagen hindrar er inte; så skyll inte på den.

Tolfte scenen.

DE FÖRRA.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Rättens förhandlingar upptagas ånyo! — — — Enligt anmälan af allmänna åklagaren, länsman Viberg, har ett vittne framträdt emot friherrinnan, och hvilket bekräftar hennes äktenskapsbrott. Hemmansägaren Alexandersson!

ALEXANDERSSON.

Jag är här?

HÄRADSHÖFDINGEN.

Hur kan Alexandersson bevisa sitt påstående?

ALEXANDERSSON.

Jag har sett brottet begås.

FRIHERRINNAN.

Det ljuger han! Han skall bevisa det.

ALEXANDERSSON.

Bevisa? Jag ska ju vittna nu!

FRIHERRINNAN.

Ert påstående är inte något bevis, äfven om man kallas vittne för tillfället.

ALEXANDERSSON.

Vittnet skall kanske ha två vittnen, och de två vittnena nya vittnen?

FRIHERRINNAN.

Ja, det kan behöfvas när man inte vet om de ljuger allihop!

BARONEN.

Alexanderssons vittnesmål är öfverflödigt. Jag skall be att få öfverlämna till domaren hela den korrespondens som ger full bevisning på friherrinnans äktenskapsbrott. — Här äro originalen; kopian finnes hos svaranden.

(*Friherrinnan skriker till, men hämtar sig.*)

HÄRADSHÖFDINGEN.

Friherrinnan ville dock gå eden nyss?

FRIHERRINNAN.

Men jag gjorde det inte! — Nu tycker jag för öfrigt att vi kunna vara kvitt, baronen och jag.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Vi kvitta inte brott mot brott! Utan hvars och ens räkning uppgöres särskildt.

FRIHERRINNAN.

Då skall jag på samma gång be att få lagfaren min fordran på baronen för min hemgift, som han förstört.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Har baronen förstört friherrinnans hemgift, så är det skäl att uppgöra den saken nu.

BARONEN.

Friherrinnan medförde vid giftet sex tusen kronor i aktier, som voro osäljbara och blefvo värdelösa. Som hon vid giftermålet hade anställning som telegrafist, och förklarade att hon icke ville bli försörjd af sin man, ingingo vi äktenskapsförord, under öfverenskommelse att hvar och en skulle försörja sig själf. Men efter giftermålet förlorade hon sin plats, och sedan har jag försörjt henne. Därpå har jag icke haft något att tala, men eftersom hon nu kommer med räkningen, skall jag be att få presentera min moträkning! Den slutar på trettiofem tusen kronor, utgörande tredjedelen af husets kostnader under vårt äktenskap, då jag således ikläder mig två tredjedelar.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Har baron skriftligt på den öfverenskommelsen?

BARONEN.

Nej, det har jag inte!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Har friherrinnan skuldfordringsbevis på sin disponerade hemgift?

FRIHERRINNAN.

Jag trodde inte den gången det skulle behöfvas skriftligt, när man supponerade sig ha att göra med hederligt folk!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Då kan jag inte ta den frågan i betraktande! — Behagar nämnden gå in i lilla tingssalen för att öfverlägga och fatta beslut!

Trettonde scenen.

NÄMNDEN och HÄRADSHÖFDINGEN (*gå till höger*).

ALEXANDERSSON (*till länsman*).

Den här rättvisan blir jag inte klok på!

LÄNSMAN.

Jag tycker det vore rådligast att han gick hem nu, annars kunde det hända honom som bonden i Mariestad. Har han hört det?

ALEXANDERSSON.

Nej!

LÄNSMAN.

Jo! Han gick på tinget som åhörare; drogs in i målet som vittne, blef part i saken och slutade med att få tio par spö!

ALEXANDERSSON.

Fy fan! Men det tror jag dem om! Jag tror dem i stånd till allt! (*Går ut.*)

(*Baronen går till friherrinnan i förgrunden.*)

FRIHERRINNAN.

Du har svårt att vara ifrån mig?

BARONEN.

Hélène! Nu har jag stuckit ner dig, och jag förblöder själf, ty ditt blod är mitt...

FRIHERRINNAN.

Och hvad du kan skrifva ut räkningar, se'n!

BARONEN.

Nej, bara moträkningar! Ditt kurage är förtviflans och den lifdömdes. Och när du kommer härifrån faller du tillsammans. Då har du icke

mig längre att lassa sorg och skuld på, och då får du samvetskval. Vet du hvarför jag icke dödat mig?

FRIHERRINNAN.

Du törs inte!

BARONEN.

Nej! Inte för de eviga kvalen — dem tror jag inte på — utan därför, att jag tänkt: om du också får barnet, så är du borta om fem år, så har läkaren sagt; och då är barnet utan både far och mor. Tänk dig ensam i världen!

FRIHERRINNAN.

Fem år! — Det är lögn!

BARONEN.

Om fem år! Och då sitter jag likafullt med barnet, antingen du vill eller inte.

FRIHERRINNAN.

Nej, du! Då kommer min släkt att processa barnet ifrån dig! Jag dör icke när jag dör!

BARONEN.

Det onda dör aldrig! Det är sant. — Men kan du förklara hvarför du icke unnar mig barnet och barnet mig, som det behöfver? Är det bara elakheten, hämndlystnaden som straffar barnet?

(*Friherrinnan tiger.*)

BARONEN.

Vet du att jag sade åt kyrkoherden, det jag trodde att du möjligen hyste några tvifvel rörande barnets börd, och att det var orsaken hvarför du icke ville lämna barnet åt mig, så att jag skulle

bygga min sällhet på en falsk grund. Därpå svarade han: Nej, det tror jag inte henne om, ett så vackert motiv. Jag tror inte du själf vet hvarför du är så fanatisk i denna punkt, men det är striden om att få fortlefva som jagar oss att icke vilja släppa taget. Vår son har din kropp, men min själ och den kan du icke utrota. Du skall få igen mig i honom, när du icke anar det; du skall få mina tankar, mina böjelser, mina passioner i honom, och därför skall du en dag hata honom såsom du hatar mig! Det är detta jag fruktar!

FRIHERRINNAN.

Du tycks ännu hysa en viss fruktan att han skall bli min!

BARONEN.

I din egenskap af mor och kvinna har du ett öfvertag öfver mig inför dessa herrar domare, och rättvisan spelar visserligen tärning med förbundna ögon, men det finns alltid litet bly i bottnen på tärningarna.

FRIHERRINNAN.

Du kan säga artigheter ännu i skilsmässans ögonblick; kanske du icke hatar mig så, som du låter påskina?

BARONEN.

Uppriktigt sagdt, tror jag det mera är min vanära än det är dig jag hatar, ehuru jag nog gör det också. Och hvarför detta hiskliga hat? Kanske jag glömt att du nalkas dina fyratio år, och att det börjar gro en man hos dig. Kanske det är denna man som jag märkt i dina kyssar,

i dina omfamningar, och som är mig så vedervärdig!

FRIHERRINNAN.

Kanske det! Ty mitt lifs stora sorg var, som du icke vet, att jag ej blef född till man.

BARONEN.

Kanske det blef mitt lifs sorg! Och nu hämnas du på naturens lek och vill uppfostra din son till kvinna. Vill du lofva mig en sak?

FRIHERRINNAN.

Vill *du* lofva mig en sak?

BARONEN.

Hvad tjänar det till att lofva? Vi hålla ju ändå inte våra löften!

FRIHERRINNAN.

Nej! Låt oss inte lofva något mer!

BARONEN.

Vill du svara mig sannfärdigt på en fråga?

FRIHERRINNAN.

Om jag också talade sant, skulle du tro att jag ljög.

BARONEN.

Ja, det skulle jag!

FRIHERRINNAN.

Ser du nu att det är slut, för evigt!

BARONEN.

För evigt! Evigt som vi svuro en gång att älska hvarann'!

FRIHERRINNAN.

Så illa att nödgas svära sådant!

BARONEN.

Hvarför det? Det är ju alltid ett band, sådant det är.

FRIHERRINNAN.

Jag tålde inga band.

BARONEN.

Tror du det blifvit bättre, om vi icke bundit oss?

FRIHERRINNAN.

Ja, för mig.

BARONEN.

Jag undrar det! Då hade du icke haft några band på mig.

FRIHERRINNAN.

Och inte du på mig.

BARONEN.

Så hade det blifvit lika mycket — som ett förkortadt bråk. Alltså: icke lagens fel, icke vårt fel, icke andras fel! Och ändå få vi bära skulden! (*Länsman nalkas.*) Så! Nu är domen fallen. — Farväl, Hélène!

FRIHERRINNAN.

Farväl! — Axel!

BARONEN.

Det är svårt att skiljas! Och omöjligt att lefva tillsammans. Men striden är slut i alla fall!

FRIHERRINNAN.

Om den vore! — Jag fruktar att den börjar nu!

LÄNSMAN.

Parterna afträda medan rätten förhandlar!

FRIHERRINNAN.

Axel! Ett ord innan det blir för sent! Det är ju möjligt att man ta'r barnet från oss båda! Åk därför hem och för gossen till din mor, så fly vi sedan bort, långt bort!

BARONEN.

Jag tror du vill narra mig igen!

FRIHERRINNAN.

Nej, det vill jag inte. Jag tänker inte på dig mera, inte på mig eller min hämnd. Rädda barnet bara! Hör du! Gör det!

BARONEN.

Jag skall göra det! Men om du bedragit mig! — Lika godt: jag skall göra det! (*Ut hastigt.*)

(*Friherrinnan ut genom fonden.*)

Fjortonde scenen.

NÄMNDEN och HÄRADSHÖFDINGEN (*in, på sina platser*).

HÄRADSHÖFDINGEN.

Då nu saken är slutbehandlad, ber jag nämnden yttra sina meningar, innan dom faller. För min egen del kan jag icke finna annat skäligt än att barnet tilldömes modern, då båda makarna äro lika vållande till skilsmässan och modern ju må anses mera fallen till barnets vårdande än fadern.

(*Tystnad.*)

ALEXANDER EKLUND.

Enligt gällande lag följer hustrun mannens stånd och villkor och icke mannen hustruns.

Emanuel Wickberg.

Och mannen är hustruns rätta förmyndare!

Karl Johan Sjöberg.

I vigselformuläret, som ju gifver äktenskapet bindande kraft, ålägges hustrun vara mannen underdånig, hvaraf synes mig att mannen går före kvinnan.

Erik Otto Boman.

Och barnen skola uppfostras i faderns bekännelse.

Erenfrid Söderberg.

Däraf framgår äfven att barn följer fadern och icke modern.

Olof Andersson i Vik.

Men då i förevarande sak båda makarna äro lika brottsliga, och, efter allt som kommit i dagen, lika litet fallna att uppfostra ett barn, anser jag att barnet bör tagas från båda.

Karl Peter Andersson i Berga.

Instämmande med Olof Andersson, erinrar jag att domaren i så fall nämner tvenne gode män, som barnen och egendomen vårda, och låte mannen och hustrun med barnet däraf njuta underhåll.

Axel Vallin.

Jag skall i så fall be att få föreslå till gode män Alexander Eklund och Erenfrid Söderberg, såsom båda kända för redbart väsen och kristligt sinnelag.

Anders Erik Ruth.

Instämmer med Olof Andersson i Vik, rörande barnets skiljande från både far och mor, och med

Axel Vallin angående de gode männen, hvilkas kristliga sinnelag gör dem särdeles lämpliga till barnets uppfostrare.

SVEN OSKAR ERLING.

Instämmer med den föregående.

AUGUST ALEXANDER VASS.

Instämmer!

LUDVIG ÖSTMAN.

Instämmer!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Då nu nämndens flertalsmening synes gå i motsatt riktning mot min egen, ber jag nämnden skrida till röstning, och bör jag kanske uppställa såsom proposition Olof Anderssons förslag att skilja barnen från både far och mor och tillsätta gode män. Är detta nämndens enhälliga mening?

NÄMNDEN.

Ja!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Om någon icke antagit propositionen, må han räcka upp sin hand. (*Tystnad.*) Nämndens mening har således segrat öfver min, och jag reserverar mig i protokollet mot denna som mig synes onödigt grymma dom. — Makarna dömas till ett års skillnad i säng och säte vid äfventyr af fängelse, om de under tiden söka hvarandra. (*Till Länsman.*) Inkalla parterna!

Femtonde scenen.

DE FÖRRA. FRIHERRINNAN. FOLK (*in*).

HÄRADSHÖFDINGEN.

Är icke baron Sprengel närvarande?

FRIHERRINNAN.

Baron kommer strax!

HÄRADSHÖFDINGEN.

Den som försummar tiden får skylla sig själf. — Häradsrättens dom har så utfallit: att makarna Sprengel dömas till ett års skillnad i säng och säte, barnet tages från föräldrarna och lämnas till två gode män att uppfostras, samt har rätten därtill utsett och förordnat nämndemännen Alexander Eklund och Ernfrid Söderberg.

(*Friherrinnan skriker och faller. Länsman och fjärdingsman lyfta upp henne och sätta henne på en stol. En del af folket har gått ut.*)

BARONEN (*in*).

Herr domare! Efter att ha hört rättens domslut där ute, ber jag att få anmäla jäf dels emot hela nämnden, som äro mina personliga fiender, dels emot de gode männen Alexander Eklund och Ernfrid Söderberg, af hvilka ingendera äger den säkra ekonomi som man fordrar af gode män; dessutom kommer jag att anlägga sak mot domaren för oförstånd i ämbetets utöfning, då han icke kunde urskilja att den som börjat bryta äktenskapet är vållande till att den andra parten bröt, och att sålunda icke båda äro lika vållande.

HÄRADSHÖFDINGEN.

Den som icke nöjes med domen, äger besvära sig i hofrätten inom fatalietidens utgång! Behagar nämnden följa på husesyn i prästgården i och för målet mot värderingsmännen i kommunalstyrelsen!

(*Häradshöfdingen och nämnden ut genom fonden.*)

Sextonde scenen.

BARONEN. FRIHERRINNAN. FOLKET (*drager sig ut*).

FRIHERRINNAN (*reser sig*).

Hvar är Emile?

BARONEN.

Han var borta!

FRIHERRINNAN.

Det ljuger du!

BARONEN (*efter en paus*).

Ja! — Jag förde honom icke till min mor, ty henne litar jag inte på, utan till prästgården!

FRIHERRINNAN.

Till prästen!

BARONEN.

Din enda pålitliga fiende! Ja! Hvem skulle jag annars våga lita på! Och det gjorde jag därför att jag läste ut en blick i ditt öga nyss, som sade, att du möjligen skulle komma att döda dig och barnet.

FRIHERRINNAN.

Att du såg det! — Å, att jag skulle låta narra mig att tro på dig.

BARONEN.

Hvad säger du nu om detta?

FRIHERRINNAN.

Jag vet inte; men jag är så trött att jag inte känner några slag mer. Det förefaller mig snarare som en lisa att ha fått nådestöten.

BARONEN.

Du tänker inte på det som nu skall följa: hur din son skall uppfostras af två bönder, hvilkas obildning och simpla vanor skola pina ihjäl barnet långsamt; hur han skall tryckas ner i dessas trånga sfär; hur hans intelligens skall kväfvas af religiös vidskepelse; hur han skall inläras förakt för sin far och mor...

FRIHERRINNAN.

Tyst! Säg inte mer, ty jag mister förståndet! Min Emile hos bondhustrur, som inte kunna tvätta sig, som ha ohyra i sängarna och inte förstå om en kam är ren! Min Emile? Nej, det är inte möjligt!

BARONEN.

Det är fullständigt verkligt, och du har ingen annan än dig själf att skylla på!

FRIHERRINNAN.

På mig själf? Ja, men har jag skapat mig själf? Inlagt onda böjelser, sått hat och vilda passioner i mig själf? Nej! Hvem förnekade mig kraft och vilja att bekämpa dem? — När jag ser mig själf i detta ögonblick, tycker jag det är synd om mig! Är det inte?

BARONEN.

Jo, det är det! Det är synd om oss båda! Vi försökte ju undvika klipporna i giftermålet och

lefde som makar utan att vara gifta; men vi hade ju strider ändå, och vi försakade en af lifvets största njutningar, människors aktning, och så gifte vi oss. Men vi skulle öfverlista samhället med dess lagar; vi skulle inte ha vigsel, utan kränglade oss till ett civilt äktenskap; vi skulle icke stå i något beroende af hvarandra... icke ha samma kassa, icke pocka på äganderätt till person — och så gick det in i det gamla spåret igen! Utan vigsel, och med äktenskapsförord! Och så gick det sönder! Jag förlät din otrohet, och vi lefde för barnets skull i fri skilsmässa — så fritt! Men jag tröttnade på att presentera min väns älskarinna som min hustru — och så måste vi skiljas! Vet du hvad? Vet du hvem vi kämpat mot? Du kallar honom Gud, men jag kallar honom naturen! Och den härskaren retade upp oss i hat mot hvarandra, såsom han retar mänskor till kärlek. Och nu äro vi dömda att sarga hvarandra så länge det finns en gnista lif i oss. Nya processer i hofrätten, återförvisning af målet, kyrkorådets hörande, domkapitlets utlåtande, högsta domstolens utslag! Men så kommer min anmälan hos justitieombudsmannen, min ansökan om förmyndare, dina jäf och motprocesser: från schavott till schavott! Utan att finna en barmhärtig bödel! — Gårdens vanskötsel, ekonomisk ruin, barnets försummade uppfostran! Och hvarför göra vi ej slut på dessa usla två lif? Därför att barnet håller oss tillbaka! — Du gråter, men jag kan inte det! Inte en gång om jag tänker på denna natt som

stundar i det öde hemmet! Och du, stackars Hélène, som skall hem till din mor igen! Din mor som du lämnade med gladt sinne en gång för att komma i eget hem! Bli hennes dotter igen . . . det kanske blir värre än vara hustru! — Ett år! Två år! Flera år! Hur många tror du vi stå ut att lida ännu?

FRIHERRINNAN.

Jag går aldrig till min mor! Aldrig! Jag ska dra' omkring på vägar och i skogar för att gömma mig och få skrika, skrika mig trött mot Gud, som låtit den helvetes kärleken komma i världen för att pina människorna, och när det blir mörkt lägger jag mig i prästgårdens lada för att få sofva i närheten af mitt barn.

BARONEN.

Du tänker få sofva i natt, du?

Ridå.

Leka med elden.

Komedi i en akt.

PERSONER:

Fadern, 60 år, rentier.
Modern, 58 år.
Sonen, 27 år, målare.
Sonhustrun, 24 år.
Vännen, 26 år.
Kusinen, en 20-års flicka.

Sceneri. En glasveranda, inredd till salong. Dörr utåt trädgård, och åt sidorna. På en badort i våra dagar.

Första scenen.

SONEN (*sitter och målar*). SONHUSTRUN (*in, morgonklädd*).

SONEN.

Är han uppstigen än?

SONHUSTRUN.

Axel! — Hur skall jag veta det?

SONEN.

Jag trodde du gick och såg efter.

SONHUSTRUN.

Å skäms! Om jag inte visste, att du aldrig kunde bli svartsjuk, skulle jag börja misstänka dig att vara det!

SONEN.

Och om jag inte visste, att du aldrig kunde bli mig otrogen, skulle jag nu börja dra' öronen åt mig.

SONHUSTRUN.

Hvarför det? Just nu?

SONEN.

Du hörde ju att jag sade: om ... Hvad vår vän Axel beträffar, så vet du att jag icke värderar någons sällskap som hans, och när så lyckligt är, att du delar min sympati för den stackars sönderslitna själen, så är ju allt väl!

SONHUSTRUN.

Han är en olycklig människa, men nog förefaller han bra besynnerlig ibland. Hvarför reste han till exempel så hastigt ifrån oss förra sommar'n, utan att ta afsked en gång och utan att få sina saker med?

SONEN.

Ja, det var en underlig historia! Jag trodde han var kär i kusin Adèle.

SONHUSTRUN.

Trodde du det?

SONEN.

Ja, men nu tror jag det inte mer! Mamma inbillade sig, att han återvändt till sin hustru och sitt barn.

SONHUSTRUN.

Hvad för slag? Äro de inte skilda?

SONEN.

Inte riktigt ännu, men han väntar hvarje dag på utslaget.

SONHUSTRUN.

Trodde du, att han var kär i Adèle? Och det har du inte sagt förr! Ja, om de kunde komma tillsammans, tror jag det skulle bli ganska bra.

SONEN.

Hvem vet? Adèle är en döddansare...

SONHUSTRUN.

Hon? Då känner du henne bra lite!

SONEN.

Hon har en charmant figur, men om hon har några passioner... det vill jag lämna osagdt.

SONHUSTRUN.

Om hon har?

SONEN.

Har hon?

SONHUSTRUN.

Ja, när hon bryter ut en gång...

SONEN.

Nej, verkligen!

SONHUSTRUN.

Det tycks intressera dig?

SONEN.

På ett visst sätt!

SONHUSTRUN.

Hvad på för sätt?

SONEN.

Du vet att hon stod modell för mig som simmerskan . . .

SONHUSTRUN.

Ja, det vet jag nog! Hvem har inte stått modell för dig? Men du kunde vara så god att inte visa dina studier för hvem som helst . . . Se så, nu är gumman här!

Andra scenen.

DE FÖRRA. MODERN (*in, illa klädd med en stor japansk hatt och bärande en matkorg*).

SONEN.

I dag ser du ut som fan själf, mamma!

MODERN.

Så artigt!

SONHUSTRUN.

Knut är då förfärlig. Men hvad har du handlat för godt?

MODERN.

Å, jag har fått så rara flundror . . .

SONEN (*gräfver i korgen*).

Fy fan! Men hvad är det här? Andungar?

SONHUSTRUN.

De kunde ha varit lite fetare . . . känn här under bröstet.

SONEN.

Jag tycker brösten äro vackra, jag?

SONHUSTRUN.

Skäms!

MODERN.

Nå, ni fick er vän hit igen, i går kväll!

SONEN.

Vår? Det är Kerstins vän! Hon är alldeles galen i honom! Jag trodde de skulle kyssas i går afton, när han kom!

MODERN.

Du skall inte raljera så där, Knut, för den som leker med elden . . .

SONEN.

Jag förstår, men jag är för gammal, ser du! Och för öfrigt, tycker du att jag ser ut som jag skulle behöfva vara svartsjuk?

MODERN.

Det är väl inte det yttre . . . eller hur, Kerstin?

SONHUSTRUN.

Jag förstår inte alls hvad ni menar!

MODERN (*slår henne lätt på kinden*).

Du! Akta dig, du!

SONEN.

Kerstin är så rysligt oskyldig, och du, din gamla nucka, ska inte gå och förstöra henne!

SONHUSTRUN.

Ni har ett sådant otäckt sätt att skämta, så att man aldrig vet när ni menar allvarsamt!

SONEN.

Jag talar alltid allvarsamt.

SONHUSTRUN.

Man skulle kunna tro det, för du skrattar aldrig, när du säger dina gemenheter!

MODERN.

Jag tror att ni är grälsjuka på morgonen . . . har ni inte sofvit godt i natt?

SONEN.

Vi har inte sofvit alls!

MODERN.

Fy, fy! Nej, vet ni, nu går jag min väg, annars får jag bannor af pappa.

SONEN.

Pappa, ja! Hvar är han?

MODERN.

Han är väl ute och går sin morgontur med Adèle!

SONEN.

Är du inte svartsjuk, du?

MODERN.

Äh!

SONEN.

Ja, men det är jag!

MODERN.

På hvem då? Om jag får fråga?

SONEN.

På gubben, naturligtvis.

MODERN.

Hör du, Kerstin, du, du har kommit in i en ljus familj!

SONHUSTRUN.

Ja, om inte jag kände Knut så väl, och om jag inte vetat förut att de här artisterna äro ett särskildt folk, skulle jag verkligen inte kunna säga hvar jag vore hemma emellanåt.

SONEN.

Ja, jag är artist, men pappa och mamma är brackor...

MODERN (*utan ondska*).

Du är visst en bracka, du, som aldrig har förtjänt ditt bröd själf och är så gammal. Och inte var din far bracka när han byggde detta huset åt en sådan odåga som du!

SONEN.

Nå, man är inte enda sonen för ro skull! Adjö med dig nu, annars får du dina bannor *här*, och det vill jag inte höra på! Skynda nu! Gubben kommer!

MODERN.

Då går jag ut den här vägen. (*Går.*)

SONEN.

Det är då ett förbannadt drag här i huset — riktigt korsdrag!

SONHUSTRUN.

Ja, nog kunde svärföräldrarna lämna oss lite mera ro; och så det här med att vi ska gå och äta vid deras bord och inte få ha hushåll...

SONEN.

Alldeles som när man lägger ut mat åt sparfvarna på fönsterblecket — för att man ska få nöjet se på hur de äta!...

SONHUSTRUN (*lyss utåt*).

Tyst nu! Försök att muntra upp gubben, så att vi slipper morgongrälet!

SONEN.

Om jag bara kunde! Och det är inte alltid han är upplagd heller för mitt fina skämt!

Tredje scenen.

DE FÖRRA. FADERN (*in, klädd i hvit väst, svart sammetsjacka och med en ros i knapphålet*).
KUSINEN (*in, går omkring först, börjar sedan damma*).

FADERN (*utan att lyfta af hatten*).

Det är kallt på morgonen!

SONEN.

Jag kan se det!

FADERN.

Hur kan du se det!

SONEN.

Jag ser att du fryser om hufvudet åtminstone!
(*Fadern föraktlig min.*)

SONHUSTRUN.

Så oförskämd du är, Knut!

FADERN.

En dåre gör sig själf sorg, och en dåres fader hafver ingen glädje.

SONEN.

Hvar får du alla dina ordstäf ifrån?

SONHUSTRUN (*till kusinen*).

Det är dammadt i dag, min lilla vän!

FADERN.

Genom visa kvinnor varder huset byggdt, men en galen bryter det med sina åthäfvor!

SONEN.

Hör du det, Adèle!

KUSINEN.

Jag?

SONEN.

Ja! Hör du, hvar står det här ordspråket: »En dägelig kvinna utan tukt är liksom en so med ett gyllene spann på näsan»?

SONHUSTRUN.

Knut, då!

FADERN.

Ni fick främmande sent i går afton?

SONEN.

Tyckte du det var för sent?

FADERN.

Jag tycker ingenting! Men — nog kunde en ung man välja en mera passande tid för sina visiter.

SONEN.

Ja så, du tycker det ändå!

FADERN.

Hade ni bjudit honom förut?

SONEN.

Hvad är det här för inkvisitioner? Kanske du har tumskrufvarna med dig.

FADERN.

Nej, dem har du dragit försorg om! För bara jag gör den minsta fråga, så hotar ni att resa er väg igen; och ändå vet ni att jag har byggt detta hus åt er för att få se er åtminstone om sommar'n. Och när man är så gammal som jag, har man ett behof att lefva för andra.

SONEN.

Äh! Inte är du gammal, inte! I dag skulle man tro att du var ute och friade med rosen i knapphålet.

FADERN.

Det *finns* en gräns, *äfven* för skämtet! Eller hur tycker du, Kerstin?

SONHUSTRUN.

Å, Knut är förfärlig, och om jag inte visste att han ingenting menar med hvad han säger ...

FADERN.

Har han ingen mening med hvad han säger, då är han ju en idiot! (*Betraktar ett påbörjadt porträtt af vännen.*) Hvem ska det här föreställa?

SONEN.

Ser du inte att det är vännen — — i familjen.

FADERN.

Det var ett gement uttryck — han ser ut som om han vore en dålig människa — här på porträttet.

SONHUSTRUN.

Ja, men det är han inte!

FADERN.

En människa utan religion är en dålig människa, och en man som bryter sitt äktenskap är en dålig människa.

SONHUSTRUN.

Men han har inte brutit sitt äktenskap, han har låtit domstolen upplösa det.

FADERN.

Det var en tid då Knut alltid talade illa om er vän; hur kommer det sig att han nu är så betagen i honom?

SONEN.

Därför att jag icke kände honom förr, och därför att jag nu lärt känna honom. Har du nu laddat ur dig ditt morgongnat?

FADERN.

Har du hört det här ordspråket?

SONEN.

Jag har hört alla ordspråk och alla anekdoter!

FADERN.

Älska hafver sin tid — hata hafver sin tid! Go' morgon! (*Går.*)

Fjärde scenen.

DE FÖRRA, utom FADERN.

SONHUSTRUN (*till kusinen, som vill vattna blommorna*).

Blommorna äro vattnade, min lilla vän!

KUSINEN.

Du skall icke kalla mig vän, ty det är inte sant, då du hatar mig!

SONHUSTRUN.

Jag hatar dig inte, fastän du ställer till allt split i familjen!

SONEN.

Se så, nu börjar ni på också!

SONHUSTRUN.

Om jag kunde se någon vänlighet i Adèles omsorger om mitt hus, men det ligger alltid en förebråelse och en anmärkning i hennes sätt att göra mig en tjänst.

KUSINEN.

Du känner det så, därför att du försummar ditt hus och ditt barn, men jag har bara ett uppsåt med allt mitt görande och låtande, och det är att vara nyttig, så att jag icke må känna att jag äter nådebröd. Men du! Du! Du!

SONEN (*närmar sig kusinen och betraktar henne*).

Har du humör, du? Då har du passioner också!

SONHUSTRUN.

Hvad har du med hennes passioner att göra?

KUSINEN.

Ja, den som är fattig, den får inte ha några tycken, inga åsikter, ingen vilja, inga passioner! Men den som gifter sig rik och blir vigd, den får göra hvad den vill, gå till dukadt bord, krypa i

bäddad säng och lefva som en vill, dag — och natt!

SONHUSTRUN.

Vet du skam?

KUSINEN.

Men akta dig för mig, du! Jag har ögonen med mig och öronen också! (*Går.*)

Femte scenen.

DE FÖRRA, utom KUSINEN.

SONEN.

Jag tror att hin håle är lös i dag!

SONHUSTRUN.

Inte än, men den kan bli! Akta dig för den flickan, du! Har du tänkt dig den möjligheten att din mor skulle kunna dö?

SONEN.

Nå, än sedan?

SONHUSTRUN.

Sedan kan din far gifta om sig!

SONEN.

Med Adèle?

SONHUSTRUN.

Ja!

SONEN.

Äh! Det måtte man väl kunna hindra för resten . . . Det vill säga att hon skulle bli styfmor och hennes barn dela arfvet!

SONHUSTRUN.

Det säges redan att svärfar har gjort testamente åt Adèle.

SONEN.

Hvad tror du om deras förhållande?

SONHUSTRUN.

Allt! Och ingenting! Så mycket är visst, att han är kär i flickan!

SONEN.

Kär! Kanske! Men inte vidare!

SONHUSTRUN.

Så betagen att han redan i fjor var svartsjuk på Axel!

SONEN.

Nå, kan man inte gifta ihop de unga två?

SONHUSTRUN.

Axel är inte så lätt att binda!

SONEN.

Han som är så eldfängd, lik alla änklingar!

SONHUSTRUN.

Ja, men det är synd om honom... han är för god åt en sådan där dämon.

SONEN.

Jag vet inte hur det är i år, men luften tycks mig ha blifvit tjock. Det käns som det började dra' ihop till oväder, och jag får en sådan faslig längtan att resa ut.

SONHUSTRUN.

Ja, men du kan ju inte sälja några taflor, och resa vi, dra'r svärfar in apanaget! Vi ska tala vid Axel om allt detta, för han har en förmåga att reda ut för andra, fastän han inte kan sköta sig själf.

SONEN.

Jag vet inte om det är förståndigt att inviga främmande i sitt familjejolm . . .

SONHUSTRUN.

Kallar du vår enda vän för främmande . . .

SONEN.

Ja, hur det är, men släkt skall väl vara närmare . . . för öfrigt . . . jag vet inte . . . gubben brukar säga: behandla alltid dina vänner som om ni skulle kunna bli ovänner . . .

SONHUSTRUN.

Ja så, du citerar gubbens ordstäf nu. Han har också ett annat afskyvärdt ordstäf: frukta den du älskar.

SONEN.

Ja, han är för svår, när han sätter till!

SONHUSTRUN (*utåt*).

Nå, ändtligen! (*Går emot Axel.*) God morgon, sjusofvare!

Sjette scenen.

DE FÖRRA. VÄNNEN (*ljust sommarklädd med blå halsduk och hvita Lawn-tennisskor*).

SONEN.

God morgon på dig!

VÄNNEN.

God dag, god vänner! Ni ha väl inte väntat på mig?

SONHUSTRUN.

Jo, då!

SONEN.

Min hustru har varit alldeles förtviflad öfver att du inte fått sofva i natt!

VÄNNEN (*brydd*).

Hur så? Hur så?

SONEN (*till sin hustru*).

Ser du, att han är blyg!

(*Sonhustrun fixerar vännen nyfiket.*)

VÄNNEN.

Det är en härlig morgon, och när man sofvit under två lyckliga människors tak, kan lifvet ännu le emot en!

SONEN.

Du tycker vi äro bra lyckliga?

VÄNNEN.

Ja, och den som är dubbelt lycklig är din far, som har sina barn och barnbarn att lefva *om* ett angenämt lif med. En sådan ålderdom har varit få människor beskärd.

SONEN.

Afundas ingen!

VÄNNEN.

Det gör jag inte, tvärtom; jag njuter af att se hur lifvet kan gestalta sig skönt för somliga . . . ty det ger mig hopp om att det skulle kunna visa sig vänligare mot mig framdeles. Och i synnerhet när man betänker hvilket pinsamt lif din far har genomgått — ekonomisk ruin, landsflykt, bannlysning ur sin familj . . .

SONEN.

Och nu har han hus och ägodelar, sin son väl gift — eller hur?

VÄNNEN.

Ja, därom är intet tvifvel!

SONEN.

Hör du, du var allt kär i min hustru i fjor?

VÄNNEN.

Nej, det vill jag inte påstå, fastän nog svärmade jag litet för henne... men det har gifvit sig nu!

SONHUSTRUN.

Ni är visst mycket ombytlig, ni!

VÄNNEN.

Ja, i mina svärmerier. Lyckligt nog — för mig.

SONEN.

Men hvarför reste du så hufvudstupa i fjor somras? Var det för den där andra fruns skull; eller kanske för Adèles?

VÄNNEN (*brydd*).

Du är så närgången i dina frågor.

SONEN.

Det var Adèle! Ser du det, Kerstin!

SONHUSTRUN.

Inte behöfde han bli så rädd för henne!

VÄNNEN.

Jag är inte rädd för damerna, men för mina känslor för damerna!

SONEN.

Du har en ovanlig talang i att svänga dig, så dig får man då aldrig reda på.

VÄNNEN.

Hvarför ska man ha reda på mig mer än på någon annan?

SONEN.

Vet du hvad min far sa' om ditt porträtt nyss?

SONHUSTRUN.

Knut då!

SONEN.

Han sa' att det liknade en dålig människa.

VÄNNEN.

Det händer ju att det är likt originalet, ty jag är verkligen mycket dålig för ögonblicket.

SONHUSTRUN.

Ni går alltid omkring och skryter med er dålighet...

VÄNNEN.

Det är kanske för att dölja den?

SONHUSTRUN.

Nej, ni är en god människa, mycket bättre än ni vill vara. Men ni ska inte skrämma edra vänner ifrån er...

VÄNNEN.

Är ni rädd för mig?

SONHUSTRUN.

Ja, ibland, när ni är oförklarlig!

SONEN.

Du skall gifta om dig, det är alltsammans det.

VÄNNEN.

Alltsammans! Och med hvem?

SONEN.

Med Adèle, till exempel!

VÄNNEN.

Jag ber dig inte tala om den saken.

SONEN.

Se där ha vi den ömma strängen! Ja så, det var Adèle ändå.

VÄNNEN.

Hör nu, go' vänner, nu kanske jag skulle klä' på mig en svart rock . . .

SONHUSTRUN.

Ni ska visst inte klä' om er, den där kostymen är alldeles charmant, och Adèle skall bli förtjust i er.

SONEN.

Hör du att min fru tycker du är charmant!

SONHUSTRUN.

Är det så farligt att säga hur en kostym klä'r?

SONEN.

Det är lite ovanligt åtminstone, att ett fruntimmer säger artigheter åt en herre! Men så äro vi också ovanliga människor.

VÄNNEN.

Följer ni mig ut och ser efter rum sedan?

SONHUSTRUN.

Hvad för slag? Ämnar ni inte bo hos oss?

VÄNNEN.

Nej, det har aldrig varit min mening!

SONEN.

Se så där, ja!

SONHUSTRUN.

Hvarför vill ni inte bo hos oss? Säg?

VÄNNEN.

Jag vet inte... jag tycker att ni kan få vara i fred... och så händer det ju att vi ledsnar på hvarann'.

SONHUSTRUN.

Har ni redan ledsnat på oss? Hör nu, det går inte an, skall jag säga er, att ni bor ute i byn, då skulle folkets prat börja löpa...

VÄNNEN.

Prat? Hvad är det för prat?

SONHUSTRUN.

Ack! Det vet ni hur de sätta ihop historier...

SONEN.

Du stannar bara här, helt enkelt! Låt dem prata! Bor du här, så är du naturligtvis min hustrus älskare; och bor du i byn, så har ni brutit, naturligtvis, eller har jag kört ut dig! Då tycker jag det är mer hedrande för dig att anses vara min hustrus älskare, eller hur?

VÄNNEN.

Du uttrycker dig något tydligt, men jag ville härvidlag helst se på det hedrande för er.

SONHUSTRUN.

Ni har bestämdt något hemligt skäl, som ni inte vill säga oss.

VÄNNEN.

Uppriktigt sagdt... jag törs inte! Ja ja, ja ja! Man vänjer sig så lätt in i andras lif; njuter af andras lycka, så att man till sist väfver in sina känslor med andras; och så får man så svårt att skiljas.

SONEN.

Hvarför skall man skiljas då? Se så, nu bor du här: bjud min hustru armen, så gå vi ut och spatsera.

(*Vännen bjuder sonhustrun armen något förlägen.*)

SONHUSTRUN.

Jag tror ni darrar på armen! Han darrar du, Knut!

SONEN.

Se så bra ni går i par! Men han darrar verkligen! Stanna hemma, om du fryser!

VÄNNEN.

Om ni tillåter, så ber jag få sitta här och läsa tidningarna.

SONHUSTRUN.

Så hjärtans gärna, och jag skall skicka in Adèle att hålla er sällskap! Vi gå bara ut och handla lite, Knut och jag. (*Vinkar utåt.*) Kom hit, Adèle, så skall du få något!

Sjunde scenen.

DE FÖRRA. ADÈLE.

VÄNNEN.

Vill ni hålla mig sällskap, fröken, medan makarna gå ut och handla?

KUSINEN.

Sällskap? Är ni mörkrädd då?

VÄNNEN.

Ja, mycket!

(*Sonen och sonhustrun gå.*)

VÄNNEN (*ser efter att de äro ensamma*).

Jag vill icke lämna tillfället obegagnadt att tala ett förtroligt ord med er såsom släkting i huset! Får jag det?

KUSINEN.

Var så god!

VÄNNEN.

Ni vet hur mycket jag håller af dessa unga människor ... Ni ler, och jag vet hvad ni menar. Det är sant att fru Kerstin i sin egenskap af ung kvinna utöfvar en dragning därjämte, men jag försäkrar er, att jag därvidlag håller mina känslor så i tygeln, att jag endast ett ögonblick fruktat deras fria lopp.

KUSINEN.

Att ni är smått betagen i Kerstin, förvånar mig inte med den kännedom jag äger om hennes förmåga att fängsla, men att ni finner Knuts sällskap så tilldragande, förstår jag ej. Han är ju en obetydlig man, er så långt underlägsen både i talang och erfarenheter ...

VÄNNEN.

Ett fullkomligt barn, menar ni; men det är just i detta jag finner hvila efter en hel vinters umgänge med resonnörer ...

KUSINEN.

Att leka med barn är en hvila, som kan trötta, men ni tröttnar aldrig på Knut. Hur kommer det?

VÄNNEN.

Jag har icke tänkt öfver det, men ni tycks ha tänkt öfver det. Hvad tror ni?

KUSINEN.

Att ni, utan att veta det, är förälskad i Kerstin.

VÄNNEN.

Det tror jag inte, ty jag älskar snarare båda makarna tillsammans, så att jag icke finner samma behag i enderas ensamma sällskap som i bådas, när de äro ihop. Och att se dem isär skulle aflägsna båda ifrån mig! Men antag, att det vore som ni säger, att jag skulle vara förälskad i Kerstin, hvad skulle det göra, så länge jag döljer mina känslor.

KUSINEN.

Känslor ha den egenskapen att meddelas, och eld sprider sig.

VÄNNEN.

Må vara, men faran synes mig ändå ingen Ni kan vara alldeles säker på att jag, som nyss genomgått alla en skilsmässas lidanden, hvarken skulle ha lust att bevittna en dylik igen eller vara skulden till den. För öfrigt... Fru Kerstin är kär i sin man...

KUSINEN.

Kär? Det har hon aldrig varit, och deras kärlek är endast ett stilla äktenskapstycke. Men

Knut är en passionerad natur, som en gång kan komma att ledsna på smultron och mjölk...

VÄNNEN.

Hör nu, ni har bestämdt varit förlofvad!

KUSINEN.

Hur så?

VÄNNEN.

Ni låter så verserad på det här området! Och därför skall jag gå djupare! Det syns mig att här har förändrats mycket sedan i fjor!

KUSINEN.

Hvad då?

VÄNNEN.

Jag tycker det är en annan atmosfär, annat sätt att tala och tänka... det är något som oroar mig!

KUSINEN.

Ni märker det! Ja, det är en underlig familj! Fadern sysslolös räntetagare sedan tio år; sonen sysslolös, född rentier. Man äter, man sofver och afvaktar sin hädangång, på angenämaste sätt fördrifvande tiden. Intet lefnadsmål, ingen äregirighet, inga passioner, men mycket ur Salomos predikare. Har ni lagt märke till att det förekommer ett ord hvarannan timme här i huset: »Det är en dålig människa!» serveras som bröd till allting.

VÄNNEN.

Det var märkvärdigt hvad ni talar väl. Och märker skarpt.

KUSINEN.

Som hatet! Ja!

VÄNNEN.

Den som hatar så som ni, måtte också kunna älska!

KUSINEN.

Hm!

VÄNNEN.

Fröken Adèle, nu när vi talat illa om våra vänner, måste vi vara vänner själfva, antingen vi vill eller inte —

KUSINEN.

Antingen vi vill eller inte!

VÄNNEN.

Räck mig er hand på det! Men lofva att ni inte hatar — mig.

KUSINEN (*tager hans händer, som han räcker henne*).

Så kall ni är om händerna.

(*Sonhustrun synes ett ögonblick i dörren.*)

VÄNNEN.

Men så är ni dess varmare!

KUSINEN.

Tyst, där är Kerstin!

VÄNNEN.

Då få vi fortsätta detta samtal en annan gång...

Åttonde scenen.

VÄNNEN. KUSINEN. SONHUSTRUN.

(*Det blir tyst på scenen.*)

SONHUSTRUN.

Så tyst det blef! Kom jag och störde?

KUSINEN.

Inte alls! Det är kanske jag som stör!

SONHUSTRUN (*lämnar ett bref till vännen*).

Här är ett bref till er! Det är från ett fruntimmer, ser jag!

(*Vännen betraktar brefvet och bleknar.*)

SONHUSTRUN.

Så blek ni blir! Fryser ni ännu, så ska ni få låna min schal! (*Hon tager af sin schal och lägger öfver hans axlar.*)

VÄNNEN.

Tack! Den var varm åtminstone!

KUSINEN.

Kanske ni vill ha en kudde under fötterna!

SONHUSTRUN.

Det vore bättre om du sa' till att man eldade oppe på rummet, ty det står hafsfukt härnere bara det har regnat några dagar.

KUSINEN.

Ja, det har du mycket rätt i!

VÄNNEN.

Ska ni ha så mycket besvär för min skull! För all del!

KUSINEN.

Å, det är inte något besvär!

Nionde scenen.

VÄNNEN. SONHUSTRUN. (*Tystnad.*)

VÄNNEN.

Så tyst det blef!

SONHUSTRUN.

Alldeles som nyss! Hvad hade ni för hemligheter för er?

VÄNNEN.

Jag fick beklaga mig lite, och det växer man knappt ifrån.

SONHUSTRUN.

Beklaga er lite för mig då! Ni är olycklig...

VÄNNEN.

Hufvudsakligen därför att jag inte kan arbeta.

SONHUSTRUN.

Och ni kan inte arbeta därför...

VÄNNEN.

Därför?

SONHUSTRUN.

Är ni fäst vid er hustru än?

VÄNNEN.

Nej, inte vid henne, men vid hennes minne.

SONHUSTRUN.

Upplifva minnena då!

VÄNNEN.

Aldrig!

SONHUSTRUN.

Var det till henne ni flydde i fjol höstas?

VÄNNEN.

Nej, det var det inte. Det var till andra! Efter ni frågar.

SONHUSTRUN.

Fy!

VÄNNEN.

Ja, när bromsarna sticks är det en lisa att å rulla sig i smutsen; det ger hård hud.

SONHUSTRUN.

Fy! Ni!

VÄNNEN.

För öfrigt: det finns äkta smuts och — oäkta.

SONHUSTRUN.

Hvad menar ni för slag?

VÄNNEN.

Ni är gift, och vi äro inga konfirmander — alltså: jag menar, att i äktenskapet hvilar man som i vigd jord, men där utanför i ovigd. Jord är det, likafullt!

SONHUSTRUN.

Ni vill väl aldrig jämföra . . .

VÄNNEN.

Jo, jag vill jämföra . . .

SONHUSTRUN.

Hvad slags kvinna var ni gift med egentligen?

VÄNNEN.

En ärbar flicka af bästa familj.

SONHUSTRUN.

Och ni älskade henne?

VÄNNEN.

Alldeles för mycket!

SONHUSTRUN.

Och sedan?

VÄNNEN.

Hatade vi hvarandra.

SONHUSTRUN.

Men hvarför? Hvarför?

VÄNNEN.

Det är en af lifvets många obesvarade frågor!

SONHUSTRUN.

Men det måste finnas en orsak!

VÄNNEN.

Det trodde jag med, men så befanns det att orsakerna voro följderna af vårt hat. Misshälligheterna vållade icke brytningen, utan när kärleken upphörde, började misshälligheterna. Därför, ser ni, äro de så kallade kärlekslösa äktenskapen de lyckliga.

SONHUSTRUN (*naivt*).

Ja, vi ha då aldrig haft några svåra ledsamheter, Knut och jag.

VÄNNEN.

Nu var ni för uppriktig, fru Kerstin!

SONHUSTRUN.

Hvad sa' jag då?

VÄNNEN.

Ni sa' att ni aldrig älskat er man!

SONHUSTRUN.

Älskat? Ja! Hvad är älska?

VÄNNEN (*reser sig*).

Hvilken fråga, af en gift kvinna? Hvad är älska? Ja, det är bland de saker som man gör, men som man icke kan säga.

SONHUSTRUN.

Var er hustru vacker?

VÄNNEN.

Ja, jag tyckte det. Hon var lik er, för öfrigt.

SONHUSTRUN.

Tycker ni jag är vacker då?

VÄNNEN.

Ja!

SONHUSTRUN.

Det ansåg inte min man förrän ni sa' honom det, och det är märkvärdigt hvad han är betagen i mig bara ni är här. Det är som er närvaro eldade honom!

VÄNNEN.

Ja så! Och det är därför han så gärna ser mig här. Och ni?

SONHUSTRUN.

Jag?

VÄNNEN.

Kanske vi ska sluta nu, innan vi gå för långt.

SONHUSTRUN (*ond*).

Hvad menar ni? Hvad tänker ni om mig?

VÄNNEN.

Ingenting ondt, fru Kerstin! Ingenting! Förlåt mig om jag sårade er!

SONHUSTRUN.

Ni sårade mig förfärligt! Men jag vet hur lågt ni tänker om kvinnorna.

VÄNNEN.

Icke om alla! Ni är för mig . . .

SONHUSTRUN.

Hvad?

VÄNNEN.

Min väns hustru, och därför . . .

SONHUSTRUN.

Och om jag icke vore det?

VÄNNEN.

Ska vi sluta nu igen? Fru Kerstin, ni förefaller mig som om ni icke vore van att bli fjäsad af herrar —

SONHUSTRUN.

Det är jag inte, och därför sätter jag värde på att vara omtyckt! Lite bara!

VÄNNEN.

Bara lite! Ni har verkligen anlag att vara en lycklig människa, som har så små fordringar på lifvet.

SONHUSTRUN.

Hvad vet ni om mina fordringar?

VÄNNEN.

Är ni äregirig? Skulle ni möjligen sträfva utåt, uppåt, bli något?

SONHUSTRUN.

Nej! Icke sådant! Men detta monotona lifvet, utan arbete, utan sinnesrörelser, utan att det händer

något! Vet ni, jag är så grym ibland, så att jag önskar mig en stor sorg; att det kom en farsot, en eldsvåda, (*hviskar*) att mitt barn dog! — Att jag dog själf!

VÄNNEN.

Vet ni hvad det är? Det är sysslolöshet, öfvermått af jordisk sällhet, kanske något annat.

SONHUSTRUN.

Hvad?

VÄNNEN.

Liderlighet!

SONHUSTRUN.

Hur sa' ni?

VÄNNEN.

Jag vill ogärna upprepa ordet, i synnerhet som jag tror att ni hörde det; men som jag inte inlägger någon ful betydelse i det, anser jag mig ej ha sårat er!

SONHUSTRUN.

Ni är då olik alla andra människor, och ni slår edra vänner i ansiktet utan att man egentligen känner det!

VÄNNEN.

Och så lär det finnas kvinnor som älska att bli slagna.

SONHUSTRUN.

Nu blir jag rädd för er!

VÄNNEN.

Var det!

SONHUSTRUN.

Hvem är ni? Hvad vill ni? Hvad är edra afsikter?

VÄNNEN.

Var icke nyfiken på mig, fru Kerstin!

SONHUSTRUN.

Än en oförskämdhet.

VÄNNEN.

Ett vänligt råd! Har ni märkt att vi alltid gräla då er man är frånvarande. Det är inte goda tecken.

SONHUSTRUN.

För hvad?

VÄNNEN.

En långvarig vänskap! Det antyder nämligen behofvet af en afledare.

SONHUSTRUN.

Jag känner det ibland som om jag skulle kunna hata er.

VÄNNEN.

Det är goda tecken! Men har ni aldrig känt det så som om ni skulle kunna älska mig?

SONHUSTRUN.

Jo, ibland.

VÄNNEN.

Säg när!

SONHUSTRUN.

Jag har verkligen lust att besvara er öppenhet . . . jo, när ni talar med Adèle!

VÄNNEN.

Det erinrar påfallande om er mans låga, som alltid flammar upp för er när jag är närvarande. Fröken Adèle och jag tyckas med ett ord ha till uppgift att vara brasständare.

SONHUSTRUN (*skrattar*).

Det lät så roligt det ni sa', att jag inte får tid att bli ond.

VÄNNEN.

Ni bör aldrig bli ond, ty det misskläʼr er mer än andra i... Men för att tala om något annat. Hvar är mannen? (*Reser sig och ser ut genom fönstret.*)

(*Sonhustrun ser också ut genom fönstret.*)

VÄNNEN.

Det var inte min afsikt att fästa er uppmärksamhet på hvad som passerar där nere i parken...

SONHUSTRUN.

Liksom jag inte sett det förut att Knut kysser Adèle.

VÄNNEN.

Men att inte fröken Adèle kan tända på er man åt er, det oroar mig. Det är så mycket här i huset som oroar mig i år! Vet ni hvad? Det är bestämdt något som ruttnar här under trossbottnarna!

SONHUSTRUN.

Hur så? Inte märker jag det! Det är bara lek för resten.

VÄNNEN.

Ja, det leks med tändstickor, jaktknifvar och dynamitpatroner! Jag tycker det är hemskt.

Tionde scenen.

DE FÖRRA. FADERN (*med hatten på hufvudet*).

FADERN.

Är Knut här?

SONHUSTRUN.

Nej, han gick ut och handlade lite! Vill du honom något?

FADERN.

Ja, efter som jag frågar efter honom! Har du sett Adèle, då?

SONHUSTRUN.

Nej, inte på en lång stund.

FADERN (*märker vännen*).

Förlåt, jag såg inte er! Hur står det till?

VÄNNEN.

Jag tackar, hur mår grosshandlarn själf?

SONHUSTRUN.

Är det något jag kan uträtta?

FADERN.

Ja, om du ville vara så god! Men kanske jag stör, så ska jag komma igen.

SONHUSTRUN.

Skulle du störa ...

FADERN.

Ser du, saken är den, att jag har fått mygg nere i min sängkammare, så att jag tänkte be er att få sofva på ert vindsrum.

SONHUSTRUN.

Så förargligt, vi ha just gifvit bort rummet åt herr Axel!

FADERN.

Ja så, han ska bo här! Hade jag vetat det, skulle jag naturligtvis aldrig proponerat ...

VÄNNEN.

Jag skulle aldrig antagit förslaget att bo här, om jag vetat att grosshandlarn . . .

FADERN.

För all del, jag ska inte gå i vägen, och mellan barken och trädet är inte godt att vara! (*Tystnad.*) Har Knut börjat måla ännu?

SONHUSTRUN.

Nej, han är inte disponerad!

FADERN.

Han har aldrig varit disponerad att arbeta, och är det nu mindre än förr.

SONHUSTRUN.

Har du något mer att säga?

FADERN.

Å nej! Det är just detsamma! Jo, du kan ju låta bli att nämna något till Knut om det här med kammaren.

SONHUSTRUN.

Det skall jag med största nöje underlåta!

FADERN.

Förstår du, det är inte alls roligt att ställa till bråk — förgäfves. En annan sak hade varit om kammaren varit ledig, och jag verkligen hade kunnat få den, men då den nu är upptagen . . . Ja, adjö så länge! (*Går.*)

Elfte scenen.

VÄNNEN. SONHUSTRUN.

VÄNNEN.

Förlåt, fru Kerstin, att jag lämnar er på en liten stund!

SONHUSTRUN.

Hvart ska ni gå, så hastigt?

VÄNNEN.

Det — kan jag inte säga!

SONHUSTRUN.

Ni ska ut och hyra rum! Det får ni inte!

VÄNNEN (*har tagit sin hatt*).

Tror ni att jag vill stanna i ert hus efter en sådan utvisning!

SONHUSTRUN (*vill taga hans hatt*).

Nej, ni får inte gå! Det är inte vi som ha visat ut er. För öfrigt...

Tolfte scenen.

DE FÖRRA. SONEN.

SONEN.

Hvad nu! Slåss ni? Eller är det en kärleksförklaring!

SONHUSTRUN.

Det är bara kärleksgnabb, men kan du tänka dig, Knut, att den oroliga människan ville gå ut igen och skaffa rum, därför att pappa var inne och ville ha vindskammaren.

SONEN.

Ville han ha vindskammaren? Han ville se hvad ni ta'r er för, naturligtvis! Och därför tänker du gå din väg. Fall på knä för frun och be henne om ursäkt!

(*Vännen på knä.*)

SONEN.

Kyss hennes fot! Hon har vackra fötter, må du tro.

VÄNNEN (*markerar en kyss på foten, reser sig*).

Ja, nu har jag bedt om ursäkt för att jag går ut och ta'r rum! Farväl på en stund! (*Ut hastigt.*)

SONHUSTRUN (*retad*).

Herr Axel!

Trettonde scenen.

SONEN. SONHUSTRUN.

SONHUSTRUN.

Jag tycker verkligen det är oanständigt af gubben att ingripa på det här viset och störa husfriden! Nu ska man aldrig få ha en stunds ro, natt eller dag.

SONEN.

Det får man finna sig i! Men nog kunde du försöka dölja dina känslor, liten smula!

SONHUSTRUN.

Hvad för känslor? Hvad menar du? Är du kanske — svartsjuk?

SONEN.

Hvad? Nu vet jag inte hvar jag är hemma! Jag talar om dina ovilliga känslor gent emot far!

SONHUSTRUN (*turnerar*).

Nu talar vi inte alls om några känslor mer! Ta' på dig den här halsduken, så ser du ut som en människa. (*Hon tager upp ett paket ur fickan.*)

SONEN.

Ska jag ha ny halsduk, nu igen? Och en blå till!

SONHUSTRUN (*knyter på Knut en blå halsduk*).

Ja, du skall väl icke gå med smutsiga kläder heller! Och så skall du dra' ut mustascherna . . .

SONEN.

Vet du hvad! Nu är du alldeles för tydlig!

SONHUSTRUN.

Hvad då?

SONEN.

Kanske jag skall skaffa mig ljusa kläder också, och Lawn-tennisskor.

SONHUSTRUN.

Ja, det skulle verkligen passa dig, för du börjar bli så tjock och fet.

SONEN.

Och så skulle jag magra lite! Och bli lite söndersliten. Fattas bara att jag skilde mig också!

SONHUSTRUN.

Ja, men Knut, nu är du svartsjuk!

SONEN.

Kanske att gränsen är öfverskriden? Men så underligt! Jag är jaloux utan afund och utan ondska. Denna man håller jag så mycket af, att jag icke skulle kunna neka honom någonting! Ingenting!

SONHUSTRUN.

Ingenting! Det är mycket sagdt!

SONEN.

Ja, så är det! Det är galet, brottsligt, lågt, men om han bad att få sofva hos dig, skulle han få!

SONHUSTRUN.

Nu är du alldeles förfärlig. Mycket har jag hört från din mun, och mycket har jag tålt . . .

SONEN.

Inte kan jag hjälpa att så är! Vet du, jag förföljs ibland af en syn, både då jag är vaken och då jag sofver: jag tycker mig se er tillsammans; och jag lider inte af det, jag snarare njuter, såsom vid åsynen af något mycket skönt!

SONHUSTRUN.

Men det är ju gränslöst!

SONEN.

Det är kanske ett ovanligt fall, men erkänn att det är djäfligt intressant!

SONHUSTRUN.

Vet du, jag tror ibland att du vill bli af med mig.

SONEN.

Det tror du inte!

SONHUSTRUN.

Jo, ibland! Det förefaller mig som om du sköte fram Axel, för att få honom i armarna på mig, så att du fick sak med mig och kunde skiljas.

SONEN.

Det var otroligt. Säg mig, Kerstin: har ni aldrig kysst hvarann'?

SONHUSTRUN.

Vid mitt lifs salighet, nej!

SONEN.

Lofva mig, att när stunden kommer, du säger rent i ansiktet på mig: så är det.

SONHUSTRUN.

Hör du, Knut, tag vara på ditt förstånd!

SONEN.

Just det! Ser du, att bli bedragen, det vill jag inte; att afstå vill jag ogärna, men ändå hellre det.

SONHUSTRUN.

Om du nu skulle sluta med dina predikningar, och jag skulle börja med mina! I hvilket förhållande står du till Adèle?

SONEN.

I det förhållande du känner och godkänner!

SONHUSTRUN.

Jag har aldrig godkänt något äktenskapsbrott!

SONEN.

Se, nu låter det så. Det som nyss var oskyldigt är nu brott!

SONHUSTRUN.

Alldeles som nyss mitt fullkomligt oskyldiga förhållande till Axel!

SONEN.

Det är oskyldigt i dag, men hvem vet hvad det är i morgon!

SONHUSTRUN.

Vänta tills i morgon då!

SONEN.

Nej, jag vill inte vänta tills det är för sent!

SONHUSTRUN.

Hvad vill du då?

SONEN.

Jag vet inte. Jo, ett slut på detta! Om det finns något! Vi ha bundit näten själfva, och nu sitta vi där! Å, hvad jag hatar honom, när han är frånvarande. Men bara jag ser honom igen, och han fäster sina stora blickar på mig, så älskar jag honom, som en bror, en syster, en hustru! Jag fattar nu, hur du kan stå under hans inflytande! Men jag förstår inte riktigt mig själf. Det förefaller mig dock som om jag gått så länge här ensam bland kjortlar att mina känslor blifvit förkvinnligade, och som om din kärlek till honom måtte ha smittat mig. Du måtte älska honom gränslöst, fastän du inte vet det!

SONHUSTRUN.

Det är sant! Och nu vill du bara skylla ifrån dig!

SONEN.

Alldeles som du!

SONHUSTRUN.

Som du!

SONEN.

Som du! Nu blir jag galen!

SONHUSTRUN.

Det tror jag dig om!

SONEN.

Och det inger dig icke medlidande!

SONHUSTRUN.

Skall jag ha medlidande med dig, när du plågar mig?

SONEN.

Du har aldrig älskat mig!

SONHUSTRUN.

Du har aldrig älskat mig!

SONEN.

Ja, nu ha vi kommit in i det grälet som räcker till döddagar!

SONHUSTRUN.

Låt oss sluta då i tid! Gå och tag dig ett sjöbad, så blir du svalkad!

SONEN.

Du vill vara ensam.

Fjortonde scenen.

DE FÖRRA. VÄNNEN.

VÄNNEN (*öppet och gladt*).

Nå, nu hade jag då tur! Just som jag gick, råkar jag fröken Adèle, som hade ett rum . . .

SONHUSTRUN.

Har hon också rum att hyra ut?

VÄNNEN.

Hon visste om ett rum!

SONHUSTRUN.

Hon vet då allt, den flickan!

VÄNNEN (*till sonen, bjudande honom en cigarrettask*).

En cigarrett!

SONEN (*tvärt*).

Nej, tack!

VÄNNEN.

En sådan fin halsduk han har fått!

SONEN.

Tycker du?

VÄNNEN.

Ni har förtalat mig medan jag var borta! Det ser jag på er!

SONEN (*upprörd*).

Förlåt mig! Nu måste jag gå och bada!

(*Går hastigt.*)

Femtonde scenen.

VÄNNEN. SONHUSTRUN.

VÄNNEN.

Hvad var det?

SONHUSTRUN.

Det var svartsjuka!

VÄNNEN.

Så! Men det finns ju ingen anledning.

SONHUSTRUN.

Knut påstår det! Hvar hade Adèle det rummet, ni talade om?

VÄNNEN (*tankspridd*).

Adèle! Jo, här midt emot hos lotsen!

SONHUSTRUN.

Det är ju bra uträknadt, för då kan ni se in i hennes rum. En sådan intrigant!

VÄNNEN.

Det tror jag aldrig Adèle har tänkt på.

SONHUSTRUN.

Adèle? Har ni blifvit så intima nu?

VÄNNEN.

Fru Kerstin, framkalla icke spöken som skrämma fram känslor, hvilka eljes icke skulle synas på ljusa dagen. Gör det icke, annars . . .

SONHUSTRUN.

Reser ni som vanligt. Men nu får ni icke resa; ni har inte rättighet till det!

VÄNNEN (*tänder en cigarrett*)

Kanske skyldighet!

SONHUSTRUN.

Om ni är min vän, lämnar ni mig icke värnlös i detta hus, där min ära är hotad! Där min brottslige man med sina föräldrars beskydd kan tillåta sig hvilka lågheter som helst! Kan ni tänka er att han gick så långt i nedrighet, att han i nödfall ville afstå mig — åt er!

VÄNNEN.

Det var en älskvärd form af jalousie! Och hvad svarade ni på det?

SONHUSTRUN.

Hvad skulle jag svara på det?

VÄNNEN.

Och det frågar ni mig?

SONHUSTRUN (*hysteriskt*).

Ni leker som katten med ert rof! Ni ser hur jag är fångad i edra garn, hur jag lider och kämpar för att komma lös, men jag kan inte! Haf förbarmande med mig, gif mig en enda vänlig blick och sitt icke som en känslolös bild, hvilken väntar på tillbedjan och offer! (*Hon faller på knä.*) Ni är så stark, ni, och kan behärska edra lidelser, så stolt, så hederlig, men det är därför att ni aldrig älskat, aldrig älskat så som jag älskat er!

VÄNNEN.

Har inte jag? Stig upp, fru Kerstin! Och gå och sätt er där längst borta i fåtöljen! Så där! Nu skall jag tala! (*Han blir sittande med cigarretten i handen.*) Jag har älskat er, som det kallas, från första stunden jag såg er. Minns ni den solnedgången då vi blefvo bekanta i fjol. Er man stod nere i dalen och målade, då jag gick förbi. Jag blef föreställd för er, och vi blefvo stående i samspråk tills vi tröttnade och ni satte er i gräset, inbjudande mig att taga plats vid er sida. Men daggen hade fallit, och jag drog mig för att bli våt. Då knäppte ni upp er kappa och erbjöd mig att sitta ned på ena skörtet. Det var för mig som om ni öppnat er famn och bedt mig hvila i ert sköte. Jag var mycket olycklig, mycket trött och öfvergifven, och det såg så varmt och mjukt

ut, innanför er kappa. Jag ville verkligen krypa in under densamma och gömma mig vid er unga, jungfruliga barm, men jag blygdes, när jag i edra oskyldiga ögon såg ett svagt leende öfver att en man som jag kunde bli brydd! Vi möttes igen, ofta och ofta. Er man tycktes njuta af min beundran för er, det föreföll såsom om jag upptäckt hans hustru åt honom. Jag kom i er fångenskap, och ni lekte med mig; er man generade sig icke för att bry mig öppet, till och med i stort sällskap. Hans egenkärlek och tvärsäkerhet sårade mig understundom, och det fanns ögonblick då jag kände mig frestad att knuffa undan honom och söka intaga hans plats. Minns ni den eftermiddagen då jag bjudit er till mig på min födelsedag. Ni skulle komma senare. Och sedan vi väntat er en timme, inträdde ni i salen, iförd en penséefärgad kjol, med ljust blommigt lif; ni hade en med gult linong öfverklädd schäferhatt, som kastade ner ett solsken af guld öfver er hela gestalt. Och när ni så räckte mig er rosenbukett med en fjortonårig flickas blyga djärfhet, fann jag er så öfverväldigande skön, att jag blef stum, kunde hvarken hälsa er välkommen eller tacka för blommorna, utan jag gick ut och grät!

SONHUSTRUN.

Ni kan åtminstone dölja edra känslor, ni!

VÄNNEN.

Minns ni sedan på natten, efter supén, då vi i timtal blandat minnen och famnats med själarna, hur Knut formligen, och troligen med er

vilja, inbjöd mig att bo hos er i staden om vintern; minns ni hvad jag svarade?

SONHUSTRUN.

Ni svarade så här: jag törs inte!

VÄNNEN.

Morgonen därpå hade jag rest!

SONHUSTRUN.

Och jag grät hela den dagen! Och Knut grät också!

VÄNNEN.

Tänk hvad vi ska få tårar nu då?

SONHUSTRUN.

Nu?

VÄNNEN.

Sitt stilla. Nu, sedan allt är sagdt, återstår oss endast att skiljas!

SONHUSTRUN.

Nej! Nej! Inte skiljas. Hvarför kan det icke vara som det är? Ni är ju så lugn och jag är icke alls orolig! Hvad har Knut med våra känslor att göra, då vi behärska dem. Vi sitta ju här så stilla och resonera om det som varit, liksom gamla makar som tala om sin ungdomskärlek.

VÄNNEN.

Ack ni, barn! Jag begriper inte på hvad sätt ni varit gift, då ni kan tro på vänskap efter en kärleksförklaring! Jag är så lugn, jag, som en krutsäck under en tändhatt, jag är så kall som en eldad ångpanna — ah! Jag har kämpat, jag har plågat mig, men jag kan inte svara för mig.

SONHUSTRUN.

Men jag kan svara för mig!

VÄNNEN.

Ja, det tror jag det, ni som släcker branden, allt efter som den flammar upp, men jag lefver ensam, jag. Å, hvilken satans tanke! Och ni tror att jag efter detta skulle vilja lefva här i huset på smulor från den rike mannens bord, sluka luft, dricka blomsterdoft och gå med ondt samvete ändå?

SONHUSTRUN.

Hvarför ska ni ha ondt samvete, då *han* inte drar sig för att ha en älskarinna, som han kysser!

VÄNNEN.

Inte skylla ifrån oss, inte skylla ifrån oss; då komma vi ut på branten, och se'n är det bara att gå i sjön! Nej, låt oss vara originella en gång, låt oss visa världen ett exempel på hederliga människor. Vi säga åt Knut med detsamma han träder in här: så är det, vi älska hvarandra; gif oss ett godt råd hur vi skola handla!

SONHUSTRUN.

Det är stort! Det är ädelt! Ja, det skola vi göra; må sedan hända, hvad hända vill! Och det kan vi göra med öppen panna, ty vi ha icke begått något brott!

VÄNNEN.

Och sedan? Han ber mig naturligtvis gå!

SONHUSTRUN.

Eller också stanna!

VÄNNEN.

På hvad villkor? Att allt blir som förut! Nej, det kan jag inte! Tror ni, att jag efter detta kan se edra smekningar, höra er om aftonen stänga dörren till sängkammaren ... nej! Jag finner intet slut på detta! Men han måste veta det, ty eljes kan jag aldrig möta honom med ögonen mer, aldrig trycka hans hand! Vi måste säga honom allt — så få vi se se'n!

SONHUSTRUN.

Å, om denna timme som kommer, vore förbi! Säg, att ni älskar mig, annars får jag inte mod att stöta knifven i honom! Säg, att ni älskar mig!

VÄNNEN (*förblir sittande liksom sonhustrun*).

Jag älskar dig, med kropp och själ; jag älskar dina små fötter, som jag ser under klädningsfållen; jag älskar dina små hvita tänder och din kyssmun, dina öron och dina sinnligt vänliga ögon — jag älskar hela din lätta, luftiga gestalt, som jag skulle vilja kasta öfver min axel och springa till skogs med! När jag var ung tog jag en gång en flicka på gatan, lade henne på mina händer och sprang upp för fyra trappor med henne — — jag var ung då, tänk, nu när jag är vuxen!

SONHUSTRUN.

Älska min själ också!

VÄNNEN.

Jag älskar din själ, emedan den är svagare än min, eldig som min, trolös som min ...

SONHUSTRUN.

Får jag inte stiga upp nu och gå till dig?

VÄNNEN.

Nej! Det får du inte!

SONHUSTRUN.

Knut kommer, jag hör hans steg, och jag har icke mod att tala förrän jag fått kyssa dig på pannan.

VÄNNEN.

Kommer han?

SONHUSTRUN.

Tyst!

Sextonde scenen.

DE FÖRRA. FADERN (*in, med hatten på hufvudet, går rakt fram mot vännen, som rycker till och reser sig*).

FADERN (*tager en tidning från ett bord bakom vännen*).

Förlåt att jag stör, jag skulle bara ta' en tidning. (*Till sonhustrun.*) Har du sett till Adèle?

SONHUSTRUN.

Det är femte gången i dag du frågar efter Adèle!

FADERN.

Har du räknat det. Ämnar du inte bada före frukosten?

SONHUSTRUN.

Nej! Inte i dag!

FADERN.

Det är orätt af dig att försumma baden, då din hälsa är så klen. (*Tystnad. Fadern går.*)

Sjuttonde scenen.

VÄNNEN. SONHUSTRUN.

VÄNNEN.

Nej, jag kan inte stanna här längre! Jag står inte ut!

SONHUSTRUN

(*nalkas honom och betraktar honom med glödande blickar*).

Ska vi fly?

VÄNNEN.

Nej! Men jag skall fly!

SONHUSTRUN.

Då flyr jag också! Så dö vi tillsammans!

VÄNNEN (*tager henne i famn och kysser henne*).

Nu äro vi förlorade! Hvarför gjorde jag detta? Slut med heder och tro; slut med vänskap, slut med frid! Eld från helvetet, som bränner och sveder allt som var grönska och blomster! Å!

(*De gå åtskils och sätta sig igen på hvar sin stol.*)

Adertonde scenen.

DE FÖRRA. SONEN (*in, hastigt*).

SONEN.

Hvarför sitter ni så långt ifrån hvarandra?

SONHUSTRUN.

Därför...

SONEN.

Och se så upprörda ut?

SONHUSTRUN.

Därför att... (*lång paus*) vi älska hvarandra!

SONEN (*betraktar båda en stund, därpå till vännen*).

Är det sant?

VÄNNEN.

Det är sant!

SONEN (*sätter sig på en stol, något förkrossad*).

Hvarför skulle ni säga mig det?

SONHUSTRUN.

Det har man för man är hederlig!

SONEN.

Det är mycket originellt, men det är oblygt!

SONHUSTRUN.

Du bad mig ju själf, att när stunden kom...

SONEN.

Det är sant! Och stunden är kommen. Det förefaller mig som om jag vetat detta förut, och ändå är det så nytt för mig att det är ofattligt. Hvems är felet? Ingens och allas! Hvad skola vi nu göra, och hvad kommer nu att ske?

VÄNNEN.

Har du något att anmärka mot mitt uppförande?

SONEN.

Ingenting! Du flydde när du märkte faran; du afslog vårt anbud att bo hos oss; du dolde dina känslor så, att Kerstin trodde du hatade henne. Men hvarför kom du igen?

VÄNNEN.

Därför att jag tänkte, det mina känslor voro döda!

SONEN.

Det är sannolikt, och jag tror dig! Vi sitta emellertid här inför ett faktum, som vi hvarken framkallat eller mäktat hindra; vi sökte genom en konstlad öppenhet förebygga faran, skämtade med den, men den har dragit närmare och slagit ner öfver oss. Hvad skola vi nu göra? Låt oss tala lugnt och försöka vara vänner i det sista! Hvad skall göras? (*Tystnad.*) Ingen svarar! Men vi kunna väl icke sitta och se på hur det brinner i taket utan att göra något? (*Reser sig.*) Låt oss tänka på följderna!

VÄNNEN.

Det riktigaste vore att jag drog mig tillbaka?

SONEN.

Jag tror det!

SONHUSTRUN (*vild*).

Nej, du får icke gå! Då följer jag efter dig!

SONEN.

Är detta att tala lugnt?

SONHUSTRUN.

Kärleken är icke lugn! (*Nalkas vännen.*)

SONEN.

Bespara mig åtminstone åsynen af er brånad! Skona litet mina känslor, då jag är jämförelsevis oskyldig och alltid blir den lidande.

SONHUSTRUN (*tager vännen om halsen*).

Du får icke resa, hör du!

SONEN

(*tager hustrun i armen och skiljer henne från vännen*).

Ni kan ju uppföra er som anständiga människor och vänta tills jag aflägsnat mig! (*Till vännen.*) Hör du, min vän! Vi måste komma till ett hastigt afgörande, för det ringer till frukost om några minuter. Jag ser att er kärlek icke kan öfvervinnas, hvilket däremot min skulle kunna med någon ansträngning. Att för mig fortsätta samlif med en kvinna som älskar en annan, kan icke bli något helt, då jag alltid skall tycka mig lefva i polyandri. Därför — afgår jag, men icke förr än jag har garantier för att du gifter dig med henne.

VÄNNEN.

Jag vet inte hur det är, men ditt ädelmodiga anbud förödmjukar mig mer än känslan af brott skulle ha gjort ifall jag stulit henne.

SONEN.

Jag tror nog det, men det förödmjukar mig mindre att få ge, än att bli bestulen. Ni få fem minuter att göra upp denna sak på! Farväl, alltså, på ett ögonblick. (*Går.*)

Nittonde scenen.

VÄNNEN. SONHUSTRUN.

SONHUSTRUN.

Nåå?

VÄNNEN.

Märker ni inte att jag är löjlig?

SONHUSTRUN.

Nej, det är inte löjligt att vara hederlig!

VÄNNEN.

Inte alltid, men i detta fall synes mig mannen vara den minst löjliga! Och ni skall förakta mig en dag!

SONHUSTRUN.

Är det allt du har att säga mig i ett ögonblick som detta! Nu då ingenting står emellan oss, och du skulle kunna öppna mig din famn med rent samvete... Nu tvekar du!

VÄNNEN.

Ja, jag tvekar, ty denna öppenhet börjar få utseende af fräckhet, denna hederlighet smakar hjärtlöshet...

SONHUSTRUN.

Så! Så!

VÄNNEN.

Och jag tycker mig finna att all denna lukt af ruttet, som jag märkte här i huset, kommer från er!

SONHUSTRUN.

Eller från er! Det var ni som förförde mig med edra blygsamma blickar, med er spelade köld, med edra brutaliteter som retade upp mig likt en piska! Och nu spelar förföraren den dygdige! Ah! —

VÄNNEN.

Eller så här: det var ni som...

SONHUSTRUN.

Nej, det var ni, ni, ni! (*Hon kastar sig på soffan och skriker.*) Hjälp mig, då! Jag dör! Jag dör!...

(*Vännen står orörlig.*)

SONHUSTRUN.

Kan ni inte hjälpa mig? Har ni inte något förbarmande! Ni är ett vilddjur! Ser ni inte att jag är sjuk! Hjälp mig! Hjälp mig!

(*Vännen som förut.*)

SONHUSTRUN.

Skaffa mig en läkare! Och gör mig åtminstone den tjänst, som hvarje människa brukar göra en främmande! Ropa på Adèle!

(*Vännen går.*)

Tjugonde scenen.

SONHUSTRUN. SONEN (*in*).

SONEN.

Nåå? Hvad är det? (*Till sonhustrun.*) Kom ni inte omsans?

SONHUSTRUN.

Tyst! Inte ett ord mer!

SONEN.

Men hvarför gick han så hastigt genom trädgården? Jag trodde han skulle ta buskar och trän med sig, och det såg nästan ut som om han haft eld i bakfickorna.

Tjugoförsta scenen.

DE FÖRRA. MODERN. KUSINEN. Sedan FADERN.

MODERN.

Nå, vill ni komma och äta frukost nu?

SONEN.

Ja tack, det ska passa oss riktigt bra.

MODERN.

Men hvar är herr Axel? Ska vi vänta på honom, eller inte?

SONEN.

Vi ska inte alls vänta på honom, för han har stuckit af!

MODERN.

Det är då också en kuriös herre! Och jag som hade stekt flundrorna!...

(*Fadern in.*)

SONEN (*till fadern*).

Nu ska du få kammaren, om du vill!

FADERN.

Tack, nu behöfver jag den inte längre!

SONEN.

Det är märkvärdigt hvad du är ombytlig!

FADERN.

Är väl fler än jag! Men den som råder sitt sinne är bättre än den som städer vinner!

SONEN.

Och så det här: säg icke till din vän, gack bort och kom igen.

FADERN.

Det är mycket bra! Hvar har du fått det ifrån?

SONEN.

Det har jag fått af Kerstin!

FADERN.

Kerstin, ja! Har du varit och badat, mitt barn?

SONEN.

Nej, hon har bara fått en kall afrifning!

(*Gongong höres.*)

MODERN.

Se så! Till bords!

SONEN (*till fadern*).

Bjud min hustru armen, så ta'r jag Adèle!

FADERN.

Nej, tack. Du skall ha Kerstin för dig själf!

Ridå.

SKILDRINGAR AF NATUREN.

Skånska landskap

med utvikningar.

I.

En stormig julinatt på Kattegatt 1869 har slutligen utkämpats af däckspassageraren, uppländingen, tjugoåringen, hvilken aldrig sett annat än Stockholmstraktens gråstensberg, rullstensåsar och sandtäkter. I morgongryningen, när solen tändes, släckes Kullens fyr, och som en väldig vågbrytare mot gattets oceandyningar skjuter det trolska Kullaberget fram, krossar böljorna och låter ångaren löpa in i sundets smula vatten. Till höger mellan jord och luft löper en grön böljegång, mjukt, vällustigt, och när någon frågar med beundran och tjusning: hvad är detta? svaras: det är Danmarks bokskogar. Ögat dröjer vid denna gröna mjuka vägg, som döljer ett litet land med mycket stora siare, och tjugoåringen menar, att så skulle det riket se ut, där Andersen förde sitt orfeiska trollspö, så att alla jordens folkslag lyssnade och skådade huru naturen lefde, lefde ännu efter döden. Och »Blommans kalk och trädens

toppar, solens ljus och daggens droppar, följde gärna tjusta toners gång».

Bakom denna gröna skärm gömdes storkboet och pilträdet, elddonet och den ståndaktiga tennsoldaten, snöprinsessan och den stora sjöormen ... Skogen, den förtrollade, lockar så underbart till höger, under det ångaren plöjer sin grönhvita fåra midt i sundet att svärmaren ej vill se till vänster, men slutligen måste han. Där är en svart strandskoning med stenkolshöjder, skorstenar, väderkvarnar, kyrktorn. Hvad är det då? — Det är Skåne. — Skåne?

Detta var första intrycket! Och från åkrar och byar, »spannmål och luft» vände han sig åter mot den danska sagboksskogen.

Ångaren svängde in till Köpenhamn där det ringde i alla kyrkklockorna, emedan kronprinsessan Lovisa af Sverige förmäldes med danska prinsen.

Och efter två dagar smög sig ångaren ut från Danmark, gjorde ett kort strandhugg i Malmö om natten och gick sedan utanpå Skåne uppåt Östersjön i kolmörker, så att Skåne den gången aldrig fick visa sina skönheter för den enligt tidens sed mot Sydsverige något afvoge uppländingen.

*

Andra intrycket 1883 med nattåg från Stockholm i september månad. Men södra stambanan har icke utstakats med fäst afseende på uppvisningar af naturskönheter, utan för stortrafik, export,

import och kontinentresor. Snälltåget lämnar Småland med dess urgotiska landskap af granskog och mörka insjöar, med ättestupor och stenkummel, som klämma bröstkorgen med marridning, och så ut från mörkret, ned från höjderna, söderut mot solen, mot hafvet. Mellan Hessleholm och Eslöf ser man huru gråstenen upphör; ljungen och ormbunkarna försöka sig ut på slätten, men draga sig tillbaka, och där en svart gran, nordens cypress ännu sticker upp sin gotikspira är man säker om att de döda hvila i en kyrkogård; murgrönan kläder det gamla bränneriet och vinrankan kryper på stationshuset; marken blir ljus, boningarnas hvita kalkputs har efterträdt bjälkstugans järnröda, himlen har en inbillad ljusare färg och sundet är det ljusblåaste af allt, öfverfartsvattnet som skiljer de förvisades land från Europa.

*

De förvisades land, ett hårdt ord eller en hård verklighet. I kampen om solskenet, om de fruktbara floddalarna, om vinet och det hvita brödet, om Medelhafvet, drefvos de underlägsna mot norden, för att äta svart bröd och dricka finkeln. Världen gick sin gång därute och utan att hyperboreerna hördes till råds. Men när hyperboreerna sofvit sina hundra år, sofvit och drömt, grubblat och bannat sitt öde, vaknade de och bröto ut, togo världshistorien om hand, senare vetenskapen, drogo

sig tillbaka med blodad tand för att gå i ide åter sina hundrade år.

»Norden, denna stora verkstad, där nya raser smidas för att utbreda sig öfver jorden som öfversvämningar och uppfriska föråldrade kulturer.» Dessa ord äro Balzacs, fransmannens, 1835. Han har oss veterligt icke besökt nordanlanden, men han skildrar likafullt (Séraphita) »dessa förfärliga vintrar då kvinnorna väfva och männen läsa eller öfverlämna sig åt underbara meditationer som alstrat nordens djupsinniga gudaläror och mystiska drömmar, dessa så fulländade undersökningar i vetenskap; med seder, halft klosterlika, som tvinga själen att reagera på sig själf och i sig söka sin näring, och hvilket gör nordbon till en varelse för sig enastående i den europeiska folkgruppen.»

Detta är ju artigt sagdt och torde väl innehålla mer än artigheter, hvarom en allvarlig läsare kan öfvertyga sig då han läser Viktor Rydberg's Germanisk mythologi, hvilket arbete hade den olyckan komma fram vid en tidpunkt, då nationen genomgick en andlig sjukdom, som yttrade sig i sterilt förkastande af allt; då ett varningens och en berättigad harms förebrående ord räknades som personlig hämnd, då ett uppmuntrans och upprättelsens togs som lågt smicker med egennyttiga beräkningar, då hvarje försök att samla krafter och väcka strömmar, principielt motarbetades. Alla ville gifva, äfven där intet fanns att ge, och ingen ville taga. Rydberg ville återgifva nationen en förlorad självkänsla i det han påvisade och bevisade, att ett

Fornarien, direkt afläggare af urhemmet i fjärran östern, varit beläget där Skandinavien ligger och att dess sydligaste del först varit ett kulturcentrum af världshistorisk betydelse. Denna sydligaste del heter — Skåne. Men Rydbergs gåfva mottogs lika litet som Olof Rudbecks: det var för mycket!

*

Rydberg var icke skåning och Linné icke heller; båda voro från norra grannprovinsen, där invånarna icke älska sina skåningar. Någon bygdpatriotism får alltså icke antagas ha dikterat Linnés förundran och hänryckning, då han inom sitt eget fädernesland och några mil söder om det stenhårda Småland finner ett land välsignadt med alla Söderns härligheter.

»Alltså,» utbrister han, »är oförnekligen intet land i Sverige att förlikna med Skåne och intet i Europa, som det med rätta kan föresättas, då alla dess förmåner blifva vägda emot hvarandra . . . Slätten åt Lund, Malmö, Trelleborg, begyntes vid Dalby och föreställde ett Canaans land.»

Hvad såg då Linné allt för härligheter, som kunde berättiga till en liknelse som nu anses öfverdrifven?

Han såg bokskogar, där hjort och rå kesade bland fasaner och vildsvin. Han såg Jupiters träd, valnötsträdet, bära frukt; han fann hvita mullbärsträdet och silkesmaskar, såsom först man ser dem vid Medelhafvets stränder. Äkta kastanien, hvilken

ej kommer sig förr än ner i södra Schweiz och mellersta Frankrike, bar här frukt. Krappen, den dyra färgörten, öfvervintrade, såsom först i Provence. Mandelträden voro tio alnar höga och buro ymnigt. Persikor och aprikoser, mannagryn, kvitten, renetter, vindrufvor — söderns härligheter i norden!

Och i Herrestads socken vid Gytebo, fann han ett vinberg (hör!). Storken, näktergalen, klockgrodan klapprade, sjöng, ringde in den stora ljusmässan, och på ask och liguster kröpo Spanska flugor, blänkande som guld och gröna skogar...

»Alltså är intet land som hafver flera förmåner.»

II.

Det syntes en båt drifvande utanför Skånes kust, och när båten tog land fanns ett gossebarn sofvande på en sädeskärfve bland dyrgripar och smiden. Det var Scef eller Heimdall som kom med kulturen.

Så berättar sagan, så berättar historien, och likafullt säga historici att det är sannolikt lögn. I borgerliga lifvet bruka två falska vittnen utgöra full bevisning, men i historien gälla icke tre trovärdiga mäns intyg. Där gäller endast auktoritetsväldet framför förnuftsrätten.

Det är således endast en from önskan hos mig att Heimdall landsattes i Ystadstrakten. Jag finner nämligen landskapet där nere så passande att ha mottagit gudsgåfvorna. I sköna, stora våglinier, böljar åkermarken ned emot sjön; ett litet löfskogsbestånd begränsar kustlinien som därigenom får ett inbjudande utseende af riviera, där tillfredsställda människor skola vandra i solskenet skyddade för nordanvinden; en bondgård växer upp, den förökar sig och blir en by; byn föder ett slott; slottet ger skydd åt en park som kan svälla ut till en bokskog.

Här bo landets mäktigaste jorddrottar, »grefvarne», af hvilka några hafva kungablod i ådrorna, och hvilka äro så självmedvetna om sitt ursprung att de än i dag icke kunna nära den tanken att ofrälse äro af samma djurart som de. På 1860-talet var jag skolkamrat med en skånsk grefve om sexton år. Han liknade en af de feta romerska kejsarna och bar diamanter i hvardagslag. Hans förakt för oss borgarbarn var gränslöst och han dolde det icke, tvärtom. En gång i ett af hans stora ögonblick hade han sjunkit ned med händerna i byxfickorna, lutad bakåt mot bänken; med blickarna mot höjden långt ut öfver oss dödlige, harklar han, och spottar med fullt medveten afsikt midt i kamratklungan, med påföljd att en elev träffades af den oädla projektilen midt i ansiktet. Gesten var vacker och scenen hade något sublimt i sig, — det gör mig ondt att icke kunna förneka det — men den scen som följde var enkelt skön.

En Euclides flyger midt emellan ögonen på grefven och det stora bleka ansiktet sköljdes af mörkt blod, sprunget ur den romerska näsan. Detta var före 1867. Sedan dess har jag råkat skånska grefvar, kanske lika självmedvetna men med helt annan världsåskådning, ja, det har till och med händt mig i Lund att jag af en skånsk ung grefve kallades konservativ, därför att jag fann Cæsar mera storslagen än Brutus, hvilket grefven ville förneka. Märkom väl att väster om Ystad ligger Charlottenlund, därifrån en greflig folktribun förde bondehären mot landets Cæsarer, och erinrom att fylkeskonungar alltid kallat sin Ingiald för Illråda.

Men äfven bonden här nere tyckes känna sig vara af Bjälboätt. Hans i fyrkant byggda gård är af frankisk börd, liknar en fransk *ferme* eller arrendegård, och sannolikt voro Karl den stores sommarvillor icke stort annorlunda.

När man ser en skånsk bondstuga af äldsta slaget, säger man sig strax: detta är ju ett konunganäste. Högt i taket som en tronsal, baldakin öfver högbänken, bonader på väggarna, hyenden på stolarna, kronor i taket, och bordet tilltaget som till beständigt gästabud. Och dessa dräkter i praktfulla mönster och lefvande färger äro ju drottars och drottningars. Själfva kokerskan framför den väldiga härden är ju klädd som en prinsessa. Hvilka anor har ett sådant folk? Ättehögarna skulle ha kunnat lämna svaret tydligare om icke elds- och soldyrkarna begagnat likförbränning och dessa sandpyramider endast inneslutit en kruka

med aska. Kanske dock öfriga fasta fornfynd, när de en gång bli föremål för andra läsningen, kunna ge nya svar för hvilka en mera orädd nytid ej ryggar. Per Wieselgren i Sydskandinavernas Förstfödslorätt berättar att »Nilsson fann i Skåne Guldbrakteater med en gammalhebreisk bokstaf som vanligen ses på Phoeniciska mynt och påminna att denna beröring mellan Sydskandinaverna och själfva den pyramidbyggande kulturstammen må kunna förklara, utan att man antager skyhöga jättar, huru i vårt land kunna träffas stenar af nära 40,000 skålpunds vikt upplagda på ordentligt affattade underliggare, där insikt i häfkonst måste förutsättas.»

Tuneld säger i sin geografi att öster om sjön Åsnen i Småland emellan Odensjö och Skägglösa, ligger Blodberget som sluttar mot sjön. På västra sluttningen är Pukekyrka, i hvilken förmenas varit en tempelgrotta; Sjöberg uppgifver, att i ett berg i södra Norge finnes en jättekyrka, som är ett verk af Phœnicier. Jag vill icke fördölja att Uppsala högar ofta när de tecknade sig mot en brandröd aftonhimmel väckte tanken på pyramiderna, och att vid mitt sista besök i Lunds krypta, minnet af tempelgrotta slog upp. Jag älskade att tänka mig denna krypta såsom hednatemplet i Lundagård, med offerbrunnen och dopaltaret, hvilka sedan kristnades och blefvo dopkällan och sakramenthuset, där troligen en gammal Fröjabild apterades till madonna.

Voro icke länge de gamla svenska rund- och offerkyrkorna ansedda som kvarstående afgudahus? Skulle icke den Sankt Olof, som Linné beskrifver i en skånsk kyrka mellan Herrestad och Rommele, kunna vara en Thor eller sådan? Bilden hade i vänstra handen en bägare med lock, hvilken icke liknade en kalk, i högra en yxa (hammaren); på hufvudet en murkrona; om lifvet fyra dödskallar och under fötterna en Sphinx. En utvecklad kult som vår hedendoms med tempel och gudabilder måste som andra kulter ha lämnat spår efter sig, ty alla tempel voro ej af trä och icke alla bilder heller. Ett så konstfärdigt folk som det, hvilket ciselerat, skulpterat och gjutit brons- och järnålderns bildverk får lof att antagas ha kunnat behandla stenen, i synnerhet där den var så bildbar som i Skåne. Det är icke en gissning jag nu går att utslunga, icke heller något problem jag går att lösa, utan endast några påbörjade iakttagelser jag vill meddela, ställande dessas innebörd på framtidens dom.

Under mina vandringar i Ystadtrakten stannade mitt öga då och då vid stenar af ovanlig form, oftast upptrafvade invid bondens stuga eller herrgårdens mur, tecken till att deras kuriösa utseende ådragit sig andras än min uppmärksamhet. De liknade brottstycken af organiserade varelser, ofta rätt långt upp på utvecklingsskalan, till och med delar af människokroppen, stundom produkter af konsterfaren hand. En form återkom tre gånger på tre olika ställen och liknade en hatt med brätten.

Jag tecknade den och kallade den för hatten. Denna hatt återfann jag vid Svenstorps station, Bjerresjöholms inspektorsbyggnad och vid Hedeskoga kyrka. Under senare resor har jag återfunnit formen flerestädes ända upp vid Höganäs; nu i dag på morgonen fjärdedag jul, i stadsparken i Lund, där den finnes jämte en variant liknande en tillstukad bronsåldershatt, hvilken senare hattform återfinnes flätad af halm, hos flera sydeuropeiska bondfolk, särskildt hos vingårdsmännen vid Lac Leman.

Dessa stenar synas vid första påseendet vara erosionsblock, men äro det icke. Någon ville till och med lära mig att hattbrättet utgjordes af den utsparade skiffern, men detta är icke förhållandet, ty stenmassan är homogen, och vid flyktigt betraktande tyckes den bestå af diorit eller en förstenad lera. Jag skulle här vilja erinra om Linnés målande uttryck för trappen på Kinnekulle, hvilken han kallar en »förstenad järnlera».

Nå väl: hatten har ungefär samma storlek öfverallt, hvilket redan säger något, och den synes passa till en ordinär dolikocephal eller långhöfdad.

När jag på de sista skånska resorna förevisat mina teckningar af hatten har jag vunnit så mycket ljus i saken att formen igenkänts såsom vanlig, och en sakkunnig inföding har försäkrat, att vid Hönsinge station icke blott hatten utan äfven tillhörande hufvud förefunnes. Vidare att dessa hufvud voro så människoliknande, att folket brukade roa

sig med att bemåla dem med starka färger och uppsätta belätena i trädgårdarna för moro skull.

Under afvaktan på fotografiers tagande vill jag för ögonblicket endast anmärka, att naturens lek här icke kan inskjutas som naturlig förklaring, ty när vattnet leker med stenblock bildas vanligen så kallade rullstenar, gatstenar, fältsten eller kiselsten.

Om dessa stenar redan varit föremål för grundlig undersökning, vet jag ej, men Linné märkte liknande på Öland och har afbildat en del i Ölandsresan, sid. 51. Han kallar dem stenjättar emedan de voro fyra till sex famnar höga. De förekommo vid Kylley mellan Strandridaregården och Kalkugnen. »När man var ett stycke ifrån dem sågo de ut som stoder, bröstbilder, hästar och jag vet inte hvad för spöken.»

Äfven Olaus Magnus har lagt märke till dessa fornfynd och omrör dem vid historien om Starkodder.

III.

Det är nyårstid och solnedgång när uppgående tåget stiger från Eslöf upp emot Hör. Uppsvensken lämnar slätten med ett visst välbehag, ty dess skönhet är honom främmande. Själfva bokskogen med dess halfmörker och gräslösa släta mark är

för fin för honom. Därför lättar hans sinne upp ofvanför Stehag, där gråstenar och björkar, ljusa eklundar med gräsmattor och enbuskar erinra om Mälardalen. De lagrade bergarterna, af naturen redan bearbetade för kultur, ha upphört, och gneissen börjar för att omväxlande med granit icke sluta mer, ej ens vid stambanans slut i Stockholm.

Det är Skånes skogsbygd som vidtager, och vid Hör synes en ås med granskog, många skogshöjder, som icke äro bevuxna med bok, utan med blandad ek, björk och otaliga andra trädslag.

Den röda stugan, trähuset med järnfärgen, växlar med gråstensbyggnaden, men är likafullt där.

Snön har åtminstone färgat marken hvit utan att framkalla slädföre, och därför rulla vi fram på hjuldon mellan ändlösa stenmurar, hvilka perspektiviskt leda in i aftondisan, som döljer landskapet men icke stjärnhimmeln, hvilken rycker oss närmare; och sedan vi åkt mot Orion en half timmes tid, vänder vagnen plötsligt åt höger och vi föras genom en aflöfvad allé upp till landtgården, där vi hälsas välkomna från trappan af en gästfri värd, hvars lifliga, vänliga och öppna sätt påminner om bergslagsbon och icke alls om skånska slättbygbonden.

*

Natten har fallit på och genom tystnaden höres utifrån såsom tunga suckar, en drunknandes sista stönande. Emellanåt knakar det såsom om

jordskorpan bruste. När vi draga rullgardinen och se ut i natten, synes endast disan och stjärnhimmeln, och ur töcknet suckar det och knakar. Jorden har försvunnit och alltsammans är himmel, vid hvars fot vi stå.

Värden, mindre lättrogen än vi upplyser, att det icke är himmeln och att under dimman ligga sjutton tunnland åker ända ner till Ringsjön, som, nyss isbelagd och ovan vid istäcket, utstöter dessa klagande ljud efter luft, mera luft, halfkväfd i nattsömnen som en astmatiker eller en som lider af angina pectoris.

Det sista sade icke värden, utan doktorn som var med oss.

*

Nattens dimmor ha skingrats och morgonsolen belyser Ringsjön och stränder, kanske Skånes största skönhet. I sanning urinvånarne, som här byggt pålbyggnader, kastat upp ättehögar, slipat de vackra stenyxorna, gjutit och ciselerat de smakfulla bronssakerna, hade ett öppet öga för naturens skönhet och leddes sannolikt hit af minnen från skog och sjö och ej från hafvet. Denna strand af Ringsjön skall nämligen vara den relativt rikaste fyndort för fornminnen, och den villakoloni, som uppstått mellan ättehögarna, visar att afkomlingarna dragits lika mäktigt mot den trolska insjön, dess skönhet, dess gäddor, dess sikar, ålar och lakar.

*

Morgonpromenaden anträdes. På husväggen blommar en murgröna — mellan jul och nyår — i snö och köld. Man upplyser mig att denna sydländing finnes vild i skogarna, men där, lika skyddad, eller bättre, icke kommer i blomning. Jag föreslår att det är värmet från människoboningen, men bemötes med invändningen att den blommar äfven på kyrkogården eller öfver hufvud, där beröring med människor, lefvande eller döda, äger rum. Detta ger anledning att erinra om det oförklarade förhållandet att grobladet följer Européen i Nordamerika och därför af rödskinnen kallas den hvites fotspår, och det lika »mystiska» att brännässlan endast *trifves* omkring människoboningar och att, om den råkas i en skog, man är säker att en människa, hvit eller röd, gått där fram.

I ett nyare botaniskt arbete ägnas ett kapitel om växternas sällskapsdrift, och påpekas att gräsen visa en förkärlek för samlif med baljväxterna: exempel: klöfver och timotej, men en afgjord motvilja för andra familjer. Vår värd, landtbrukaren, bekräftade iakttagelsen och meddelade, att den korsblomstrige senapen väckte en sådan leda hos sina grannar, att den icke dugde så in i andra skördar.

Tämligen ense att mycket fanns oförklaradt i de exakta vetenskaperna tågade vi ut på ägorna.

Jorden är grusig, och de långa stenmurarna äro plockade ur åkern. I fuktiga somrar växer där bra, men i torra sätter sig jorden, spricker,

och ger en osäker skörd. Vi sågo ett fält som just var under odling. Där var egentligen mer sten än röd sandjord, snarare ett rös af stora kullerstenar, gneisser, porfyrer, hyperiter och andra. Många voro rundade, andra skarpkantade. Huru de kommit dit var fordom en stridsfråga: några menade att de hopförts af en rullstensflod, andra af glacierer; åter andra att en omkastning af jordaxeln föranledt världshafvens våldsamma öfversvämningar. Denna senare åsikt tog sitt uttryck så: »Ulimaroa är en del af en söndersprungen planet, hvars öfriga stycken svinga som Juno, Ceres, Vesta och Pallas på firmamentet, och hvilken hit ankomna del i sitt fall kastat ekvatorn från Sibiriens palmskogar vid nuvarande Ishafvet till Sumatra och Borneo».

För närvarande råder istidsteorien ehuru den sett sina bästa dagar, då den själf icke kan nöjaktigt förklaras och ingenting förklarar.

Stensamlingarna i Skåne och särskildt här i skogsbygden, där de flesta stenar icke äro rundade och icke refflade af is eller vatten samt icke ordnade i moräner utan oftast äro skarpkantade och strödda på stora ytor, synas lättare kunna härledas ur vulkaniska eruptioner, då en bestämd krater finnes nära intill i Odensjö; då likaledes i närheten finnas ansättningar af basalt, och då Ringsjön, eljes grund, har en bottenkrater af stort djup som kan ha öppnat en slamvulkan.

Ringsjön har sänkts och en härlig åkerjord har vunnits. Anmärkningsvärdt är att den nyvunna

jorden, lämnad åt sig själf, ger en björkskog tät som råg, inblandad med pors. Björken måste anses självsådd och fröen måste ha legat på sjöbottnen i mycket långa tider utan att ha grott eller ruttnat, hvilket är ytterst märkvärdigt.

På jorden odlas ännu säd och landet ser ut som på landet, men hvitbetan har trängt in äfven i skogsbygden och inom några år skall skogsbrynets sköna, lugnande kontur brytas af den rysliga skorstenen.

Tänkom södra Skåne sådant det skildrades af Bååth på sjuttiotalet, och Ola Hansson på åttiotalet. Ett stort sädeshaf, där guldgula ax vagga för vinden; där bärgningsarbetet är en fest, firad af skönt klädda och tämligen mätta människor. Där sundets blå och hvetets gula horisonter lyftas af den svarta eller hvita väderkvarnen, och i fjärran af en rund bokskogskontur, en tornspira, ett herrgårdstak.

Nu gungar icke sädesböljan, landet är icke gult utan obehagligt koppargrönt; fabriken med sina fängelselika byggnader och sin ohyggliga skorsten skymmer allt, tager blicken åt sig, pekar öfver herrgårdens tinnar och kyrkans torn. Missnöjda uthungrade svärma ned från nordligare bygder vid skördetiden, som sannerligen icke är någon fest, och inne i kokeriet står den missnöjdaste af alla, arbetaren.

Ett fabrikslandskap, där den doftande klöfvern icke kan öfverdofta sockerfabriksdikets stank af vätesvafla och svafvelammonium.

Bååths och Ola Hanssons Skåne är snart icke mer, men den fula betan har räddat det skånska jordbruket och gjort landet rikare än förr, lifvet fetare, men icke skönare.

IV.

I en allé af träd och buskar, hvilka i vinterdräkt vid första anblicken äro oigenkännliga, färdas vi framåt vid Ringsjöns norra strand. Vid närmare påseende igenkännas de resliga träden med köttröda kvistar och liknande äggformiga knoppar, hvilka jag i min barndom gaf åt kanariefåglarna såsom kärleksdryck, vara lindar. Det uppåtsträfvande i karakteren, den askgrå barken med en ljusgrön mossa, hvilken senare alltid följer gamla lindar, ger mig full bekräftelse. Dessa stammar, krökande sig som armar för att komma upp i ljuset, med barkar som pansarplåt och genom hvilka man ser den bundna styrkan stråla ut, äro unga bokar, hvilka blifvit inkastade i ogynnsamma förhållanden, och höra icke till denna region. Buskarna med redan färdiga hängen äro hassel, hvilken tyckes hysa en hemlig kärlek för lind och ek. En halfvild lindallé med hassel som underskog är bland det ljufligaste man kan se, och jag förbinder alltid mitt äldre sommarminne af Ring-

sjön med dessa två. Och när linden blommar, doftar den hälsosam honung, och det är då den spelar, ehuru spelet icke hörs för biens. Vid foten står så hasselbusken med sina tre konungar, tre och tre, ibland fyra och fyra med sina små kala hufvuden bärande konungakronor, stora, så de gå ned öfver öronen och de äro af bergskungens släkt samt bevaka slagrutan, hvilken bör skäras när de långa blommaskarna släppt taget och kastat sig på marken.

Under lind och hassel och ekar ha vi nått fram till Bosjökloster.

*

Bosjökloster, skönt i sommardräkt, kan icke bli fult om vintern, det blir endast en naken skönhet.

Här, framför portalen, märker uppsvensken redan af släktvapnet att han är i främmande land. Och i arkitekturens lapidarstil ser han herrgårdens historia ristad. Kyrkan, vägg i vägg med slottet, erinrar om klostret, ur hvilket herrgården vuxit. Försökande i minnet rekonstruera åtkomsthandlingarna, framkastar en af sällskapet att klostergodset måtte ha blifvit förlänadt åt någon herreman vid Gustaf Vasas kyrkoreduktion...

»Gustaf Vasa?» invände skåningen med en viss obetydlig förvåning, att icke säga förtrytelse.

»Ja väl!»

»Men du store, Gustaf Vasa har väl aldrig haft sin hand med Skåne?»

Sådana misshugg begår uppsvensken ofta, och vid sådana tillfällen känner han hvad som står emellan honom och sydsvensken. Halfsyskon, med samma mor, men en annan far; sekelgamla fiender som måste vara vänner; det eröfrade landet, som på tvåhundra år icke kunnat glömma sitt moderland och aldrig skall göra det. Det cis-marina Danmark med Lund som Metropolis Daniæ, med sin domkyrka, där Waldemar Seier kröntes, där Absalon var biskop; Lund, där Knut den helige anlagt universitetet; där än i dag man i bondstugan läser Kristian den fjärdes bibel på grundspråket och där en hufvudstadsresa för till Köpenhamn och icke till Stockholm. »Svearna hafva en historia som ej är sydskandinavernas. Den måste bli lika främmande för de senare som Vasas historia är för skåningen». Detta insåg Per Wieselgren redan på 30-talet och svearna ha fått bekräftelsen därpå efter 1865. Att eröfra länder, som äga hög kultur och självständig historia har alltid varit förenadt med vådor för eröfrarens eget självbestånd. Polens delning har skaffat åt Ryssland en opålitlig gränsvakt i väster, alltid färdig att förråda sin herre åt Preussen, en ständig opposition i riksdagen och åt Österrike en skola där polska statsmän uppfostrats för att leda tjecker och ungrare i fälttåg mot det eröfrande kejsardömet.

Hvad »Danmarks delning» angår, synes välsignelsen vunnen åt eröfrarna vara något tvifvel-

aktig i icke ekonomiska fall, och den Siegessäule, som står rest utanför Lund kan en gång få en helt annan betydelse än nu.

*

Emellertid, herren till Bosjökloster är icke hemma, nästan aldrig hemma, utan är mycket riktigt i Köpenhamn, där han i sin person representerar Sverige — och Norge, sannolikt bättre än någon uppsvensk eller norrman skulle göra det.

Därför kunna vi ostördt inträda i det öppna slottet och beundra dess arkitektur, intränga i trädgården, den jag en gång för några år sedan såg i full sensommarskrud, då fikonträdet och mullbärsträdet buro frukt, persikor och aprikoser upphört att bära. Nu är allt aftackladt, men nedanför trädgården står vassen gulnad i sjökanten och Ringsjön, hvars fjärran strand är höljd i dimma, ger intryck af hafvet, eller en molnhöljd framtid.

*

Klosterkyrkan står där som ett minnesmärke öfver de äldsta härskarna; slottet, detta eller andra, skall, säges det, en gång stå som ett monument öfver de nuvarande. Ty, — hemligheten är tämligen spridd — den stora jordegendomen håller på att spillras, och jorden går undan för undan tillbaka till odlaren, bonden.

En hybrid, öfvergångsform, mellan grefven, jorddrotten och odlaren höll en gång på att upp-

stå nere på skånska slätten, men som hybrider höll den icke länge lifvet uppe. Det var den rike köpmannen, som ville utlösa sig ur sin miliö, isolera sig, känna en stund jordägarens maktlust, hålla ett litet hoflif. Och så köpte han, exekutivt eller icke, ett slott. Han förhäfde sig icke, utan, inseende själf att de grefliga emblemen icke passade honom, lät han nedbryta allt af vapen, symboler, till och med den ståtliga inkörseln med portalen och inrättade sig komfortabelt som en landtbrukare. Sonen sändes till främmande land att studera modernäringen på berömda institut; återkom med fullständig kunskap om artificiella gödningsämnen och kapplöpningshästar, samt nödgades snart gå ifrån alltsammans.

Jorden vill ej ha härskare; den fordrar tjänare, ty den är själf herre.

*

Vi sitta om nyårsaftonen i det stilla hemmet och höra visdomens ord från den mindre jordbrukaren som endast odlar sjutton tunnland, och icke begagnar maskiner, ej därför att han icke följer sin tid, utan därför att maskinerna äro för dyra för det lilla jordbruket och därför opraktiska.

Som ackompanjemang till samtalet höres slagans gång ute på logen. Icke en gång tröskverket hör hit, ty det kostar, och har den olägenheten att förstöra halmen, hvarförutom tjänarna icke ha tillräckligt göra om vintern om ej slagan utfyllde de lediga stunderna.

Från talet om den allt omstörtande hvitbetan kommo vi öfver på andra nyheter inom jordbruket, hvilka säkerligen skola ändra hela åkerbrukets cirkulation.

Det är två foderväxter som skola göra revolutionen. Skogsvialen, en patriot som hämtats ur egen mark, har på flera ställen ingått som mångårig foderväxt, så mångårig, att klöfvervallen sannolikt skall vika, helst nykomlingen har ett mycket högt näringsvärde. Den andra är en utländing och här kallad ärttörne, eljes känd under det latinska namnet Ulex Europeus. I Bretagne begagnas den resliga, taggiga baljväxten som stängsel, bränsle och foder, utom det att han med sina praktfulla gula blommor, liknande ginstens eller harrisets, och sina dekorativa, stiliserade stjälkar utgör en verklig prydnad.

Ärttörnet har lyckats väl i södra Skåne, men trifs ännu icke i norra, samt har den olägenheten att fordra en tämligen dyr krossmaskin för att bli njutbar.

Svensk natur.

En uppsvensk, som endast på nattåg genomrest Sveriges sydligaste provins för att komma ut till Europas fastland och sedan, efter flerårig vistelse i Tyskland och Frankrike, företager några ströftåg i det södra och västra Skåne, skall till en början med förvåning märka, att han icke kommit hem. Han har rest norrut ett par dagar, genom Nordtysklands triviala åkerbrukslandskap, kanske genomfarit Brandenburgs sandsvältor och Mecklenburgs flackland, lämnat den tyska hamnstaden, och efter en dagsresa på hafvet, alltjämt norrut, landar han på en ljus strand, öppen och ljus, där de gulhvita kalkblocken bilda en skoning mot sundets blå böljor.

Från stranden, som mera ger intrycket af fransk än tysk kust, sträcker sig landet inåt i öppna slätter, än släta som ett golf, än svepande sig i sköna våglinier, där åkrarna breda ut sig som väl kammade fällar. Här frodas det ömtåliga bohvetet på släta fält mellan krit- och flintbollar, och i lerorna knyter hvitbetan sina sockerförande rotknölar under det saftgröna blastret; i vägkanten

följer vägvårdan eller vilda cikorian och på banvallen det exotiska harriset af den sydliga ginstfamiljens guldblommiga släkte; torfhägnet bindes af korgvidet, hvars grönskande spön aldrig få ro för hafsvindarna; uppkörseln till herrgården är bevakad af kanada- eller virginiapoppeln, någon gång af den lombardiska. Det är ett fullkomligt främmande landskap för den hemmasittande uppsvensken, men för den bereste är det ett nordfranskt.

Där slätten åter tager ryggstöd mot en ås, där möter först den skånska hagen, så olik sin nordligare namne. Förposterna mot den öfverallt framträngande åkern utgöras af de elegantaste benvedsbuskar, hagtorn, slån, cornell, vildapel, getapel och brakved, allt sammanväfdt af vildhumle, vindor, kaprifolium. Inträngер man en höstdag särskildt i denna småskog, då solen bryter mot nyss regnbegjutna löf och belyser det lilla vildäpplets rödgula facer, de rosenröda trekantiga benvedsbären, hagtornets eldröda och slånbuskens daggblå frukter, förvånas man öfver den yppighet som underskogen mäktar utveckla under väldiga ekars, askars och lindars hägn, på samma gång man tjusas af det fina luftiga behaget i grenarnas rytm, i kvistarnas utsökta teckning och bladverkets prydliga anordning.

På den däfna myllan synas ännu i hösten hamnar af sydliga gräs och örter, såsom jättegröet, förtjänande plats i en makartsbukett, och skogsstarren; *Corydalis cava,* hålnunneörten,

Rumex sanguineus, skogssyran, *Gagea spathacea*, hölster-vårlöken, *Galeobdolon luteum*, gulsugan och den för bokskogen karakteristiska *Circæa* med det rent parisiska tillnamnet *Lutetiana*. Följa vi den lilla bäcken, som sakta rasslar mellan trädrötter och skiffrar, upptäcka vi nordbor snart den ofantliga skillnaden mellan denna självsådda park och vår steniga hage, där, mellan mossklädda bergknallar och block af gråsten under aldrig mognande barrträd och masurbjörkar, den krympta enen bildar underskogen vid sidan af ljungen och lingonriset, där blåklockan och kovallen pryda de snaggiga gräsdukar som kunna breda sig mellan trädrötter och stenar. Jämförelsen får icke anses förhatlig, och må den utfalla efter tycke eller icke, olikheten framgår dock alltid.

Vandra vi återigen ut på slätten och draga oss uppåt landet, öfver torftäkter, förbi mergelgrafvar, utåt leriga stubbåkrar, där gåsflockarna leta korn, skrämma vi kanske upp en rapphönskulle, möta möjligen ett kvarlefvande storkpar, höra törhända de strykande vildsvanarnas kackel, se vi snart i fjärran, där slätten krupit upp att söka ryggstöd mot åsen, en löfverkskontur i sköna undulerande linier, som för oss, Mälarstrandens barn, vana att se den taggiga granskogshorisonten, lockar och stämmer som dunkla minnen från sagböckerna, från vår ungdoms första romantiska teaterstycken ... det är bokskogen. Träda vi in under de mörkgröna hvalfven nu på hösten, märka vi först behaget af att kunna se fritt och långt,

känna fördelen af att få sätta foten på jämn, slät mark, ty boken är icke vän af bergstigningar som barrträden. De skönt tecknade stammarna, smidigare än ekens, äro färgade i en ljusgrå, stundom matt silfverton, på hvilken brungröna mossor, grågröna lafvar satt sina kraftiga toucher. Blåser det uppe i kronorna är det lugnt därnere, och de hårda löfvens svagt klingande, stundom rasslande och hviskande ljud, äro stämda i en gladare tonart än de melankoliska barrträdens tunnsträngade eolsharpor. Men nu är bokskogen tung, ty det är höst, och löfven ha blifvit tjocka och mörka, regndisan har trängt in från hafvet, och örterna på marken äro för länge sedan dödade af brist på ljus. Om vintern åter, då är skogen ljus, och de härliga skeletten visa i sin imponerande nakenhet hemligheten i stam- och grenbildningens proportioner, på hvilka dess skönhet ytterst är byggd. Är det då en kall, blåsig dag, skall man höra nya toner i bokskogen; när vinden drager genom topparnas aflöfvade ris, susar det som i riggen på en fregatt och det knakar i de frusna stammarna, hela skogen omkring, gifvande kommentarien till det för nordbon oförstådda Horatianska *silvæ laborantes*, de »arbetande skogarna». Skiner då solen på de rimfrostiga unga bokbuskarna, som behålla sina guldgula löf till knopparnas skydd, skymtar ett lättfotadt rådjur mellan vedtrafvarna, smyger en räf i spåren på en oförsiktig vinterhare, och skriar den brokiga nötskrikan, då har bokskogen visat sig i sin för uppsvensken mest

tilltalande dräkt, ehuru sydsvensken säkert håller sin skog kärast då han om våren i ett enda slag slår ut i en bjärt grönska.

Återvända vi emellertid till hösten, vandra ut ur skogen och nalkas den lilla insjön, där slottet ligger, löper vägen under ekar, hvilka här, rotade i den djupa myllan, skjuta mer i höjden och se vekligare ut än våra nordliga; den solskensgula, väl sandade allén är kantad med lindar. Enstaka avenbokar, små läckra träd, än mera sydländingar än boken, breda sina lindliknande kronor, bärande almens löf i miniatyrform och lönnens frukter. Och de följa den höga trädgårdsmuren ända till slottsporten, där de förvandlas till den vackraste och bildbaraste af alla häckar. Möta vi här trädgårdsmästaren och af honom införas i lustgården, måste vi anlita vår sakkunnige förares vetande för att komma till rätta med alla de främmande härligheter dem fördelaktig jordmån, gynnsamt klimat och tillräcklig omvårdnad här framtrollat. Dvärgpalmen och magnolian, japanska fernissträdet och tulipanträdet erinra ännu i hösten om Italiens villaparker. Detta resliga, askliknande träd med pardelade feta, blanka blad och de gröna, saltsyreluktande frukterna är det kungliga valnötsträdet, *Juglans regia*. Dessa spensliga, linden liknande stammar med det bleka löfverket, under hvilket ännu blekare små hallon döljas, är det hvita mullbärsträdet, hemma från medelhafstrakterna och högt värderadt af silkesmasken. Detta halfstammiga, mörkbladiga träd med citrongula, päronformiga

frukter är den äkta kvitten, Aphrodite helgad och i Tusen och en Natt en stående rätt. Här är den ädla kastanjen infångad och tvingad att ge mogen frukt i varma år, och hvilken man först i sydligaste Tyskland, kanske först i branterna vid Vierwaldstättersjön kan återfinna vild med dess klufna liksom åskslagna svarta stammar och dess kransställda, sköna löf.

På slottsmuren klänger äkta vinrankan ända upp öfver första våningens fönster, där den blå Frankenthalerklasen hänger sida vid sida med den hvita Fontainebleaudrufvan.

På murens spalier äro persikor och aprikoser nyss skördade och för länge sedan i kasten, där orangen ännu glöder i en nordlig Britmäss-sommars varma solsken.

Men kommer vintern och alla löfträden fälla, då skulle det här, där nordens evigt gröna barrträd saknas, se ännu ödsligare ut än i höga norden, om icke några ständigt grönskande buskar behöllo sin löfskrud: lagerkörsen, *Evonymus*, och framför alla järneken, som når ett par manshöjder och midt i snön ståtar med sina taggade eller hela blad och eldröda bär.

Detta är Skåne, Sveriges hafomflutna Peloponnesus, kanske det skandinaviska Hellas där kulturen först slog sig ner och utvecklades hastigast under de mest gynnsamma förhållanden. Men det är icke hela Skåne, ty sätter man sig på järnvägståget i Lund och reser norrut, skall man inom en timme märka huru landskapet förändras. Redan

mellan Stehag och Höör har den bördiga slätten upphört; boken krymper och bildar icke mer någon skog utan är blandad med ek och björk; och efter Höörs station uppträder mager tallskog på sandås och i ljungbackar; madängar växla med hårdvallar; vid Tjörnarp stannar man ännu några minuter i en härlig boklund, åker strax därpå in mellan rullstensåsar och sterila sandbackar, där björken nu står gul mellan gröna enbuskar och bruna alar; känner hemmet nalkas när man passerar ett brant gråstensberg, rusar igenom ett uppländskt bondlandskap med rågåkrar, björkhagar, röda trästugor och gärdesgårdar, tror sig se en skymt af Norrland när en ödemo med pors och odon på ett par minuter lista sig förbi kupéfönstret. När tåget slutligen stannar i Hessleholm känner man sig hemma i Uppsverige, kanske ändå längre norrut, där man sitter i ett landskap begränsadt af tall- och granåsar, med ljung på sanden mellan dåliga björkar. Likväl har man endast rest sex mil norrut och endast stigit obetydligt. Denna tvära öfvergång från söder till nord, som försiggår på en och en half timme, äger flera orsaker, af hvilka den väsentligaste utan tvifvel är bergbottnens beskaffenhet. Det sydvästra eller egentliga Skåne, hvilket i geologiskt hänseende tillhör danska ögruppen, hvilar nämligen på de yngre sedimentära lager som bära namnen silur-, jura-, krita- och stenkolsformationen, under det att i nordöstra Skåne urberget, här gneisen, bildar underlaget. Dessa yngre afsättningar ur vattnet, mest bestående af lösa

skiffrar, kalk, krita, sandstenar eller konglomerater, besitta nästan alla den egenskapen att hastigt genomsläppa vattnet, behålla jordvärmen och gifva matjorden en lucker, lätt assimilerbar och drifvande karakter, under det att graniten och gneisen äro mera ogenomträngliga för vattnet, svårare att assimilera och bilda en kall undergrund. I stort taget stämplas hela Sveriges natur af denna egenhet att det hvilar på urberget, som helst är barrskogsförande och genom sina sprickor och förkastningar, höjningar och sänkningar ger upphof till dessa otaliga sjöar och floder, hvilka man i det öfriga Europa kanske endast återfinner i Skottland och Schweiz och på samma grunder. Men hvarhelst de yngre afsättningsbildningarna träda i dagen, blir landet mera slätt och fruktbart såsom vi finna det i våra förnämsta sädesbygder i Skåne, Väster- och Östergötland, Kalmar län med Öland och Gotland, trakten kring Östersund och äfven Uppsalaslätten, ehuru denna anses befruktad af nersläpade rester från en förstörd lagerbildning kring Geflebukten.

De andra orsakerna till den hastiga öfvergången till nordligt landskap på den korta sträckan vi passerade kunna vi söka i sydvästra Skånes hafomflutna läge, hvilket medför en högre och jämnare temperatur samt afhåller från frost under det omvändt den norra delen af provinsen såsom utgörande en fortsättning af småländska höglandet är mindre utsatt för inflytande af hafvet och de västliga vindarna. Lägges härtill landets höjning,

dess nordligare läge, dess grannskap till Smålands fuktbringande skogar, frostalstrande mossar och träsk, hafva vi i stark förkortning angifvit grunderna till den skarpa gränsen mellan nord och syd, om ock bergbottnens beskaffenhet måste räknas som hufvudmotivet.

Men Skåne har ännu två andra landfästen utom det direkta med Småland och de heta Halland och Bleking. Dessa båda landskap äga det gemensamt att de äro sluttningar af småländska höglandet, att de vattnas af åar från samma lands sjöar; men skilja sig däri att Halland är ett västkustens och Bleking ett östkustens. Med västkust följer nämligen ett mildare klimat, beroende af de västliga vindarnas inflytande, tillskrifvet ytterst Golfströmmens magasinerade värme, ehuru äfven sydvästvindarna från Central- och Sydamerikas upphettade landsträckor måste tagas med i beräkningen; vid västkusten är landet, särskildt Halland, som saknar skärgård, utsatt för hafvets vågor och vindar, som raserat stranden och söndersmulat den till sanddyner, under det Bleking ligger mera skyddadt för vind och våg och särskildt för nordanvinden genom Smålands berg och skogar. Därför är Hallands kust ett ödsligt, ofta vildt landskap, som dock har den förmånen att icke likna något annat i hela Sverige. Följer man däremot ådalarna uppåt mot bergstrakterna, där fukt, matjord och vindskydd erbjudas, blir vegetationen strax sydlig som i det bästa Skåne. I kusten visar floran franskt och engelskt inflytande, som särskildt röjer

sig i ginstarternas lysande uppträdande. I stranden åter har vattnets större salthalt framkallat andra tångarter än västkustens såsom *Zostera, Najas, Chorda filum,* eller alla dessa ljusa band- och trådformiga alger, hvilka så bestämdt skilja sig från Östersjöns greniga och mörkare blåstång, att man vid en den flyktigaste promenad i strandkanten skall kunna se på den uppkastade gröna skoningen om man befinner sig på Sveriges östra eller västra kust.

I Bleking åter, som dock väsentligen har samma berggrund som Halland, nämligen gneis och granit, har landskapet, ehuru beläget sydligare, en mera nordisk karakter, men i kusten alltjämt leende. Ek och hassel, rosor och hagtorn, växa här i skydd af de tämligen branta bergen, mellan hvilka bördiga dalgångar äro nedsänkta. Ehuru boken är hemma här och äfven förekommer ymnigt i norra delen af provinsen, afgöres landskapsfysionomien så direkt af eken, att man undrar om icke närvaron af flottans skeppsvarf här inverkat på urvalet till förmån för den sjödugliga eken, eller om verkligen förhållandet varit det omvända, såsom fallet lär vara med potatisodlingen i samma landskap, där de talrika bränneriерna skola leda sitt upphof från den särdeles lämpliga potatisjorden.

Vinrankan och murgrönan, som i det blåsiga och nordligare Halland trifdes på väggen, gå icke väl till i Bleking, förklarligt ur samma orsaker som tillåta boken uppnå Strömstad på västra sidan,

men på östra sjunka till Kalmar, ungefär en och en half latitudgrad.

Utanför Halmstad fiskas visserligen icke ostron, hummer och räkor, men kolja, hvitling, rödspotta, och helleflundra, saknade vid Bleking, och strömmingen, okänd till namnet i Bohuslän och Halland, ännu vid Kullen liknande en mindre sill, har i Bleking fullständigt krympt till Östersjöns strömming, ehuru ännu bärande namnet sill.

Intaga vi åter vår plats på tåget vid Hessleholm och draga norrut, hafva vi vid Elmhult inträdt i Småland och äro därmed inne i en provins af Sverige som kanske är mest af alla ett land för sig. Stannar tåget på en högländ station, ser man, så långt synkretsen når, ett haf af granskog blandad med tall och björk; några fläckar af odlad bygd, en glimt af en å, en flik af en sjö. Det är ett bergland af gneis och granit, men med icke nog höga berg för att ge upphof till älfvar med fruktbara dalar, ett sjöland, men med små bergsjöar, hvilkas stränder ej hafva hunnit grundats upp till ängar och åkrar, och saknande större slätter, där istidens leror kunnat breda ut sig till bördiga sädesfält.

Stanna vi åter vid en anhalt i kanten af insjön, öppnar sig ett landskap så tyst och så ensligt, att man får söka dess like många breddgrader nordligare. Infattad af klippstränder, som bära granskogen ända ner i stranden, ligger skogssjön. Ett bergras bildar ett ref ute i vattnet, och på detsamma hafva martallar klättrat ut balanserande

på stenarna. Mellan strandblocken i en udde står en gulnad björk, lutande sig ut öfver vattnet som om han sökte se efter huru långt det var till botten. I en uppgrundad vik hviskar den svarta kolvassen gamla mörka sagor om mylingar och skogsmän, blodshämnd och dulgadråp. Och midt i sjön ligger ett stenrös bildande en holme, bevuxen med granar, hvilka smalnat ihop sig för att få rum, svartnat af fukten och blifvit öfverdragna med skägglafvar, så att de likna cypresser. En flytande kyrkogård på ett svart vatten.

Det är till en sådan obygd de sista exemplaren af en för odlingen flyende fauna dragit sig undan. Här kan man ännu någon gång råka in i en tranedans, stöta på en hägerkoloni, kasta ett flyktskott efter en svart stork. Och råkar fiskaren en mörk natt i sina garn få fatt i den sällsynta fisken malen, skall han möjligen senare ge anledning till löpande rykten om den stora sjöormen.

Men vi draga åter mot norr och sänka oss vid Nässjö ned emot Jönköping. Furuskogen tunnas ut, ek och björk komma igen, milda fuktiga vindar möta, och från ett halft aflöfvadt höstlandskap inträda vi i ett ännu grönskande sensommars; det bär utför med stark fart då vi åka ned för småländska höglandet, som här vräker ner en del af sina vattensamlingar genom det praktfulla Huskvarnafallet, och så äro vi nere vid det ljusa innanhafvet Vettern.

Vi hafva dragit mot norden en hel geografisk latitudgrad och likafullt uppnått ett sydligare klimat,

ehuruväl berggrunden endast förvandlats från granit till gneis. Lind, ek, alm, äfven rätt stora bokar synas här, norr om den officiela bokgränsen; och ifrån Smålands mörka furuskogar och svarta insjöar hafva vi nått ett ytterst ljust, solbelyst landskap med långa synkretsar. Orsakerna till denna anomali få vi söka dels i landets sänkning från högland till relativt lågland, frånvaron af djupa skogar och träsk, samt framför allt i närheten af ett innanhaf, som lämnar vindarna fritt spel och hvars speglande yta måste antagas verka som reflektorn i en väldig solmaskin. Understödjas dessa verksamma faktorer af berggrundens öfvergång till yngre afsättningslager såsom på Visingsö, trakterna kring Grenna och Omberg, antager vegetationen en rent sydsvensk karakter, så att hvita mullbäret trifves, boken jämte idegranen uppträder i större bestånd och valnötsträdet bär frukt. Lämna vi Vettern, denna i sagodunkel insvepta sjö, som ännu väntar på sin fysiograf, och göra en utflykt åt nordväst, befinna vi oss snart inne i ett af Sveriges mest originella landskap och ett af de tidigast uppodlade.

Den uppsvensk som första gången färdas i Västergötland kan icke undgå att lägga märke till de högst ovanliga konturer som de öfver det eljes banala landskapet sig höjande bergen erbjuda. Råkar man få sikte på dem en afton i skymningen, tror man sig först se vallar, bastioner, ofantliga borgruiner. Och vid dagsljus skola dessa visa sig vara taffelberg, bestående af lagrade yngre berg-

arter, afsatta ur vattnet, och i den ordning staplade på hvarandra, att på urbergets botten hvilar sandstenen, därofvan alunskiffern, kalkstenen och lerskiffern, samt öfverst ett skikt af vulkaniska bergarten trapp.

Om man nu från Falköping gör en hastig promenad uppåt Mösseberg, skall man strax märka huru vegetationen ändrar sig på tjugo minuter. Vid det tämligen låga bergets fot trifvas boken och den ännu ömtåligare avenboken, hvilken senares växtgräns ligger nära två latituder eller tjugu geografiska mil sydligare, beroende af skiffrarnas och kalkens luckra och drifvande beskaffenhet. Har man nått det öfversta ogenomträngliga trapplagret, som icke genomsläpper vattnet och endast med stor svårighet vittrar, befinner man sig på en ödslig fjällplatå. Enen kryper här ytterst betryckt bakom ljungen, och kråkriset, mjölonet, lummern, krypvidet söka lä af den minsta sten; endast den vackra klockljungen, mera ovanlig norrut, erinrar om sydligare trakter. Men vandrar man vidare i denna ödemark, stöter man snart på en liten mörk insjö med granskog på andra stranden, och under det man låter ögat stanna på det lågt belägna skogsbrynet dragas blickarna mot ens vilja ut i rymden, fängslas af ett i fjärran sväfvande land, som ögat med svårighet söker fixera. Det liknar först ett mycket tunt och ljust moln, men växlar som molnet form och konsistens; kan tagas för en hägring, men stelnar slutligen till en i lufthafvet simmande ö — till skepnad en lågtryckt,

långsträckt pyramid. Och när den vackra synen slutat öfverraska vaknar eftertanken och upplyser att det är Västergötlands och hela södra Sveriges skönaste berg — Kinnekulle. Lämnande till ett annat tillfälle skildringen af ströftåget från Råbäcks trolska lunder upp genom körsbärsskogarna till hjässans granparker, fortsätta vi på det resfärdiga tåget ner åt Falans bördiga slätter och lägga strax vid Sörby station märke till en ny förvandling af landskapet. Här upphöra nämligen de sedimentära lagren, och det geologiska kartbladet förkunnar att vi åter inträdt i gneisens regioner, samtidigt med att resehandboken anger grannskapet af de bekanta Svältorna.

»Ljung, sten, en, småtall, våt tufäng, hårdvall; stenregn, skorfviga björkar», så lyda ögonblicksannotationerna medan tåget ilar ned till Herrljunga. Vidare: »Stensvälta med en-skelett, ensvälta utan ljung med starrtufvor och sten. Björkmosse med stenknallar och mjölonris. Ung tallmo med en, björk och ljung; därpå en torfsvälta och så floden Lidan.» Beskrifningen är lika entonig som landskapet, men ger en god illustration till de båda berggrundsformationernas olika förmåga att alstra.

Efter Vårgårda station upphöra Svältorna och vi hafva nu inträdt i en region där västkustens klimat börjar kunna utöfva sitt inflytande. Egendomlig är äfven här bergens form, ehuru den kanske mindre beror af formationen, som här utgöres af en bandad järngneis i likhet med Söder-

manlands, som äfven är bandad, men däremot är granatförande. Den som färdats på tåget mellan Venersborg och Göteborg har nog lagt märke till dessa halfhöga gråstensvallar, hvilka följa älfven och järnvägslinien i två nästan jämnlöpande kedjor och hvilka slutligen omringa Göteborgs stadsplan med sina något tröttsamma linier. Dessa berg föra nästan ingen skog, men hafva på sina pallar ett enstaka löfträd, ek eller björk, stundom bok, som trifves alldeles förträffligt på sin skyddade plats, och vid bergets rötter frodas buskar och halfträd, gifvande en vacker motsättning mot det sterila bergets grågula döda toner. Det är dessa berg, hvilka utåt Bohusläns skärgård stiga i höjden, antaga de mest växlande, ofta ståtliga former, varierande i färgen efter luftens mer eller mindre mättade fuktighetshalt, solens ställning till taflan, årstiden och så vidare. Skiktade utan att vara skiffrar, sönderfalla dessa gneiser i stalp, trappgaflar, lodräta branter med rösen nedanför. Såsom järnförande bli de lätt svarta eller rostfärgade, och i hafsstranden brytas de lätt sönder i skarpkantade block, som bilda en praktfull skoning, tacksam för brottsjöarnas våldsamma ljus- och vågeffekter.

Vid Lysekil åter och norr därom ändras kustlandskapet, här uteslutande på grund af bergsformationens variation, ty här vidtager graniten och följer ända upp till Svinesund. Graniten såsom fastare och icke så lätt förklyftad, ger icke upphof till en så rik skärgård som gneisen. Kusten

blir därför öppnare. Men den antager äfven mjukare, rundare konturer. Och färgen i klipporna har ändrats; det mörka järnet är borta, och den rosenröda fältspaten synes råda, gifvande det hela en ljusare ton. Stalpen bli långsluttande hällar, trappväggarna kullar, och när dessa resa sig högt, såsom vid Grebbestad, får berget ännu en ytterst energisk karakter.

Återvändande till vår utgångspunkt, Vettern, och styrande kosan norrut igen, råka vi snart på en provins, hvilken i sig innehåller likasom ett sammandrag af södra och mellersta Sverige. Det är Östergötland. Begränsad i väster af innanhafvet Vettern, i öster af Östersjön, i norr af Kolmården och i söder af Holaveden; försedd med insjöar i stort antal, åar och strömmar i förhållande därtill, en rik slättbygd, stora skogar, något bergslag och en vacker skärgård, bildar Östergötland ett afslutadt landskap inom utpräglade gränser.

Rikedomen på insjöar och närvaron af kanalen har utvecklat en särskild landskapstyp som skulle kunna kallas östgötatypen och hvilken tecknar sig i några raska drag sålunda: Insjön har låga stränder med matjord; däraf vattenytan öppen och leende samt med ekbacken eller de grofvuxna alarna ända ned i sjökanten. Låglända grönskande holmar med löfträd, utstickande uddar med björkar och alar igen, gröna vassbuskar vid mynningen; småkuperad terräng inåt landet, med odlad bygd mellan ekbackar. Ekbacken med dess korta blomsterrika gräsmatta, vildrosor och hassel, hagtorn och slån

synes utgöra ledmotivet i denna idyll. Det ligger något lummigt, täckt, öppet och ljust i detta landskap, och när man därifrån åker in i Kolmårdens svarta graniter och dunkla granskogar skall man genom kontrasten förledas att med saknad tänka på de ljusa, rika nejder man lämnat bakom sig.

Med inträdet i Södermanland följer visserligen inga större förändringar i landskapet. Mera småkuperadt än Östergötland, mindre frodigt i växtligheten, erbjuder Södermanland sina förnämsta skönheter vid stränderna af dess många insjöar, där äfven de flesta herregodsen påträffas. Det är småtäckt, intagande, men hvarken höjande sig till det storslagna eller sjunkande till det intetsägande. Herrgårdslandskapen, där samlad förmögenhet tillåtit utsparandet af de ädlare löfträden såsom ek och lind, där ägarens skönhetssinne utvalt det vackraste läget, skiljer sig betydligt från bondgårdslandskapet, som lätt blir vulgärt, fattigt och tråkigt. Den mindre förmögne fick de sämsta delarna, som de andra ratat; och bonden, som kanske förr varit torpare, fick bryta stenbacken, bränna hagen, torrlägga mossen. Löfträden gingo snart åt till husbehofsvirket, och endast en liten barrskogslott fick stå kvar till vedbranden. Det är därför man med skäl kunde säga, att herremannens landskap innebär mera natur än bondens, då den förra skyddat och hägnat den självsådda trädgrödan, under det bonden nödgats ingripa i naturens hushållning och ödelägga allt som icke medförde direkt nytta för utkomsten. Bonden tvangs fälla den

kungliga eken, som skuggade på hans begränsade åker, och alla skymmande träd kring hans stuga måste undan, emedan han behöfde fri utsikt åt fält och uthus för att kunna ha ett öga på sina ägodelar under bar himmel. Han byggde sitt hus af träd, emedan gråstenen som hans mark hvilade på var för hård att bearbeta, och han målade stugan röd, emedan järnoxiden stod honom lättast till buds och ägde fördelen att skydda trä för röta; bjälkarna tätade han med den i skogen alltid ymniga väggmossan, till golfvet tog han den lättklufna granens tiljor och till tak gråbergets torfvor eller tegarnas halm. Den röda bondstugan i Uppsverige har vuxit ur marken där den står och är jämte de numera ökända gärdesgårdarna det mest egendomligt svenska vi äga; rödt och grönt, naturbarnets mest omtyckta enkla färger, som gå igen i allmogeväfnader och kistmålningar, skulle med mera skäl och minst lika mycken smak kunna kallas de svenska färgerna som blått och gult! Rödt är järnets färg och grönt är skogens; järn och träd, det är ju hela landet i två ord.

*

Att Stockholm ligger vid Mälarens utlopp i Östersjön angifver redan grunderna till stockholmsnaturens dubbla karakter af insjö- och kustlandskap. Mälaren med sina till flera tusen räknade öar och holmar är en företeelse som saknar sitt motstycke i Sverige, ja i Europa, och omkring

denna bassäng uppväxte svearnas kulturcentra, först sökande på öarna sitt naturliga skydd af det omgifvande vattnet, sedan dragande sig åt stränderna. I tider då man i brist på landsvägar föredrog vattenkommunikationerna, blef Mälaren snart en kungsväg för de fyra mest uppodlade sveaprovinserna, i hvilka snart städer anlades vid åmynningarna. Och när rikedomar samlat sig inne i denna väl gömda skattkammare, sattes låset för ladan på den enda plats det skulle sitta.

Men det är icke uteslutande med historiens nödvändighet Stockholm har fått sitt läge där det ligger; det blef icke endast en strategisk punkt försvarande ett inlopp, icke allenast en färjestad mellan Uppland och Södermanland, senare ett gästgifvarhåll vid den enda landsvägen mellan de båda sveaprovinserna, utan äfven en hamn för den utländska handeln, en station för flottan, ett säte för regeringen. Själfva naturförhållandena synas hafva utstakat hufvudstadens gränser. Sträckande ut sig på grundvalen af en granitart, som är kanske ensam i sitt slag i Sverige, denna finkorniga ljust gråblå byggnadssten, som vi återfinna öfverallt från slottets källarmurar och ramper, till hamnkäernas skoningar, synes staden likasom ha intagit de sista positionerna af Upplands granitmassiver, hvilka lägrat sig på norra sidan af strömmen och segelleden gent emot Södermanlands gneiser, som dock måst vika för sista utbrottet af den våldsammare graniten i stadsdelen Södermalm. Ifrån Kungshatt till midten af Lidingön följes nämligen

seglaren af graniten på vänster hand och gneisen på höger, med undantag likväl af stranden från Carlshäll i Mälaren till Danviken vid Saltsjön. Hvad inflytande dessa olika bergarter under vissa förhållanden kunna utöfva på landskapets fysionomi skola vi längre fram taga i betraktande.

Men här ha äfven Östersjöns saltvatten och Mälarens färskvatten sin mötesplats. Långt in i Mälaren skall en underström af hafvet tränga fram, så att undervattensfloran ända in mot Essingen skall visa saltsjöformer likasom man äfven undantagsvis råkat härinne en sådan saltsjöfisk som flundran, hvilken eljes icke känner sig riktigt hemma förrän på andra sidan Vaxholm, där äfven hafstången först finner sin tillräckliga salthalt.

Att strängt kunna skilja på ett Mälar- och Skärgårdslandskap blir därför svårt, ty Mälaren själf är en skärgård oaktadt dess vatten har en annan karakter än Saltsjöns, då ju den stora insjön egentligen är en afloppstrumma för de många städerna, hvilka förse de många åarna med ett mycket orent vatten. Något mildare klimat har väl den stora insjön, då boken till exempel ännu trifves väl på Tidön, uppgifves självsådd söder om Strängnäs, och för tjugu år sedan åtminstone kunde ses i Hagaparken, storväxta och med mogna ollon, icke långt från verkliga jätteexemplar af den oäkta cypressen eller Thujan. Och ännu på Djurgården röjer sig om hösten det sydliga trädet, då det med sina roströda löf sticker af mot de gulnade ekarna. Längre ut mot hafvet i öster har för-

fattaren sig ingen bok bekant, men väl mycket nordligare.*

Skönheten i Stockholms omgifningar torde väl både få tillskrifvas terrängförhållandena, som erbjuda den rikaste omväxling af berg, dalar, lunder, och icke minst allestädesnärvaron af fjärdar, vikar och sund, men ock den skyddande närheten af kungliga lustslott, herrgårdar, sommarvillor och badorter, hvilka hålla en yppig, stundom exotisk vegetation vid lif.

Lämna vi åter hufvudstaden med Uppsalatåget och hinna en timme norrut, är allt förändradt. Ett småaktigt, tråkigt landskap, besålladt med sten, omväxlande med ledsamma åkrar, följer med få afbrott upp till Uppsala, där Upplands mest karakteristiska landskap, slätten, utbreder sig i all sin fulhet. Det är icke Skånes ljusa slätter, ty den är mörk af istidens leror, och den saknar de sköna, långa våglinierna, hvilket också gör att de stora röda stugorna och ladugårdarna stundom synas lagda efter vattpass på ett enda nivelleradt plan. Stundom ligger midt i åkern ett skär, eller en kobbe man skulle vilja kalla, där grundberget stigit upp för att hysa några marenar eller unga tallar. Inga betydliga berg gränsa in horisonten, endast långsträckta höjder med klen granskog, utom i väster, där sandåsen ligger hopförd som en stor drifva med sina svarta tallar; trist som en galgbacke, skymmande en kvällsömnig höstsol, erbjudande grafrum för forntidsgudar och urtidsro.

* Senare erfarit att vid Östanå en vacker bokallé finnes.

Vi gå norrut igen, och naturen ler ännu en gång vid Örbyhus' lundar och Österby ekbackar. Därpå stanna vi vid Elfkarleby för att taga afsked af det södra Sverige. Vi råka här för första gången på färden ett större rinnande vatten, och i Dalälfven hafva vi nått en naturlig gräns mellan Svealandet och Norrlanden, och en växtgräns, desto mer afgörande, som med densamma mellersta Sveriges ädlaste löfträd eken upphör att så sig själf, och landskapet därmed antager en karakter af fattigdom som icke ens Norrlands timmerskogar kunde förinta. Älfven är ej så bred som insjön, men den verkar kanske mäktigare genom sin eviga rörelse framåt och i vattenfallet öfvergående till en allt nedbrytande kraft, som i det tysta landskapet ger sig tillkänna med ett buller, mot hvilket insjövågens slammer mot strandstenarna är en hviskning.

Elfkarlebyfallet är en storartad introduktion till Norrland; och mycket litet belamradt med skräpande vattenverk gör det i sin enslighet och infattadt i mörk granskog ett starkare intryck än Trollhättan oaktadt lägre fall och mindre massa.

I det närbelägna brukets park växa fem resliga bokar, och många höga ekar hafva ställt sig upp som gränspålar; och detta norr om älfven, likasom odlaren velat visa människoandans makt öfver växtgränser och isotermer, och i lundarna däromkring grönska ännu den finhyllta linden och den groflemmade hästkastanjen. I trädgårdens drifhus synas refvorna af Alicante-drufvan, väckt

i februari och nyss skördad i augusti; palmer, fuchsior och camelior vittna ännu att sommaren i norden är varm om den ock är för kort.

Öfvergår man Dalälfven och följer banan vidare norrut till Gefle skall det snart märkas vissa förändringar i landskapet som förträffligt belysa verkningarna af de stridiga faktorerna: berggrunden, nordliga läget, hafvets närhet och odlarens skydd. Gefleområdet hvilar likasom Östersundstrakten på de yngre i allmänhet fruktbara afsättningslager, kallade siluriska, dem vi förr råkat i Skåne samt Väster- och Östergötland. Lägga vi härtill närheten af Bottniska viken och trädgårdsmästarens ständiga omsorger, finna vi huru dessa tre samverkande orsaker öfvermannat den sextioförsta breddgradens hårda klimat, som att döma af växtligheten i stadsträdgården visar sig mildare än det inlandsbelägna Uppsalas vid sextionde graden.

Här i Gefle, där ek, hagtorn, berberis, hassel hafva sin nordliga växtgräns, råka vi sålunda i trädskolan små bokar, oljepilen, Cornus alba, Amelanchier, Populus laurifolia, Cembratallen, alla ännu i södra Europa planterade som prydnadsväxter, och behandlade med en viss omsorg. I trädgården bära äppelträden sådana välkända frukter som Astrakan, Hampus, Alexander och Säfstaholm. Kronärtskockor och sparris på sängarna förhöja intrycket af bördighet, och en vandring i växthuset under lagrar, palmer och vinrankor kommer besökaren att glömma det han är i Norrland.

En hastig utflykt till den utanför Geflebukten i hafvet belägna ön Rönnmarn skall åter gifva en annan föreställning om latitudens odeciderade natur. När man med ångbåt nalkas den lågländta, skogbevuxna ön skall man först tro sig kommen till ett främmande land. I strandnäset, kanske en famn från vattenkanten, står en grön vägg af löfträd i hvilka uppsvensken förgäfves bemödar sig att igenkänna bekanta. De äro höga och lummiga ända ner till marken, men stammarna äro släta och askgrå som den unga bokens, under det löfven likna hasselns. Ibland vill ögat se alarna från Mälarstranden, men den skrofliga, refflade mörka barken är där icke, och de tjocka, vigglika löfven äro icke desamma; de utbredda kronorna, de armstarka energiska grenarna, de blottade, ner i vattnet krypande rötterna saknas... Vår botanicus upplyser att det är gråalen, Norrlands alder, och därmed är en af de viktigaste differenserna i norra och mellersta Sveriges trädflora angifven. Vår svartal går visserligen norr om Ångermanälfven i kustremsan och gråalen tränger å andra sidan långt ner i Nerike och Vermland, ja ännu sydligare, men utan att å någondera sidan bestämma landskapets fysionomi där de öfver- eller underskridit sina utstakade gränser.

Stiga vi nu i land på den obebodda ön, och med geologens tillhjälp undersöka strandstenarna, finna vi snart att marken består af ett uppskjutet lager af den förstörda silurformationen som bildar Geflebuktens botten. Men här hittas äfven lösa

block af Dalarnes sandstenar och porfyrer; graniter, gneiser; grönstenar, hopkomna från kända och okända kanter, hitförda både af istidens glacier och den Baltiska isströmmen, då Hvita hafvet ännu stod i förbindelse med Bottniska viken och isbergen obehindradt ströko här förbi aflassande sina infrusna block.

Vi följa stranden igenkännande i de petrifikatförande Geflekalkstenarna gamla bekanta dem vi så ofta råkat nere i stränderna på Stockholmsskären, och stanna vid öns södra udde, där solskenet och skyddet för nordanvinden framtrollat en småskog ur frön som blåst hit med alla vindar, drifvit i land med alla vågor och strömmar, kanske äfven med utkastadt vrakgods från de många fartygen från fjärran länder som dragit här förbi att hämta våra storskogar, kanske med flyttfåglar, med rymlingar och strykare, efter hvilka ännu ses spår i en slocknad lägereld och aflagda passerade klädesplagg.

Först blir ögat förvilladt af ett snår, som liknar en vild olivlund i miniatyr. Samma nyckfullhet i de vridna stammarna och de åt alla håll spretande grenarna, samma lancettlika form och silfvergrå färg på löfven. Men vid närmare påseende röja de otaliga gulröda bären att det är Haftornsbusken eller Finnbäret, hemma från Nordasien, men äfven vild och odlad i mellersta Europa. Om den kommit hitut i hafvet öfver Finland är svårt att afgöra, men är sannolikare, på grund af dess namn mest, än att den kommit från södra

Sverige, där den nästan aldrig är vild. Bakom detta snår trängas rönnar, frangula, vildrosor, måbär, vinbär, tibast, allt sammangyttradt till den täckaste oreda. Och på de njugga gräsmattorna möta lundarnas konvaljer och trollbär, hafsstrandens sälting och Valeriana, ängens skallergräs, rödklint, gökblomster, landsvägens tistlar, hagens blåklocka och guldris, sjöängens slåtterblomma, gårdstomtens och människoboningens följeslagare brännässlan. Träder man in i skogen som skyddar denna lilla botaniska trädgård, hvilken på några kvadratmeter insamlat ett lefvande skolherbarium, befinner man sig efter några famnars promenad i en nermossad, hög granskog, som är svartare invärtes än vi äro vana att se den; stammar och barr äro mörka som det södra Europas blågran; ruttnande brötlingar och bläcksvampar tala om höst och ljusbrist, men vår botaniker talar om orchidéer af sydlig härkomst och fägring som i vårtid och soltid lära lysa upp denna stenkolsflora.

Här var således ännu icke Norrland på långa håll, och om hafvets närhet skulle räknas som hufvudmotivet till denna oregelbundenhet, skola vi nu draga oss uppåt landet, men västerut till Dalarne, som man på goda grunder skulle vilja räkna till Norrland.

Ingenting positivt nytt erbjuder landskapet till Sandviken, man endast saknar ett och annat i den fattiga bygden. Men vid Storsjön, Gestriklands nämligen, har ögat svårt att skiljas vid björkarna, som visserligen äro våra men ändock icke desamma.

Mycket resligare och med större kraft i grenarna, som peka rätt upp i luften och sluta det fina, yppiga kvistverket i vackert nedfallande kaskader, hafva de stammarna släta som master och klädda med glatt skinande, hvit näfver ända ner till roten, vare sig detta beror af den torra luften som hindrar lafvars och mossors uppkomst eller det härrör af andra orsaker. Så vacker som björken är norr om Dalälfven och särskildt i Dalarne har jag aldrig sett den förr, hvilket ger anledning att gissa det trädet hör hemma nordpå, i synnerhet som det blir desto svartare och fulare ju sydligare det råkas i Europa. Men nu träder äfven aldern fram ju längre vi stiga uppåt Dalporten; och de mest i ögonen fallande löfträden bli dessutom videarterna och rönnen.

Emellertid, landet är stort och vägarna långa i Stor-Sverige. Vi måste därför öka farten sedan vi stigit upp på granitryggen bortom stationen Born, som är högsta punkten eller 220 meter öfver hafvet, och vi nödgas till och med anlita ännu icke uppfunna fortskaffningsmedel för att förbi Falun flytta oss på ångbåten som trafikerar Siljan. *Den* sjön och Säterdalen äro provinsen Dalarnes uteslutande tillhörigheter i så måtto att de sakna sina likar i Sverige. Allt annat hvad Dalarne har att bjuda i landskapsväg kan återfinnas i det öfriga Sverige, ifrån tallmon, fäbovallen, björkhagen, till fjällen och den djupa granskogen, och hvad Dalälfven beträffar är den endast ett företal till de norrländska som återigen äro Norrlands specialitet.

För att nu stanna vid Siljan, måste vi först taga en negativbild för att sedan fullborda den med en positiv, då det icke går an att definiera med idel negationer. Men allra först äro vi nödsakade renskrapa den gamla bilden af Siljan som vi bära i minnet, utplåna tradition, häfd och historia, glömma Engelbrekt, Gustaf Vasa och dalkarlarna; förbise daldräkten, Ornässtugan och kyrkbåtarna med femton par åror, de stadigvarande majstängerna och så vidare, samt endast betrakta den som ett intressant objekt för topografen, geologen och naturhistorikern.

Nåväl, Siljan är icke något innanhaf som Venern och Vettern äro, icke fullsållad med öar som Mälaren, icke omgifven af sanka stränder och ett odrägligt lågland som Hjälmaren, af hvars storlek den ändock är; icke heller är den lik Jämtlands Storsjö ehuru snarast. Siljan är en ganska stor sjö ungefär tre och en half mil lång och en mil bred, i det närmaste af Zürichersjöns format. Den påminner äfven turisten rätt mycket om några af de nordschweiziska sjöarna; och uppsvensken som icke sett någon bergsjö måste den tilltala som ett stycke natur öfver de vanliga måtten. Vattnet är bredt som en hafsfjärd, och stränderna höja sig stundom brantare, stundom mera långsluttande, beroende mestadels af bergarterna som häromkring äro särdeles växlande och därför äfven gifva sjön ett oroligt tycke. Vid Leksand till exempel som hvilar på urskiffrar höjer sig stranden i flera etager;

nederst på strandlinien med al och därofvan något gran; däröfver ligga hafreåkrarna; ofvan dem byarna, gråa med platta tak såsom i Tyrolen; än högre, och björkhagarna vidtaga; blanda sig sedan med gran på fäbovallarna, tills granen slutligen blir allrådande på hjässan. De stora odlingsbara bygderna åter, såsom Rättvik, Mora och Sollerön hafva just uppvuxit ur de på dessa platser hvilande silurlagren, under det graniten på Siljans högra och vänstra strand hufvudsakligen drifver en tarflig furuskog. Strandhöjdernas linier äro icke sköna, antyda försök till något stort som ej blir riktigt af, sätta an i höjden men sjunka slappt ner och bli stundom banala. Men kommer man längre ut på sjön, ser man Gesundaberget innanför Sollerön resa sig hufvudet högre än de andra, visserligen icke till betydligare höjd än 1,158 fot, men på ett mera energiskt sätt, som anger att det är af en annan och självständig art. Det är nämligen en utpost af Elfdalens porfyrer, hvilka snart sträcka ut sig i ett fjällpanorama bildande en mörk men imponerande fond till det tämligen leende Mora.

Siljans vatten är icke blått som Schweizersjöarnas, utan buteljbrunt, färgadt af Dalälfven, som uppifrån porfyrerna medfört slamm, och af de många bäckarna från silurkalken. I dess djup vandrar laxen, gäddan, abborren, mörten och iden, och på dess yta simmar svanen, lommen, vildgåsen, anden och knipan.

I Mora, som nu ligger vid norra ändan af sjön på gränsen till de stora ödebygderna, skulle man

af traditionen om det fattiga Dalarne vänta sig ett nästan sterilt barrskogslandskap, där endast korn och hafre gå till, men så är ej förhållandet. Björkarna stå här så frodiga, hvita och resliga, som ingenstädes annars; almar och popplar antaga verkliga parkträdsformer, och de sekelgamla pilarna äro riktiga atleter. Själfva eken, ehuru af brist på företagsamhet saknad i Mora, skall vid Öfvermo i Leksand antaga försvarliga proportioner.* Vid Mora hotells trädgård äro syrenhäckarna påfallande storväxta, och spiræan otadelig. Hampståndet är manshögt, Ricinus, Majs ordinära, och af de moderna bladväxterna hafva den mörka Coleus och den ljusa Chrysanthemum uthärdat halfva höstmånaden; Dahlierna blomma ännu den tjugande september, jämte Zinnia och Nemophila. Af köksväxterna måste några skyddas i kast, men sparrisen går utmärkt på den öppna sandmyllan.

*

Men nu flytta vi oss hastigt tillbaka till Geflenejden och draga norrut med ökad fart.

Gestrikland visar sig vara en fortsättning af Uppland; och först när man vid Holmsveden inträdt i Helsingland får man en svag föreställning om det börjande Norrland. Korn och hafre på åkrarna, timmer i älfvar och åar. Vid Bollnäs råkar man ett berg och vid Jerfsö begynna horisonterna stiga. Efter Mellansjö är man inne i Medelpad. Barrskogen och älfven äro till sist de

* Tuneld uppger, att Boken växer i Rättviks Finnmark.

drag i Norrlandslandskapets fysionomi som under den långa resan stanna i minnet. Men man märker äfven att ju längre man kommer mot norr, dess större mått antager naturen. Bergen bli högre, skogarna vidsträcktare och älfvarna bredare; afstånden mellan stationerna tilltaga och på samma gång blir landet ödsligare, bygderna sällsyntare, löfträden sparsammare, och endast järnvägsstationernas små planteringar ligga som oaser i ödemarkerna. Vi ha lämnat det jordbrukande Sverige och i stället för jorddrottarnas herrgårdar och slott möta vi skogsbrukarnas sågar och bruk; ingen stad ha vi anträffat på den långa färden, ty alla städer — utom en — äro på goda grunder uppkomna nere vid kusten.

Stor-Sverige är stort och tiden för ögonblicket knapp; vi måste därför inskränka oss till en flyktig blick på en älf och ett berg: Ångermanälfven och Åreskutan.

Ångermanälfven mellan Holmösund och Sollefteå är just på grund af sin segelbarhet icke den praktfullaste af Norrlands älfvar, oaktadt den är den största, ty den saknar älfvens skönaste prydnader: de branta klippstränderna och vattenfallet. Öppnande sig vid Hernösand som en hafsarm döljas stränderna af sågverk och lastager, villor och brädstaplar. Högre upp, vid Nyland, där älfven smalnar till älf, äro stränderna skräpiga af hafreåkrar, ofantliga, röda bondgårdar, höhässjor, pumpgalgar, och påminna om Upplands eller Västmanlands tråkiga bondlandskap där det lilla jordbruket

och ett halft välstånd ännu icke nått herrgårdens skönhet, men väl lämnat torpets och backstugans pittoreska. Ofvanför Torsåker först visar älfven det originella den äger eller de så kallade niporna. Den som sett Rhônefloden nedanför Genève och märkt huru floden skurit sig fram genom grågula kalkskiffrar skall här med förvåning erfara ett så lifligt intryck af sunnanländer då han ser Ångermanälfvens strandbäddar upptrafvade af gul sand, packad i tydliga lager som på afstånd erinra franska Jura, belgiska vinkullarna vid Verviers, Rhen vid Basel, Falaisen vid Normandie. Den varma, gula sanden med sina vågräta streckningar, undertill urgröpt, bildande bastioner, ruiner, med dess öfverhängande vegetation af grästorf, videbuskar, alder och den här tämligen oväntade sumpcypressen, eller tyska tamarisken (*Myricaria Germanica*), kommer turisten att glömma Norrland, hvarom han först erinras af de mötande timmerflottorna och det högnordiska Multråberget som följer upp till Sollefteå.

Sollefteå självt ligger i ett tarfligt åkerlandskap mellan medelhöga granhöjder, men ingen resande undgår att fängslas af stället, äfven om han icke kan redogöra hvarför. Men hur han går i och utom den lilla orten vändes hans steg och hans öga aldrig till de obetydliga barrskogshöjdernas mörkgrå väggar, icke till den grunda älfven med det bruna vattnet och det lilla men anspråksfulla fallet, utan till de båda sandniporna med deras eleganta linier, förnäma varma sydländska färg,

och af hvilka den ena numera är prydd med en imiterad Rhenborg, hvars närvaro verkligen och uteslutande är motiverad af nipans form och färg, själf en lyckad återgifning af Rhentraktens i Sverige obefintliga tertiärformation, den näst yngsta och mest aristokratiska af alla grundberg och på hvilken Paris, London och Wien hafva byggt sig upp.

Stöder sig den nedre Ångermanälfvens stora rykte på en naturens caprice, som modellerat en bit söder uppe i norden, så företer däremot Indalsälfven ett profstycke på verklig norrlandsnatur, hvilken för öfrigt lär vara till finnandes i den mindre berömda och otillgängligare delen af Ångermanälfven ofvanför Sollefteå. En flods bredd får icke öfverskrida ett visst mått, ty då upphör den att göra intryck af flod och verkar som en smal sjö. Indalsälfven uppfyller särskildt vid Ragunda alla fordringar på en flod. Man ser ett stort rinnande vatten, som bryter sig fram genom urberget, där det icke kan leta sig sin väg i raviner; man ser förstörelsearbetet, kampen mellan älfven och klippan, men här ute i den stora ensligheten, utan mänskliga vittnen. Och där berghällen vunnit på ström och fors och tillkämpat sig en plats på det torra, där kommer den första och för svenska urberget så karakteristiska vegetationen som just bestämmer våra barrlandskaps skenbart fattiga, men för målaren så läckra och mjuka toner. När böljan börjar lämna strandhällen i ro, synas snart en mängd färgfläckar liksom utkastade på en palett innan undermålningen skall begynna. Det

är lafvarna, hvilka på olika utvecklingsstadier antaga olika färger. Den ljust askgrå, liknande fina spetskragar, är färg- eller stenlafven, hvilken som äldre blir olivbrun. Den pistachegröna af samma form ofta i älfdansar är strölafven; de svarta skorporna, stundom skålformiga, äro sved- eller tuschlafvar och de ytterst ljusa grå stora fläckarna äro vanligen ungdomsformer af färglafven och flera andra; den äggula är vägglafven. Dessa förtrupper till en blifvande växtlighet äro förträffliga dammgömmor och samla därför det första materialet till en kommande matjord.

Nästa region upptages af de högväxtare ren lafvarna, blandade med den subtila korallafven och den med mönjeröda hattar försedda strutlafven. Ofta hafva dock de högre stående mossorna redan bildat en underbädd, där en skrefva i berget kunnat samla jord och vatten. Och därmed är utvecklingen uppåt berget i full gång. I mossorna, vanligen vägg-, tak- och björnmossorna, tränga nu kråkris, lingon, mjölon och ljung, fetknoppar och styfmorsblommor; i ljungen sticker enen fram, kanske en ensam rönnplanta eller en björk, ett vide. Och där slutligen årgångar af barr och löf förvandlats i mylla infinner sig barrskogen, och i dess skydd ormbunkar och blåbärsris, pyroler, harsyra, dufkulla, ekorrbäret och andra skogens tämligen ofärgade blomster.

Med Ragundaälfven lämna vi, kanske efter att ha gjort bekantskap med Norrlands, helst älfdalarnas mest originella bärfrukt åkerbäret och

stiga från urberget och låglandet upp mot fjällen för att stanna vid denna resans mål, det första tillgängliga fjället — Åreskutan. Sveriges fysiska geografi sådan den studeras i skolorna kan ännu sägas sväfva i luften, då den ej är byggd på hälleberget — geologien; — och det är därför mycket vanligt att möta den föreställningen det den skandinaviska fjällryggen, och de svenska fjällen särskildt, består af det uppstigande urberget, hvilket här nående betydligare höjd skulle likasom utgöra ryggraden från hvilken de lågländska bergskedjorna utlöpa som refben. Så är dock ej fallet, ty hela den höjdsträcka med inneslutna fjälltrakter, som kallades Kölen eller Seveberget, utgöres till allra största delen af lagrade bergarter, alla yngre än graniten och gneisen, och, därigenom att de icke föra fossiler eller lämningar af organiskt lif, mycket svåra att bestämma.

Emellertid, när man nalkas Åreskutan från sydost, skall en låglandssvensk som ej sett ett fjäll förr, känna sig mäktigt inverkad, ty ett högt berg trycker icke, det stöder, skyddar och likasom ger ryggstöd och tak öfver hufvudet. Turisten däremot, som sett alper, finner sig inför ett ganska högt fjäll, och han ser strax på resningens kontur, på kammarnas bestämda, skarpkölade taggar och tak, att det är hvarken en granitgjutnings rundhuggna men simpla teckning, ej heller gneisens lodräta branter och trappsteg, utan en stor pyramidformig drifva af skiffrar och konglomerater.

Nalkas man fjället, som har den särskilda turen att presentera sig, kan man genast urskilja de fem regionerna som dela fjällets 1,043 meter ifrån Åresjöns yta. I den nedersta eller strandregionen, hvilken har en fullständig rivierakarakter med sjön i söder och fjället i skydd för nordan, märker man strax att man vid uppnådda 63 graders latitud öfverskridit de bästa löfträdens gränser och att endast hägg, rönn, asp, björk och vide ännu äga hemortsrätt. Och äfven dessa hafva lämnat sin fägring för frosterna, så att alla se mörka ut; björken har blifvit kompakt, dragit sig inom sig själf; kvistarna samla sig till kvastar liksom för att värma hvarandra och med förenade krafter möta stormen och snön; löfven ha blifvit tjockare för att skydda sig för kölden; barken har remnat, och af Dalarnes härliga hvita och gröna, vid en brud liknade träd, återstår endast en risig stubbe såsom man kan återfinna den på Stockholmsskären, där han har att slåss mot själfva hafvet.

Men odlarens hand, hvilken ännu de sista dagarna i augusti kunde hålla dracænor och begonier ute på marken vid Östersund, har äfven här vid Åreskutans fot ådagalagt sin relativa förmåga att öfvervinna ett hårdt klimat, som dock härnere är betydligt mildradt af sjöns närhet och bergväggens skyddande och värmestrålande egenskaper. I trädgården saknas visserligen äppelträden, och endast röda vinbär och jordgubbar gifva bordsfrukter, men på blomsterrabatterna blomma ännu löfkojor, borstnejlikor, Phlox och skarlakanspelargoner, alle-

sammans främlingar och barn från mycket sydligare länder.

Emellertid, en augustimorgon i slutet af månaden, börja vi vandringen upp för fjället under ett halfklart väder som framkallar storartade ljuseffekter. Än lyser solen nere i granskogen, under det att det regnar i björkarna, än ligger halfva fjället klart under det molnens skuggor röra sig på de gröna väggarna.

Vägen stiger mellan hafreåkrar upp genom byn; en bäck följer ett stycke på väg och har blottat de understa fossilförande skiffrarna, hvilka innesluta en del koraller och sjöliljor af samma slag som de gotländska kalkstenarnas. Ofvanför byn ligger en hagmark, där den höstliga slåtterblomman blomstrar sida om sida med den vårliga korskålen (*Ficaria*), hvilken tyckes ha blifvit veckvill, så vida han icke betades på våren och därför uppskjutit sin blomning till hösten. Genom granskogen stiger vägen upp till första afsatsen, där i en grönskande äng de vanligaste fjällväxterna möta: blå gentianan och stormhatten, praktfulla blomster dem man skulle tro vara förirrade ur en trädgård.

Bäcken korsar ånyo ens väg, men denna gång äro skiffrarna sterila, mest bestående af sammanbakade kvarts- eller glimmerkorn.

Vid 770 meter öfver hafvet upphör granskogen och björken vidtager ensam intill 825 meter, ehuru ännu åtföljd af en och annan gran, som dock för köldens skull klädt sig i halsdukar af ulliga skäggjafven. Den redan förut urartade björken börjar

krympa till ett knähögt ris, som småningom trycker sig mot marken, knappt vågande titta upp öfver ljungen, och bärande små men tjocka löf, liknande dem som fettisdagsriset plägar utveckla när det fått stå i vatten inne i rummet. Detta är dvärgbjörken.

Enen, hvilken begagnar samma taktik, utbreder sig som en lummermatta, men de otaliga videarterna med deras värmande bomull hålla sig ännu tämligen raka fastän de äro små. Och mellan dem råka vi fjällformen af Saxifraga, vår stenbräcka eller mandelblomman, som här förlorat form och färg, blifvit en liten Euphorbialiknande ört, hvilken icke haft tillgång tlll annan färg än bladens gröna för att kolorera sina blomdelar.

Vi göra halt här vid fanerogamernas växtgräns. Värmen som varit välgörande nere vid bergets rot, har under vägen gifvit sig, och temperaturen har sjunkit omkring sex grader. Det är därför man med en viss saknad ser ner på det soliga landskapet under ens fötter. Där ligger Åresjön längst ned, punkterad med små mörka prickar, hvilka föreställa fiskarbåtar, släpande det fiskredskap som kallas uttern och som infångar laxöringen. På sjöns andra strand lyfter sig en granskogshöjd öfver små byar, men ofvan skogen och i skogsbrynet synas små gröngula fläckar med låga hyddor. Det är fäbovallarna. Och de röd- och hvitbrokiga strimmorna som draga ner åt sjökanten där båtar vänta, det är boskapen som just i dag drifves ner för att på Åresidan förläggas i

vinterkvarter. Detta måste man inhämta af sin vägvisare för att kunna fatta meningen i de halft musikaliska toner som, något förfalskade under den långa luftvägen, hinna upp till oss på Åreskutan, genomträngande forsens ihållande brus. Det är vall-lurens naturtoner, som, hörda första gången uppe i ödemarken, utan att man ser spelmannen, verka såsom en röst ur skogen som talar. Och ändock är det blott ett människobröst som i ett trärör uttalar sin glädje öfver att få komma hem, utan att tänka på saknaden af den arbetsamma sommaren som är slut. Ty det *är* den; och Renfjället som reser sig öfver fäbodarna har börjat mörkna, men skall snart bli hvitt, och det hvita täcket skall dragas allt längre ner, tills skogen och sjön, bygden och älfven ligga nermyllade i den hvita mylla där intet växer.

Med några raska steg och vi ha lämnat vårt grönskande skogslandskap åt hvilket vi nu vända ryggen samt äro uppe i högfjället, där blåst, regn och snö sopar bort den mesta matjorden, och där endast mossor och lafvar hafva naglat sig fast på hällarna. Lägga märke till den vackraste af våra lafvar, snölafven; vända om klippans hörn, alltjämt stigande och bli varse en snödrifva ofvanför en ravin, kännande en isande blåst och äro uppe på Svarta bergen. Att få någon reda i detta virrvarr som kallas Åreskutan hafva geologerna utan större framgång försökt, och detta af den grund, att naturens slumpar här roat sig vända upp och ned på sin egen lagbundna ordning, så att den

kastat gneisen eller urberget upp på hjässan och lagt de yngsta lagren underst. Troligen vid något utbrott af obundet lynne låtit detta berg göra en misslyckad volt och komma ner på hufvudet, alldeles som med det mera berömda berget Rigi vid Vierwaldstättersjön. Vända vi så ryggen åt Skutan, hvars högsta toppar ligga insvepta i moln, och se ut åt södra horisonten, öppnar sig ett fjällpanorama, som kan vara mycket skönt och anslående vid klar luft, men som för oss äger ett annat intresse än den pittoreska utsiktens, hvilket är mera artistenmålarens. Dessa fjällsträckor och toppar, som i söder och sydväst resa sig, och af hvilka de högsta bära namnen Snasahögarna, Syltopparna och Helagsfjället, äro alla belägna inom omkretsen af ett högland som bildar ett så kalladt allmänt vattenfall. Härifrån flyta nämligen floder ned åt alla väderstreck: åt Trondhjemsfjorden, Kristianiafjorden, åt Venern, Bottniska viken och Jämtlands Storsjö.

Det är således en för landets topografi afgörande punkt vi fått inom synhåll, och om vi taga denna nya utgångspunkt för nya betraktelser som en naturlig afslutning för dessa, så veta vi precis hvar vi skola fortsätta en annan gång.

VARIA.

Förvirrade sinnesintryck.

I.

Jag bebor ensam en hel egendom i Versailles.

Min landsman X. har ställt till mitt förfogande ett alldeles obebodt hus om tre våningar (med femton rum och tre kök), och i ett rum i första våningen har man ställt in en säng och ett bord åt mig.

Ensamheten har någonting sublimt för en individualist som jag. Min bostad är ett kloster af ultramodernt slag, och jag inrättar på bästa vis åt mig med min bädd. För öfrigt har jag tillbragt tre fjärdedelar af mitt lif utsträckt på sängar: därigenom kommer blodet bättre åt att fukta min hjärnmärg, så att den skjuter knoppar, som jag sedan roar mig med att ympa in på andras vildstammar.

Men af någon anledning, som jag ej kan upptäcka, erbjuder bädden mig i dag icke den hvila, som jag vill njuta. Oroad stiger jag upp och tager min guitarr för att söka ut mina nervers ackord. Det är en vana jag har att på detta sätt stämma min själ och instrumentet efter hvarandra, och

när jag känner mig nedtryckt, höjer jag min själ ton för ton, i det jag vrider på guitarrskrufvarna.

I dag äro mina nerver stämda i D-moll; ett dåligt tecken, jag är sorgsen, bedröfvad intill döden, dyster som en sorgmarsch. Efter några ansträngningar lyckas jag höja mig till F-dur och förnimmer i samma ögonblick inom mig liksom en krigisk hymn, full af triumf och jubel.

Jag lägger mig åter ned på sängen. Genast sjunker jag tre toner, och alla sorger, alla grämelser jag genomlefvat födas på nytt i min hjärna, som förgäfves anstränger sig att jaga bort dem. Lifvets hela intighet, fåfängligheten i att vara till, det onyttiga i att arbeta trycker mig på det sätt jag så väl känner till. Då jag reflekterar och kommer till att jämföra detta själstillstånd med det, som anfäktar mig när jag åker baklänges i en vagn, bringas jag att tänka på, att jag själf liksom min säng är placerad bakfram, med fötterna upp och hufvudet ned. Jag kastar en blick genom fönstret och märker, efter ljusets riktning, att jag har hufvudet vändt mot öster, så att jag i samband med jordens rörelse stupar kullerbytta baklänges eller med andra ord verkligen sitter baklänges på åkturen genom världsrymden.

Ett barndomsminne kommer mig till hjälp. Jag erinrar mig, hur min mor brukade förmana: Man skall alltid ha sin säng ställd från norr till söder för att inte plågas af masken.

Jag lämnar spolmaskarna åt sitt värde och ställer min säng i samma riktning som den astro-

nomiska meridianen, och när så min kropp är utsträckt i öfverensstämmelse med jordaxeln, känner jag mig helt ljufligt invaggad i oändligheten, löpande min bana omkring med en hastighet af fyra mil i sekunden. Lugn råder nu i mitt nervsystem, de oroliga tankarna försvinna, och samma halft vällustiga känsla, som man erfar vid att svänga i en karusell, döfvar bekymren, hvilka gnaga likt inälfsmaskar.

Stackars min mor, hon hade kanske rätt, fast hon inte själf trodde riktigt på det där skrocket.

*

Jag slumrar in och sofver en timme. Vid uppvaknandet märker jag att jag har gråtit. Jag drömmer samma sak om igen: mellan björkars hvita stammar får jag syn på mina barn. Jag går emot dem för att omfamna dem, men de vända mig ryggen och vilja ej känna igen mig, därför att jag är fattig.

Jag slår upp ögonen, fäster blicken på den hvita marmorkaminen och ser där ett nät af blodröda trådar. Det är mitt eget ögas näthinna, som förstorad projicierats där — en upptäckt alltså, som ingen skulle ha gjort före mig?

På nytt blundar jag under fem minuter, och när jag åter öppnar ögonen, hvad får jag se? På kaminen aftecknar sig en Begonia med hvita och röda blommor, som dallra. Jag frågar mig, hvar-

för dessa blommor skälfva... I samma ögonblick försvinner synen...

Hvad var detta?

Helt visst hornhinnans blodkärl jämte de hvita och de röda blodkropparna, sedda på afstånd i ofantlig förstoring.

Skulle mitt öga vara på väg att utveckla sig till ett solmikroskop af oerhörd styrka?

Jag känner ingen lust att sofva mer. Sömnen bringar mig lidande i stället för den där trösten, som utlofvats åt de fattiga och de olyckliga.

Den heliga sömnen, den nattliga friden, ens yttersta tillflykt, den är alltså omintetgjord... liksom allt annat!

Men hvarför skall jag beklaga mig? Är det icke sömnlösheten, utsväfningarna som skärpt mina sinnen och nerver? Är det icke tårarna med sina frätande salter som beredt min hornhinna, så att det blifvit mig gifvet att skåda mina egna blodkärl i projektion liksom med en laterna magica? Jo, säkerligen! Jag blir alltså tvungen att gråta en gång till för att kunna studera min nya upptäckt. Jag kallar upp alla obehagliga minnen från en lefnad, som varit så rik på hopade ledsamheter. Jag framkallar min mors vålnad, utan att kunna sörja henne, ty hon afskydde mig från den dag då jag började lära mig latin och grekiska, som hon inte begrep. Jag välsignar henne och glömmer henne igen. Jag riktar mina tankar mot den orätt man ständigt gjort mig, men blir bara ur-

sinnig utan att lyckas narra fram en tår. Jag tänker på barnen, som äro förlorade för mig... Men plötsligt, af en ofrivillig instinkt, reagera mina känslor mot smärtan, och liksom ett sår, då läkaren vidrör det, krymper mitt hjärta och drager ihop sig med slutna valvler.

Rakt ingen utväg att skärpa mina förnimmelser! De gå sin gång efter eget behag. Men nu uppdyka hågkomster af begångna dumheter, goda tillfällen, som jag bommat på, tur, som jag låtit gå mig ur händerna; jag blir het om kinderna, ögat tändes, och jag ser rödt, eldsglöd och blodrödt. Ja, det är ej dålighet och brott som vi skämmas öfver, våra dumheter är det! Och hur plötsligt de dyka upp, objudna och ovälkomna!

Jag hör i andanom ett misslyckadt tal, som jag höll en gång vid en fest, det var år 1867; jag ser gästernas ansikten, som rodna å mina vägnar... Jag vill ej minnas det... Jag kväfs... Jag springer upp från bädden och ställer mig vid fönstret, som vetter åt Meudonskogen. Jag letar efter något föremål att haka fast blicken vid, för att afleda mina osunda tankars lopp. Jag spejar kring himlen, jorden, kring hela horisonten för att upptäcka en punkt, den där punkten utom mig, stödjepunkten, som skall hjälpa till att lyfta och draga mig ur den brunn jag sjunkit ned uti: en fågel på sträckta vingar, en rökpelare, återskenet af en eldsvåda. Jag trängtar efter att höra ett buller, ljud af ringklocka, af trumma, eller ett bösskott...

Då höjer sig med ens en grå, rund punkt ofvanom den linie, som bildas af Meudons bokskogar. Den stiger och blir större. Den närmar sig, kommer emot mig, liksom sänd af någon okänd makt, som för tillfället var mig gunstig.

Det är ballongen från Meudons luftseglingspark! Den vandrar från öster till väster, alltså i motsatt riktning mot vår planet; och när den nu stannar stilla, frågar jag mig, i tysthet, förstås:

— Hvarför skola vi då ha vinden, store gudar, och rörelsen, och den himmelska och jordiska mekaniken och fysiken? Flyr icke jorden nu undan och lämnar långt bakom sig den där tunna och lätta maskinen, sväfvande i luften, frigjord från tyngdkraften liksom från tyngd? Jordklotet tillryggalägger ju på en sekund 29,450 meter, oberäknadt rörelsen kring sin axel!... Hvarför?...

Hvarför? Jo, därför att Copernikus har sagt det, Galilei påstått det och Newton trott det! Men Newton trodde ju också på Uppenbarelseboken, den hedersmannen! Hvilket ändå inte hindrar pater Secchi att vara den store astronom han är, fastän hans religion uttryckligen har förbjudit honom att tro på att jorden rör sig kring solen. Och tänk att assyrerna, hebréerna, egyptierna, greker och romare förstodo att upprätta sitt kalendarium och förutsäga solförmörkelser, tänk att Columbus kunde upptäcka Amerika utan att ha reda på hur jorden löper som en galning och vänder sig kring polen utan att någonsin nå den!

I grunden är det där mig likgiltigt liksom allt det andra, jag bara får bekänna, att det skulle vara mera smickrande för oss individualister att residera i världsaltets fasta medelpunkt, och jag afvaktar med en fägnad, som det är mig omöjligt att uttrycka för tjugufem centimer per rad, den nya bevisning som herr Beaudonnat utlofvat angående detta ämne vid världsutställningen anno 1900.

Ja, nytt...! Det är hvad som göres oss behof! Men det får lof att vara roligt och framför allt inte för gammalt!

*

Sedan åsynen af ballongen har kullkastat min barnsliga tro på den omhvälfning som skulle ske med huset och min säng, rufvar jag icke mer på mina ledsamheter. Jag tycker mig icke längre känna luftdraget, som frambringas genom den rasande farten i rymden. Jag betraktar vattendropparna, som falla i räta linier utan att vika af. Jag iakttager den vågräta vattenytan i karaffinen på mitt nattduksbord. Den ytan är orörlig. Lampan, som hänger från taket, rör sig ej heller! Hvad ändå världen är fullkomligt skapad. Det är så att man kan bli afundsjuk.

Hela två dagar vet jag icke mera hvad jag skall tro. Jag blir liggande på min säng, fortfarande i meridianens riktning. Är det inte naturen som anvisat oss detta läge på ryggen, hvilken med sitt präktiga bräde erbjuder oss det största antal stödjepunkter, och så bra madrasserade sen!

Till sist: det är nu i tre dagar jag iakttagit två stora och tarfligt målade taflor i solida ramar, som hänga på väggen midt för mig. Upphängda medels snören, som äro horisontelt fästa bakom ramarna, hafva dessa taflor endast en stödjepunkt, så att de äro känsliga för den ringaste rörelse. Väggen sträcker sig från öster till väster, eller tvärtom, hvilket ej förändrar saken.

Kan ni tänka er att dessa konstverk för hvarje morgon som jag vaknar ha åkt på sned, så att de luta ned med västra hörnet och peka upp med det högra!

Hvad skall man då tro? Ingenting! Mitt hus är solidt byggdt, på en mark, som förskrifver sig från tertiärformationen, och det ligger icke vid en gata, där skakningar från kördon kunde utöfva något inflytande. Jag åtnöjer mig med att draga nytta af denna min uppfinning (utan att invänta år 1900), och mitt nattliga solur visar mig på samma gång hvilken timme det är och min bostads rörelse kring jordens axel.

Kanhända rör hon sig ändå!

II.

Jag kommer från bergen och dalarna, där nerifrån den blåa Donaus stränder. Bakom mig har jag lämnat hyddan vid vägen, de ännu ej skördade drufvorna, jag har lämnat tomaterna, melonerna, som vänta på sin mognad, och rosorna, som stå i knopp. För hundrade gången har jag snört min ränsel och utvandrat för att söka arbete i den stora staden, kämpande hjärnors marknad och verkstad, Paris!

Under hela fyrtioåtta timmar har jag suttit som fånge i en järnvägswaggon, tvungen att inandas kolsyran och kväfvet från människor, som jag ej känner. Till en början afskydde jag dem bara, ty de störde mig, dessa varelser, som tvingade mig att fasthålla linierna i deras anletsdrag och med våld nödgade mig att åhöra deras samspråk, som satte min hjärna i rörelse. Jag halflåg där försvarslös mot dessa attentat på min andliga självbestämning, och det hjälpte inte att min själ gjorde uppror, den drogs ändå med på alldaglighetens vägar genom att lyssna på dessa tarfliga tankeutbyten.

Och jag förbannade af hjärtat dessa mina kamrater, instängda i samma ask som jag. Men när trötthetens fick makt med dem, så att de tego, lade sig så sorgsna uttryck öfver deras ansikten, att jag till slut beklagade dem. Lösryckta från sin vanliga lefnadssfär, från dem de höllo af och

från sina kära vanor, ingåfvo de mig ömkan. En allmän otrefnad breder sig öfver denna besvärliga och osnygga samvaro i järnvägskupéen, där man måste i rökform insupa stenkolsdamm och svafvel, där sand och osynligt filspån komma ögonlocken att gnissla på sina läderhakar; och när natten inbrutit, när dessa stackars människor somnade, med sina otvättade händer hopknäppta öfver magen och de bleka, svettdränkta ansiktena nedböjda mot bröstet, påminde vår kupé om ett slagfält beströdt med lik och kringspridda människolemmar. Sömnen bringar inga känslor af lycka, och i vårt tortyrfängelse genljuda suckar, suckar från varelser, hvilka efter millioner år af civilisation återfallit i djurets eller vildens tillstånd och drömma om gröna betesmarker, en celeber våldtäkt eller kanske också om ett bra mord.

*

Jag vaknar i det heliga Versailles efter att ha sofvit sexton timmar i sträck i en riktig säng. Trötttheten är borta och med den också inbillningens svarta demoner. Alla förtretligheter äro sin kos, alla bekymmer som bortblåsta, själfva hågkomsterna ha fördunstat. Känslorna af tillgifvenhet, äfven de djupast rotade, ha släppt sitt tag; en likgiltighet, som förnimmes likt en frigörelse, har intagit deras plats. Men järnvägswaggonens stötar ha grundligt omskakat min hjärnsubstans, så att jag mist förmågan att hålla tankarna i följd. Ledningstrådarna däri tyckas ha

brustit, mitt hufvud kännes tomt; jag misslyckas oupphörligt i att komma ihåg saker, som jag försöker att framkalla för minnet.

För att sträcka en smula på benen går jag ut för att se på slottet, en gammal kär bekantskap från år 1876.

— Rakt fram, och så åt vänster!

Jag viker af åt vänster. Framför mig sträcker sig Saint-Cloud-avenyen stel och ändlös, och fonden fylles helt och hållet af Ludvig XIII:s paviljong i tegelrödt och gulgrått.

Jag går på. Jag går kanske en kvarts timme och känner mig trött. Jag har valt en af sidoalléerna med lindar, hvilkas grenverk är tuktadt till korshvalf, och jag trampar alltjämt på, utan att byggningen synes större. Den rör sig framåt med mig och aflägsnar sig i samma mån som jag närmar mig. Ännu en kvart håller jag ut, men vänder därefter tillbaka samma väg, oviss i hågen och endast öfvertygad om att jag misstagit mig om sträckans verkliga längd.

På vägen hem tänkte jag inom mig:

— Denna störing i min synförnimmelse är en naturlig följd af den ansträngande resan.

Emellertid, samma afton tar jag mig en promenad åt Viroflayhållet, utan att märka ett tecken till trötthet...

Morgonen därpå besluter jag att taga slottet med storm. Utan förutfattad mening går jag ånyo Saint-Cloud-avenyen fram och har på afstånd till ögonmärke Ludvig XIII:s paviljong inramad i

grönskan. Den omåttligt breda avenyen förefaller mig genast tråkig; omedvetet hamnar jag i sido-allén, där snart trädstammarna liksom klämma mig och korshvalfven nypa mig som tänger. Kommen halfvägs, sjunker jag ned på en bänk.

Tillintetgjord och otröstlig ser jag på mitt ur och förvissar mig om att promenaden har räckt i tio minuter, icke mera. Med blicken skärpt af raseriet mäter jag afståndet och tycker mig urskilja byster på byggnadens midtparti... sedda framifrån...

Jag tager upp plankartan öfver Versailles, beräknar ännu en gång afståndet och finner, att det bör återstå på sin höjd fem hundra meter att tillryggalägga från den plats där jag sitter och fram till slottet, enär hela alléns längd icke öfverskrider ett tusen meter.

Förvånad öfver detta enkla faktum, förklarar jag saken för mig sålunda: perspektivlinierna växla, allt eftersom jag skrider fram; på samma gång blir synvinkeln större, och denna infernaliska lek af osynliga linier förvirrar min hjärna, där det förtrollade slottets irradiationsstrimmor afteckna sig.

Sedan lösningen på problemet väl är funnen, blir jag lugn igen, inslår en tvärväg och träder efter två minuter ut på den vida Place d'Armes.

Där förestår mig en ny öfverraskning: palatset liknar icke alls mitt gamla slott Versailles från 1876. Först och främst är det här mindre, och så är dess stil modern.

Mindre, ty jag har i minnet burit dess traditionella bild, som symboliserar storheten hos Ludvig XIV:s sekel genom sina ofantliga proportioner. Mera modernt, ty versaillesstilen, tegel i förening med naturlig sten, har på de sista tjugo åren blifvit någonting mycket vanligt.

*

Nu skall jag gå öfver Place d'Armes. Denna vidsträckta halfrundel påtvingar en intrycket som af ett haf, och då jag kommit ut på den, känner jag mig vara ett rof för en oförklarlig fruktan.

Den stora byggnaden drager mig till sig så som stora kroppar attrahera små; och den öppna planen förskräcker mig likt tomma rymden. Förgäfves söker jag en stödjepunkt. En hyrvagn kommer körandes emot mig: jag följer den ett stycke, men den går om mig nästan i samma ögonblick som jag påskyndar mina steg. En polisbetjänt nalkas; småningom upphinner jag honom; jag sluter mig till honom: hans närvaro utgör ett beskydd för mig, jag är viss därpå, ty en känsla af välbefinnande kommer öfver mig vid inverkan af den animala värme, som omärklig och osynlig utströmmar från honom. Han stannar och tittar på himmeln så som endast gatufredens väktare kunna titta på den, och jag står också stilla en minut. Mannen får väderkorn på mig, han granskar mig; jag känner hans blick så som man gör, när en person går bakom en på trottoaren och betraktar

en. Instinktlikt gör jag helt om, åter upplifvad genom fruktan att misstänkas för gud vet hvad, och finner en tillflykt vid en ofantlig lyktstolpe, som reser sig där, likt ett fyrtorn på sitt klippskär ute i hafvet. Jag klänger mig fast vid denna järnpåle; solstrålarna ha uppvärmt den, och jag tycker mig känna, huru den är uppmjukad af temperaturhöjningen, något som är falskt, eftersom denna uppmjukning är omöjlig att urskilja med känseln, men hvilket ändock är riktigt, då ju metallen verkligen är mjukare, när den är varm.

Slottet drager och drager mig till sig utan uppehåll, och ändå kan jag ej besluta mig för att lämna mitt skär, skeppsbruten som jag är bland dessa gatstensklippor.

En riktig ångest kommer öfver mig. För att bekämpa den börjar jag åter filosofera och uppkallar för tanken liknande företeelser, som så ofta upprepas utan att man kan förstå hvarför.

Man går sin väg rakt fram på trottoaren: man vänder på hufvudet för att se på någon eller något på sidan om sig; genast råkar ens kropp i afdrift, och pang! Där törnar man mot ett träd på avenyen. Är det ej månn tro den allmänna attraktionen, som nyss utöfvat dragning på min kropp, då det roder denna har i stora hjärnan satts ur verksamhet för ögonblicket?

Ett ännu bättre exempel! Ni går boulevarden fram: en berusad man, hvars hjärnfunktioner äro paralyserade, kommer emot er. Af erfarenhet vet

ni, att en kollision är oundviklig, men ni vill ej falla ur kursen, och under inflytande af denna föresats fattar ni ånyo förhoppning att undvika den rusige. Förgäfves! Han seglar rakt på er, och det hopp ni nyss hyste öfverger er, och därmed er sinnesnärvaro... Pang! Ni skakas af sammanstötningen, som måste inträffa, därför att här var en tvingande nödvändighet, alldeles som fallet är med jordens attraktion.

Verkar där en okänd kraft? Finns det mer än en kraft? De lärde säga nej därtill och förklara, att energien är en enda.

Jag befinner mig alltså under inflytelse af den dragande kraften. Jag gör uppror mot denna blinda, brutala makt, och för att bättre kunna bekämpa den personifierar jag den, gör den till en gud. Visserligen vill jag komma fram till mitt mål, palatset, men jag vill på samma gång trotsa den där öfverlägsna kraften. Min hjärna delar sig itu och öppnar strid med sig själf, och jag väntar nästan att få se halfva min kropp promenera på Place d'Armes, medan den andra hälften stannar vid lyktstolpen. Förgäfves söker jag att koppla ihop de två maskindelarna, jag bemödar mig att uppfinna ett jag, som står öfver mig själf, då plötsligt, genom en ofrivillig men ofelbart inträffande slump, mina händer mötas omkring järnpelaren, med den omedelbara påföljd, att de psykiska strömmarna förenas af järnet, som sluter kedjan, och bilda en psykomagnet. Dennas inflytande verkar på mitt nervsystem, som på detta vis genast åter-

gifves i mitt våld. Emellertid kan jag ju ej bära med mig det styrkande beröringsmediet! Oroligt blickar jag omkring mig för att få syn på den farkost, som kan rädda mig från detta öde skär, och af gammal vana lyfter jag ögat mot denna blåa gasbildning, igenom hvilken värmets och ljusets strålar sila sig fram och som de troende med rätta ha kallat för himmeln, ty där bo urkrafterna. Just nu simma hvita moln öfver solskifvan och kasta sina stora, rörliga skuggor ned på Place d'Armes' stenläggning. Sol, himmel, gud — det gör föga, under hvad namn vi åkalla dig — jag tackar dig, ty du har ställt till mitt förfogande en hel eskader af kanoter! Hvad gör det, att de, när allt kommer omkring, bara äro skuggor, liksom allting annat! Nu är jag skald och trollkarl i en person. Jag väljer mig den stadigaste af dessa ångbåtar, jag stiger försiktigt ombord ... Framåt... Skönt, öfverfarten är fullbordad!

Jag drager fördel af mina återvunna krafter och korsar Cour d'honneur under protektion af Richelieu, Bayard, Colbert och de andra tystlåtna marmorstatyerna, hvilkas närvaro i denna öken uppmuntrar mig, och jag uppnår ingången till museet.

Framför porten står en flock människor och väntar på att helgedomen skall upplåtas, och jag tager plats bland hopen. Knappt är jag inskrifven i denna trupp, där slumpen förvandlar mig till en siffra, förrän mitt jag reser sig, hotadt af fruktan att se sig utplånadt af mängden eller beröringen

med de andra. De, som stå bakom, afsky mig, och jag känner, hur de hata mig, medan jag själf förbannar dem, som fått plats framför mig och snudda vid mig med sina kläder, som en gynnad medtäflare.

Jag bryter ledet och tager till flykten åt parkhållet.

*

Ett oändligt ljushaf omsveper mig, liksom ett ämne tätare än luften, hvilket ger mig en förnimmelse som om jag flöge, när jag lätt berör marken med fötterna. Jag erfar en känsla af glädje vid tanken på att jag icke har besett slottets inre, hvilket följaktligen förblifvit halft okändt för mig, likasom mystiskt och förtrolladt. Och doften af millioner blommor i trädgårdarna berusar mig, och blåsten från fälten gör mig nykter igen. Jag skrider fram på terrassen, lycksalig som en gud, och då märker jag, att marken gungar under fötterna på mig, men mycket lindrigt, som när man går öfver en hängbro. Jag vet, att orangeriernas hvälfda tak äro belägna under mig, och jag drager den lugnande slutsatsen, att hvalfbågarna, i det att de utöfva ett mottryck utåt, böra erbjuda ett öfverskott af styrka, mot hvilken mina fotsulor reagera, så att intrycket öfverföres till mitt nervsystem, hvars känslighet skärpts genom kroppsliga eller själsliga lidanden.

Jag stiger nedför marmortrappan. Jag kommer till schweizarnas plan; — och tro mig, när jag

säger det, benägne läsare, tro mig bara: jag såg då de i orangeriets hvalf fångna krafterna utstråla öfver arkaderna likt ett norrsken...

Du småler... Men hvarför icke? Om det elektriska ljuset ej är någonting annat än förvandlad kraft, hvarför vill du då förvägra mitt ögas nervväfnad förmågan att omsätta ett intryck af energi i ett intryck af ljus?... Tvifla, gärna för mig! Skall jag behöfva ge dig ett knytnäfsslag öfver ögonen efter konstens regler, för att du på det viset skall skåda min fysiska krafts förvandling till ljus i form af ljungande gula och röda blixtar?...

Jag vill bort från det förtrollade slottet. Jag vill se på blommorna i trädgården, men stenmassan kvarhåller mig, drager mig till sig... alltjämt, i direkt förhållande till sitt omfång och i omvändt förhållande till kvadraten på afståndet. Mitt hat till jätten har förbytts i kärlek, och jag låter min hand glida öfver stenfoten, jag smeker stenen såsom man kelar med en stor hund.

Jag stryker fram utmed murarna och är nu åter ute på marmorgården, där jag hvilar mig och smider planer, hur jag skall undkomma alla dessa osynliga fiender, som ansätta mig.

Som jag står och lutar mig mot muren, varseblir jag, att marmorgården bildar hörselgången till ett stort öra, hvars mussla bildas af byggnadens flyglar. Medryckt af denna nya fantasi och glad öfver att ha kommit på denna bisarra föreställning, hvilken jag hittat som en loppa i örat på en jätte,

lyssnar jag tätt intill väggen... Hvilken öfverraskning!... Jag lyssnar noga... Jag hör ett mullrande haf, folkhopar som kvida, öfvergifna hjärtan, hvilkas slag pumpa upp ett utmattadt blod, nerver som brista med en liten klanglös knall, snyftningar, skratt och suckar!...

Jag måste fråga mig själf... Är detta icke subjektiva sinnesintryck?... Är det icke bara jag, jag själf, som tycker mig höra?

Nej, jag känner i grunden mina sinnens nycker.

Kommer detta sorl då från versaillesbornas pulsar?

Omöjligt... Den lilla staden ligger där så tyst, som om den slumrade, och dessutom tillstädjer ej hörsellinien, att ljuden kunna komma från sidokvarteren.

Hvad är det då?... Ett obestämdt ungdomsminne dyker upp, berättelsen om sjömännen, som afseglat från Lissabon och ännu efter två dagars färd hörde klockringningen långt ute på hafvet, men endast på den sida där seglet stod spändt konkavt och sålunda gjorde tjänst som brännspegel.

Efter hela två dagars färd!... Hvad hör jag nu?... Hviskande människoröster...

Rakt ofvanför mitt hufvud befinna sig den store konung Ludvigs fönster... Den skalken! Han hade gissat sig därtill, före mig upptäckt, att här var ett dionysiusöra!... Här stod han på lur och spionerade på hvad man sade i Paris!

Ty Paris är det, som jag hör sorla uppifrån denna kedja af kullar, som sträcker sig från Cour-

bevoie till Sceaux och breder ut sig i en halfkrets, hvars principalfocus är Versailles och hvars hörselgång är Sèvres-dalen.

Är det möjligt, frågar jag mig ännu en gång. Är jag icke virrig?

Född i den gamla goda tiden, när man begagnade oljelyktor, postdiligenser, roddarmadamer och sexbandiga romaner, har jag med en ofrivillig snabbhet genomlefvat ångans och elektricitetens tidehvarf, kanske med den påföljd, att jag tappat andan och fått dåliga nerver! Eller skulle det förhålla sig så, att mina nerver undergå en evolution i riktning mot öfverförfining och mina sinnen blifva alltför subtila? Ömsar jag hud? Håller jag på att bli en modern människa?... Jag är nervös likt en kräfta, som afkastat sitt ryggskal, retlig som silkesmasken, när den förvandlas. Skall fjäriln flyga ur puppan, innan man hunnit upphaspla kokongsilket? Skall han frysa ihjäl?

Hur det än må vara med den saken, jag stannar här vid mitt dionysiusöra, och jag lyssnar med spänd uppmärksamhet. Jag lyssnar till hvad man hviskar i intelligensernas stora verkstad, Paris.

III.

Jag har nyligen upptäckt skogarna mellan Viroflay och Ville d'Avray. Från mitt fönster i Versailles sedd är horisonten åt nordost begränsad af en skog, öfver hvilken ständigt hvila moln af en rosenröd färg, vare sig himlen är klar och blå som Neversfajans eller icke. Dessa moln, som för öfrigt ha en utsökt form, imiterande upprispadt siden, göra mig bryderi sedan någon tid, och dessa rödbokar, afvenbokar och ekar, som dölja en hemlighet, locka mig liksom allting hemlighetsfullt.

En vacker morgonstund före soluppgången beträder jag den där skogen. Påverkad af miljön, som jag ej vill göra motstånd mot, känner jag mig afklädd den civiliserade människans dräkt. Jag afkastar min mask som medborgare, hvilken aldrig har erkänt det så kallade sociala kontraktet; jag låter mina upproriska tankar löpa huller om buller, och jag tänker, jag tänker ... utan feghet, utan baktankar. Då ser jag med vildens klarsynthet, jag lyssnar och vädrar som ett rödskinn!

Och jag säger till mig själf:

De lärde påstå, att växterna utandas sin kolsyra under natten och hela natten. Låt gå! Enär denna gas är tyngre än luften, så tung att man kan tappa den ur ett glaskärl på ett annat innan den underkastar sig diffusionslagen, så bör det finnas kolsyra kvar utmed jordytan liksom det finns

i bryggerikällare eller i hundgrottan vid Neapel. En nattlig promenad i skogen skulle alltså vara dödbringande! Fråga landstrykarna, som tillbringa hela sin natt sofvande i gräset, bland buskarna, i Boulogneskogen? . . .

Hvarför taga sin tillflykt till auktoriteter här nere eller där uppe? Är du kanske feg? — Godt. Jag lägger mig på marken och inandas den sköna luften, mera vederkvickande än den midt på dagen, när växterna äro så illa tvungna — om man får tro de lärde — att utandas det berusande syret. Jag dör ej på försöket. Jag skrattar åt den öfvermänskliga dumhet, hvilken kan sätta tro till så mycket, som bibringats genom suggestion från man till man. Och jag småler vid tanken på att det finns fullvuxna människor i grön frack, hvilka offentligen lära att örterna taga sitt kol ur luftens kolsyra på samma gång som de nattetid gifva ifrån sig en kolgas.

Göra sig så mycket besvär för att ernå + — 0!

Jag betraktar en jättelik tall framför mig. Jag frågar mig själf, om den verkligen har timrat upp sin kraftiga stomme med tillhjälp af de $\frac{4}{10\,000}$ kolsyra som innehållas i luften, och hvaraf endast 28 procent utgöras af kol?

Nog nu med den saken!

*

Lik ett djur, som uppkommit genom korsning mellan en polyp, en insekt, en orm och en fisk, reser tallen sig mot höjden.

Dess långsträckta kropp, betäckt med fjäll, innesluter cirkulations- och lymfsystemet, hvars kärl stiga upp ända i bladen med gröna nålspetsar, som likna en gäddas kamformiga gälar. På akasian bredvid erinra gälarna om och utgöra en noggrann imitation af grodlarfvens andningsorgan, flikiga liksom de.

Tallen sänker ned i jorden sin öppna buk, sina ut- och invända tarmar, afsöndrande mat smältningssafter öfver födan innan den suger upp den, såsom flugan går till väga. Vedcellerna leda den uppåtstigande safven till bladen, där den syrsättes, och barken för det färdigberedda blodet nedåt.

Min tall är ett lefvande väsen, ett stort djur som äter, digererar, växer och älskar!

Och så de älska hvarandra, blommorna, i monogami, i polygami, såsom androgyner!

Och min tall också, han älskar! Han måtte då ha nerver!

Hvar? . . .

Helt nära mig, i en hög af vissna blad och på en riktigt skuggig plats växer en grupp af *Impatiens noli tangere*. Men jag rör vid dem, jag. Med min knif afskär jag stjälkarna på två exemplar, den ena i den uppsvällda leden, den andra midt på en mellanled. Efter fem minuter har den ena, sårad i en led, vissnat; den andra lefver ännu.

Betyder detta, att det finns ett ganglion, ett nervcentrum i leden, där bladen och knopparna

alstras? — Ja! — Och annorstädes? — Sammalunda. — I fröna, ett slags puppa, där lifskraften magasineras? — Ja! — Och i rothalsen? — Ja! — Och nerverna? — De finnas öfverallt! I synnerhet i de tuber, som innehålla ägghvita och göra rörelser när mimosernas blad draga ihop sig för att sofva.

Men nog nu med det också!

*

Han förnimmer, min stora tall. Alltså lider han; och dryaden, som snyftar under vedhuggarens yxa, skall kanhända en dag afslöja sig för de med förfinad förnimmelseförmåga utrustade andarna för att bedja dem om nåd och anropa deras beskydd mot den grymma behandling, de hugg och sår man med berådt mod tillfogar trädet.

Solen går upp. Jag stiger också upp och går mot öster till solens möte, åt det håll där skogen glesnar. Redan skönjer jag igenom de unga bokarnas tätt sittande blad en omätlig klarhet; anländ till skogsbrynet, ser jag intet annat än en omätlig gråblånande vidd, och jag stannar inför ett stort intet!

Är det hafvet, världens ände, kaos?

En slätt utan slut, utan form eller färg, med ett helt båghvalf ofvanför.

Hvalfvet, det är himlen!... Men ytan därunder?

Kanske en slätt? Hundra tusen rökpelare höja sig...

En ödemark, där soldyrkande pilgrimer tända upp sina eldar för att hälsa soluppgången? ...

Det är inte någon stad, ty det finns inga hus ... Jo, det finns ändå sådana, men det är idel monument, tempel, kyrkor, torn, triumfbågar! Det är ju ett Heliopolis för gudar, hjältar, kejsare, profeter, helgon och martyrer! Och just så är det nog som jag drömt mig Staden, storstaden, den största i världen, svept i en hvit och kysk dimma, som döljer köparnas och säljarnas smutsiga småhus: Paris!!...

Det är verkligen Paris ... som jag här hälsar!

(Le Figaro. 1895.)

På kyrkogården.

I.

Det har nu förflutit ett år sedan jag företog min första morgonpromenad på Montparnasse-kyrkogården. Jag har sett bladen falla af almarna och lindarna, sett allting på nytt grönska, glycinerna och rosorna gå i blom på Théodore de Banvilles graf; jag har hört trasten taga upp sin förföriska visa under cypresserna och dufvorna kuttra på grafvarna.

Nu gulna lindarna igen, rosorna förtvina, och trasten sjunger ej längre, han bara utstöter ett litet försmädligt skratt åt sin vårliga älskogslek, som förgått för att komma igen. Och den smutsiga hösten och vintern med sin modd äro i annalkande för att förrinna liksom allt annat.

*

När jag beträder kyrkogården, har jag lämnat bakom mig det tämligen hvardagliga och bullersamma kvarteret Montparnasse: nattens osunda drömmar förfölja mig ännu, men jag skakar dem

af mig vid stora porten. Gatularmet dör bort, och de dödas frid träder i dess ställe.

Som jag alltid är ensam här vid denna tidiga timme, har jag vant mig att betrakta den öppna fristaden som min lustträdgård, så att jag i hvarje tillfällig besökare skådar en, som kommer och stör oss, mig och de döda!

Under hela detta år har jag aldrig haft med mig hit någon vän eller väninna, som skulle ha kunnat lämna minnen kvar här, i stånd till att blanda sig in i mina personliga intryck. I det jag hälsar mina favoriter, Orfila, Thierry och Dumont d'Urville, går jag in i Lenoirs allé, som i likhet med Raffets allé är efter hela sin längd kantad med cypresser. Det inger en ytterlig maktkänsla att skrida fram mellan dessa rader af träd, raka som grenadierer med gröna björnskinnsmössor och skyldrande gevär. När det blåser en smula, böja de topparna, och båda leden buga sig, medan jag tågar fram, stolt som en fältmarskalk, ända till slutet af allén. Där läser jag och läser om igen på en grafsten midt för: »Boulay var verkligen en ärans man» (Napoleon).

Jag vet ej hvem Boulay var och vill ej veta det, men att Napoleon så där talar till mig hvarje morgon från hinsidan grafven, det fröjdar mig i själen, och jag tycker mig tillhöra hans förtrogna.

Mellan cypresserna framskymta dessa tusentals grafvar, öfvertäckta af blommor, som skjuta upp invid de hårda stenytorna och få sin näring af de jordade liken samt vattnas af mer eller mindre

uppriktiga tårar. I denna ofantliga trädgård stå öfverallt små kapell, utpyntade som dockhus, och däremellan kors, hvilka med armarna lyfta mot himmelen bedyra och ropa med högan röst: *O Crux, ave spes unica!* Det är den allmänna bekännelsen, tycktes det, från den lidande mänskligheten. Och midt bland löfverket, här, där, på alla håll, i förkortad form: *Spes unica!* Det är förgäfves som bysterna af små kapitalister, med eller utan hederslegionen, sträcka på sig för att låta märka, att det finnes en annan förhoppning för dem, som gå hädan.

Man hade afrådt mig från dessa täta besök såsom farliga på grund af de osunda dunster, som bemängde kyrkogårdsluften. Jag hade verkligen också lagt märke till en viss ärgsmak, som brukade sitta kvar i munnen ännu två timmar sedan jag kommit hem. Alltså höllo sig själarna, det vill säga de dematerialiserade kropparna, sväfvande i luften; detta ledde mig till att försöka taga fatt på och analysera dem. Försedd med en liten flaska, innehållande blysocker i flytande form, griper jag mig an med denna jakt efter själar, jag menar kroppar, och med den öppna glasflaskan i min knutna hand går jag omkring som en fågelfängare, fritagen från besväret att locka på mitt rof.

Väl hemkommen, silar jag den ymniga bottenfällningen och lägger den under mikroskopet.

Stackars Gringoire! Var den verkligen sammansatt af dessa små kristaller, den hjärnmaskin, som i min ungdom väckte mina förutanande sympatier

för den nödställde skalden, hvilken ändock har makt att tillvinna sig en ung och skön flickas kärlek? Och du ärans man Boulay — som redigerade Code Napoléon, efter hvad jag nu fått veta — är det dig som jag knipit i min flughåf? Eller kanske dig, d'Urville, som bjöd mig på min första världsomsegling, i de långa vinterkvällarna, långt borta härifrån, under norrskenet i Sverige, mellan rottingen och läxan?

Till svar gjuter jag en droppe af syran på objektglaset. Den sväller, denna döda materia, den spritter, börjar få lif, utandas en rutten lukt, blir lugn igen och dör.

Jo, jag förstår mig på att uppväcka de döda, men jag gör icke om det, ty de ha elak andedräkt, de döda, liksom svirare efter en genomvakad natt. Månne de inte sofva riktigt godt där nere, under väntan på uppståndelsen?

Jag blef ateist för en tio år sedan? Hvarför? Jag vet inte så noga! Lifvet tråkade ut mig, och någonting måste företagas, framför allt någonting nytt. Nu när det där är gammalt, är det min åstundan att icke veta någonting, lämna frågorna oafgjorda och afvakta.

*

Ingenting tilldrager sig i denna dödens inhägnade stad, den ena dagen liknar den andra, och stillheten störes endast af fåglarna, som reda sina bon. En blomsterhöljd holme midt ute i hafvet: man hör på afstånd ett brus likasom af vågor.

Lycksalighetens ö, en ofantlig äng, där barnen ha fört ihop blommor och leksaker, bundit kransar och beströtт dem med pärlor, som de plockat på stranden, och tändt på ljus prydda med band och annan grannlåt... Men barnen ha sprungit sin väg, ängen står öde... Dock, en vacker julimorgon får jag se en ung kvinna vandra i stora allén. Hon var ej sorgklädd och tycktes vänta på någon, i det hon oroligt blickade mot stora porten, genom hvilken så många inträda för att aldrig vända tillbaka igen.

»Hon väntar en försumlig älskare till ett möte, för hvilket de valt en väl dyster plats,» sade jag till mig själf och lämnade kyrkogården.

Nästa morgon var hon åter igen där och såg bortåt stora gången. Det här blef riktigt plågsamt! Hon gick fram och tillbaka, stannade, lyssnade, spejade. Hvarje morgon syntes hon där, alltjämt blekare; smärtan har förfinat hennes hvardagliga ansiktsdrag. Hon väntar på den eländige!

Jag gjorde en resa på fem veckor till ett aflägset land. Då jag återkommit och hade glömt hela saken, fick jag vid inträdet på min kyrkogård syn på den öfvergifna kvinnan midt på stora alléen. Hennes afmagrade kropps ytterlinier aftecknade sig mot ett kors bakom henne, som om hon hade blifvit korsfäst, och så den där inskriften ofvanför: *O Crux, ave spes unica!*

Jag går närmare och lägger märke till den ödeläggelse, som inom så kort tid öfvergått hennes ansikte. Det är som att se ett lik i krematoriet

under sitt asbesthölje. Allt finns ännu kvar, härmande människoformen, men förbrändt till aska, liflöst.

Hon är sublim, och sannerligen, lidandet är då åtminstone inte någonting banalt. Sol och regn ha blekt ur färgerna på hennes kappa, blommorna i hatten ha gulnat som lindarna; till och med hennes hår har blekts... Hon väntar här, ständigt och jämt, dag efter dag. En sinnesrubbad?

Ja, en som angripits af den stora kärleksgalenskapen! Hon kommer att dö under väntan på den akt, som ger upphof åt lifvet och bibehåller lidandet!

Där undslapp mig ett medgifvande åt bibehållelsen! Hvarför inte lika gärna åt evigheten? Eftersom ju materien är evig?

*

Jag skulle gärna vilja bli troende igen men kan det icke, ty jag begär ett underverk. Emellertid var jag ganska nära däran för ett par dagar sedan. Det lagade sig till oväder, molnen hopade sig öfver hvarandra, cypresserna skakade sina hufvud på ett hotande sätt och envisades att buga sig djupt för mig. Napoleon förklarade fortfarande, att Boulay var en ärans man; dufvorna kuttrade på ett stenkors; de döda utandades svafvellukter, och de osunda dunsterna gåfvo ärgsmak i munnen.

Molnen, som till en början sträckte sig horisontelt, efterhärmade Belfortlejonet men reste sig plötsligt samt blefvo därefter lodräta. Jag har aldrig sett sådana, annat än på taflor, som föreställa yttersta domen. Nu flyta de svarta skep-

nadernas linier i sär, och himmeln antar form af Mose lags tafla, omätlig men skarpt uppritad. Och på denna skiffertafla af järnblecksgrå färg skrifver i ett nu blixten, som klyfver firmamentet, med tydliga, läsliga penndrag: »Jahve», det är uttydt: hämndens Gud!

*

Lufttrycket kom mig att böja knävecken; men som jag icke hörde någon annan röst från himmeln än åskans, gick jag hem.

II.

Hösten är kommen ännu en gång. Lindarna rostfärgas; de fälla sina hjärtformiga blad, som, när de nått marken, prassla under mina fötter, medan jag fortsätter mitt segertåg öfver dessa förtorkade, knastrande hjärtan.

Ofvanom mitt hufvud, högt där uppe snuddande vid molnen, utgå sällsamma och likväl kända ljud, som erinra om jakthornets; de komma stötvis, flämtande, klagande, och väcka hos mig hågkomsten af en gammal svensk visa, meningslös och förtjusande som en barnsaga.

Spelar min lind?
Sjunger min näktergal?
Gråter min lille son?
Gör min herre sig någonsin glad?

Din lind spelar icke.
Din näktergal sjunger icke.
Din son gråter båd' natt och dag.
Din herre gör sig aldrig mera glad.

Det är vildgässen, som flytta från Norden och hälsa mig på sin färd till varmare länder med vidare horisont.

Nattfläkten har skakat lindarna, och — ett underverk! — de knoppar, som hållits i förvar till nästa år, ha utvecklat sig, så att de svarta trädskeletten bära ny grönska likt Arons staf. Lindarna på kyrkogården börja alltså att blifva »semper virentes», odödliga som de evige, tack vare de dödlige, som där nerifrån föda dem med sina kroppar och själar.

»Ett organiskt väsende hämtar oupphörligt uti omgifvande ting de nya molekyler, som öfvergå från ett tillstånd af död till lif... Om blott en af dessa molekyler ville berätta oss sin historia... Lika länge som jorden varit till — skulle den då kanske säga — har jag haft besynnerliga resor att göra, må ni tro. Jag har varit grässtrå, därefter har jag, åter försatt i frihet, uppsugits af en mäktig ek, blifvit ollon och så — o ve! — uppätits, af hvad för slags varelse... jag har nedsmutsats för att göra en vidlyftig resa; en matros har digererat mig, därefter har jag blifvit lejon, tiger, hvalfisk, sedermera gifvits in som medicin åt en bröstsjuk flicka, och så vidare.»

Det är J. Rambosson, som i sin bok »Légendes des plantes» på detta vis ger mig rätt i mina

spekulationer öfver förvandlingens kretslopp. Och då jag går förbi Banvilles graf, frågar jag mig själf, hvarför den aflidne skaldens vänner ha planterat rosor och jasminer där. Om detta var den hädangångnes vilja, visste han väl af, att likgifterna lukta ros och jasmin? Jag förmodar han ej gjorde det, men jag är böjd att tro, det vi äro som mest lärda i de sköna ögonblick då vi äro mest ovetande.

För öfrigt, hvarför sätter man så mycket blommor på grafvar? Blommorna, dessa lefvande-döda, som föra ett stillasittande lif, utan att göra motstånd mot några angrepp, som lida hellre än att göra någon illa, som härma den köttsliga älskogen, föröka sig utan strid och dö utan klagan, öfverlägsna varelser, hvilka ha förverkligat Buddhas dröm om att icke eftertrakta någonting, fördraga allt, försjunka i sig själfva ända till frivillig medvetslöshet.

Är det af detta skäl som Indiens vise efterhärma växtens passiva tillvaro och afhålla sig från att träda i förhållande till yttervärlden genom vare sig en blick, en åtbörd eller ett enda ord?

Ett barn frågade mig en gång: »Hvarför kunna inte blommorna, som äro så vackra, sjunga som fåglarna?»

»De sjunga nog,» svarade jag, »men vi kunna inte höra det.»

Jag hejdar mig i dag framför Banvilles medaljong.

Finns det ett spår till ros och jasmin i detta kapitalistansikte med tjocka kinder, läpparna upp-

svällda som efter en bastant middag, ögon som en girigbuks? Nej, detta är icke Gringoires skald: det är någon annan. Hvem då?

Jag kommer att tänka på Boulays bröstbild. Inte kan det vara den ärans mannen, den här med näsa som en dvärg i sagorna, elak spåkäringsmun och en rik och snål bondes anletsdrag.

Och Dumont d'Urville, den lärde naturvetenskapsmannen, språkforskare, djärf och förtänksam upptäcktsfarare! Bildhuggaren ger mig i stället en enkel växelagent. Hvad skall detta betyda? Är det ett kännemärke, som människan bär, denna skärm af kött och hud, genomstungen med fem hål, fem afloppsrör till den stora kloaken ... Jag uppbesvärjer bilderna af store samtida: Darwin, en orangutang; Dostojevskij, en fullständig galerslafstyp; Tolstoi, stråtröfvare; Taine, börsspekulant ... nog nu!

Emellertid, det finns två ansikten, minst två, under den mer eller mindre håriga huden. En romersk legend förtäljer oss, att Jesus Kristus hade ett ojämförligt skönt yttre men att i vredens ögonblick hans fulhet var hisklig, bestialisk.

Sokrates med sitt faun-utseende, med ett anlete, i hvilket alla laster och brott afspegla sig, lefde som ett helgon och dog som en hjälte.

Saint Vincent de Paul, som hela sitt lif utöfvade gifmildhet, såg ut som typen för en listig och därtill elak tjuf.

Hvadan då dessa masker? Ärftligheten efter en föruttillvaro, på denna jorden eller utom densamma?

Sokrates har kanhända gifvit lösningen på gåtan genom sitt ryktbara svar till belackarna, som förevitade honom hans brottslingsmask:

»I kunnen då döma om hur hög min dygd är, då den haft att kämpa mot så många onda anlag.»

Fritt öfversatt: Jorden är en straffkoloni, hvarest vi måste göra bot för brott begångna i en föregående tillvaro och af hvilka vi bevara en obestämd hågkomst i samvetet, som drifver oss fram mot förbättring. Vi äro följaktligen brottslingar allesammans, och han har inte så orätt, pessimisten, som alltid tänker och talar ondt om sina medmänniskor.

*

Denna morgon verkade en småsak i Lenoirallén stötande för mitt öga. Cypressernas räta linier brötos af en trädtopp, hvilken bräckts så, att den hängde ned mot gången. Ruskad af vinden, tecknar den åt mig att stanna, och jag saktar stegen och gör halt. En svart trast, dold mellan grenarna, flyger upp under ett utbrott af pladderlust och sätter sig på ett stenkors vid tvärgången. Han ser på mig, jag ser på honom. Han hackar med näbben på korset för att draga dit min uppmärksamhet, och jag läser grafskriften: »Den mig följer, han skall icke vandra i mörkret». Den svarta fågeln flyger sin väg, han fördjupar sig bland massan af grafvar, och jag följer honom utan baktankar. Han slår sig ned på taket till

ett litet kapell med följande inskrift öfver dörren: »Eder bedröfvelse skall varda vänd i glädje».

Min vägvisare lyfter vingarna och för mig längre in i grafvårdslabyrinten, i det han framhvisslar ovanliga läten, som jag gärna skulle vilja förstå.

Till slut, när min lots försvinner vid foten af en fläderbuske, befinner jag mig midt för en mausolé, som jag aldrig förut lagt märke till. En konstnärs dröm, en skalds vision eller snarare ett halfförgätet minne, uppfriskadt af sorgens tårar. Det är ett sex års barn, framställdt i hög relief på förgylld botten, hvilket bäres af en ängel ofvan molnen mot himmeln.

Man finner icke den ringaste reflex af den brottsliga människans typ i detta barnaansikte, mildt och fridfullt ända till fullkomlighet, med stora ögon, skapade snarare för att stråla skönhet och godhet än för att betrakta denna orena, ovärdiga värld; en liten näsa, lindrigt plattad i spetsen genom vanan att pressa den mot moderns bröst; ditsatt som en täck prydnad, med näsborrar i snäcklinier, ofvanom en hjärtformig mun, icke för att vädra rof eller för att uppfånga vällukter eller stanker, ännu intet verkligt organ: skönhet för skönhetens egen skull.

Vi ha här barnet, som ännu inte har ömsat tänder, dessa pärlor utan annan synlig nytta än att lysa upp ett leende.

Komma och säga, att denna varelse härstammar från en apa! Medgifvom å andra sidan,

att den simple åldringen, hårbevuxen, fårad, med tänder som en hund, böjd rygg och krokiga knän, tyckes tyda på en härkomst från aporna, så vida inte utseendet är endast en mask. Framåtskridande bakåt, alltså, eller hvad? Har Saturni gyllene ålder funnits, och äro vi urartade ättlingar af dessa lycksaliga, som vi aldrig kunna glömma och som barnet begråter förlusten af genom att gråta vid ankomsten till en värld, där det finner sig utstött från sitt hemland?

Är man på det klara med hvad man gör, då man uppföder småbarn med mjölk och honung och senare med mer eller mindre guldglänsande frukter? En påminnelse om gyllene åldern, då

> flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant,
> flavaque de viridi stillabant ilice mella.

Hvarför berättar man för barnen dessa sagor om ett förlofvadt land, om tomtar och nissar och jättar, utan att låta dem veta, att det är lögn? Hvarför ger man dem sådana där leksaker, som föreställa vidunder och änglar, antediluvianska djur, vanställda växter, som ej finnas i naturen?

Vetenskapen skulle, om den vore uppriktig, svara: Jo, för att låta barnet i åskådningen genomgå sin fylogeni, det vill säga: åter genomlefva förflutna utvecklingsskeden, liksom fostret i moderlifvet genomlöper hela kedjan af sin evolution såsom djur.

*

Trasten har återkommit från sin utflykt och kallar på mig med sitt gälla skri. Han har satt sig på ett järngaller och bär med sig i näbben ett föremål, hvars form och färg jag icke kan urskilja. Då jag närmar mig, flyger fågeln sin kos och lämnar kvar sitt byte ofvanpå staketet. Det är en fjärilspuppa, af denna enastående yttre form, som icke liknar någon annan i djurriket. En skräckbild, ett vidunder, en tomtemössa, som inte är djur, inte växt, inte sten. En svepning, en graf, en mumie, som icke har *blifvit till*, eftersom den ej äger några förfäder på jorden, utan har gjorts, skapats af någon.

Den store konstnären-skaparen har roat sig med att som en vanlig konstnär bilda utan praktiskt syftemål, det är konsten för dess egen skull, kanske en symbol. Denna mumie, det vet jag väl, innesluter allenast ett djuriskt slem, formlöst, utan någon struktur alls och med färsk liklukt.

Och denna härlighet är begåfvad med lif, med självbevarelseinstinkt, eftersom den knastrar på det kalla järnet, och skall kunna fästa sig med trådar, om den känner sig i fara att bli nerskakad.

Ett lefvande lik, som för visso skall uppstå!

Och de andra, de där nere, som hålla på att förvandlas enhvar till sin puppa, som undergå samma nekrobios, de skola icke mera vakna till lif, om man får tro akademierna, hvilka blifvit affälliga från sin egen mästare. Man har nämligen glömt bort Voltaires bekännelse angående de yttersta tingen. Jag, som är voltairian, skall hafva nöjet

att resa denna förargelseklippa genom att citera denne tviflare, som medgaf allt och förnekade allt:

»Återuppståndelsen är en mycket naturlig sak; det är icke mer förvånansvärdt att man födes två gånger än en gång.»

(Revue des Revues, 1896.)

En blick mot rymden.

Det var påskdagen när tibast blommade i Hagaparken. Tibasten som bär syrenens blomma och doft utan att vara en syren.

Vi skulle se solen dansa, som legenden sade, på denna uppståndelsens dag. Då jag lyfte blickarna mot dagens stjärna såg jag till en början blott en lysande klarhet, ett moln af hvit eld, och jag afstod strax från det farliga skådespelet.

Många påskdagar ha gått sedan dess, och det hände omsider att jag ville se solen, för att finna hennes fläckar. Hon befann sig i himlaekvatorn, emedan det var vårdagjämning. Lyftande blickarna såg jag först intet annat än ett stort hvitt eldmoln, som efter hand koncentrerade sig för att bilda en guldgul skifva, hvilken roterade inuti en annan skifva, som än var silfverhvit, än järnsvart.

Det var då den tanken grep mig: är solen rund, emedan vi se henne rund? Och hvad är ljuset? Något utom mig eller inom mig, subjektiva förnimmelser?

Ljuset en kraft, icke ett ämne, skulle ju icke vara synligt, då krafter eljes icke äro synliga.

Skulle möjligen solen vara det allestädes närvarande urljuset, som mitt bristfälliga öga endast kan uppfatta såsom den runda gula fläcken på näthinnan?

Och hvad är ljuset, då mörkret icke är dess motsats, hvarom man lätt öfvertygar sig genom att gå in i ett mörkt rum och trycka på ögongloberna. Det är just detta försök jag utfört, upprepat och kontrollerat.

När jag i mörkret trycker på ögongloberna, ser jag först ett kaos af ljus, stjärnor, gnistor, som småningom kondenseras och samlas till en glänsande skifva, hvilken roterar. Denna skifva börjar så kasta ut kärfvar af rödt ljus, imiterande solens facklor, men äfven liknande en solfläck »*en tourbillon*» eller spiralnebulosorna i Jungfrun eller Jakthunden.

Vid maximum af smärta, framkalladt af trycket, försvinner solen och en enda bländande stjärna blir kvar. När nu trycket minskas, upphör ljusfenomenet och ett färgspel börjar. I midten synes en grop i Scabiosans purpur, omgifven af ett mildt svafvelgult och liknande i teckningen en solfläck.

Är det då ögats inre som astronomen återger i ord och bild och är det tubens linser som han fotograferar på den ljuskännsliga plåten? Och där stannade jag för ett ögonblick.

Emellertid föll en oftalmoscopie med färgtrycksplanscher i mina händer, och jag erkänner min häpnad då jag i det afbildade, starkt upplysta ögats inre såg dessa näthinnans bilder, imiterande

ljusmolnet, solen, de koncentriska ringarna, stjärnorna, vintergatan och hela himlahvalfvets alla fenomen.

Hvar börjar jaget, och hvar slutar det? Ögat, anpassadt efter solen? Eller ögat skapande fenomenet kalladt sol?

Schopenhauer säger: »Världen med den oändliga rymden, i hvilken allt är inneslutet, med tidens oändlighet, i hvilken allt rör sig, med den underbara mångfalden af ting, som uppfylla båda, äro endast cerebrala fenomen.»

Solen tecknar en imaginär krets på det imaginära himlahvalfvet. Denna krets bildar en vinkel om 23^0 mot himlaekvatorn.

Ögat bildadt af ett klot äger en rund gul fläck, liknande solen, och denna enda ljuskänsliga fläck i ögat är belägen 23^0 ofvanför synnervens inträde i ögat.

Hvad skulle detta kunna innebära? Är det möjligt att människan, då hon reste sig ur stoftet och betraktade solen midt i ögat, blef bländad på den numera blinda punkten och att solen, det allestädes närvarande ljuset skapat sig en ny brännpunkt?

Eller har jorden, då hon ändrade axelläge, tvungit människan att resa sig de 23^0?

Den som vet det, säge det, och må han på samma gång berätta hvarför hjärtat äfven intager en lutning af 23^0!

*

(Ofvanstående uppsats, tryckt i L'Initiation [april 1896], gaf anledning till följande amendement af buddhisten Guymiot.)

Ögat är en reduktion af Brahmas ägg.

Universum är skapadt som en människa; hvarje Brahmas ägg är ett solsystem och bildar ett af en Adam Kadmons ögon, lefvande självständigt i Akabas oändlighet.

Solsystemen äro två och två för att bilda ett Adam Kadmons ögonpar. Allt som föregår i vårt solsystem är analogt med det som föregår i ett af våra ögon. — — —

I solen finnes så mycket ljus att man icke kan fatta ljusets mysterium intimt bundet med ögats mysterium.

För att lära känna ljuset måste man betrakta dess reflekterade strålar. Med någon uppmärksamhet lär man iakttaga, icke produkterna af sin inbillning såsom de sensibla visionärerna, utan ljusets grundväsen eller åtminstone dess sätt att yttra sig.

Man måste betrakta utan förutfattad idé, endast för att se, eljes ser man sin idé, hvilket är fallet med alla visionärer.

Det vanliga seendet äger rum genom superposition af de fenomen, som passera i de båda näthinnorna; dessa fenomen äro icke identiska och kunna särskiljas. Man kan se högra ögats lysande skifva och det vänstras separat. Hvarje skifva är projektionen af en sfär, och med uppmärksamhet urskiljer man de båda lagren af den substans som är sätet för de båda verksamheterna.

Det som föregår i människans öga, föregår äfven i Adam Kadmons. Genom ljusets spel i vårt öga kunna vi studera ljusets spel i Kosmos; de naturliga fenomenen äro upprepningar i oändlighet, liksom talen äro upprepningar af de tio siffrorna. Naturlagarna äro

talens regelbundna serier; underverken äro fattandet af ett tal, oberoende af serien det tillhör. Det finns tal som ej tillhör en serie.

Färgerna äro ljusets bark; den purpursvarta fläcken är ett ämne som simmar på ljussfären, infattad i en ram af ljus: det är en inkapsling. En vedantisk skola säger att denna röda materia är gudarnas föda; en annan skola menar att den är ett hål i solskifvan, genom hvilken de befriades själar stiga mot högre världar. Österlandets ockultister studera naturen genom ljuset. De kristaller, genom hvilka de betrakta, hafva till ändamål att analysera ljuset och icke att i en laterna magica visa dem de bilder som uppstå i deras hjärna, dessa lägre fenomen af sinnets mikrobi.

Då astronomen tecknar Kosmos, tecknar han sitt ögas inre; båda äro motsvariga. Firmamentet är ett slutet hvalf; det är den kosmiska hornhinnan.

Den gula fläcken i ögat och solen äro analoga; solen frambringar lika litet ljuset som den gula fläcken; han kondenserar det delvis. Stjärnorna äro ljus reflekteradt af en viss väfnad i det kosmiska ögat, och när man vet det, ler man som en gud då man läser en Camille Flammarion's elukubrationer, och man förvånas öfver höjden af dumhet, till hvilken mänskliga inbillningen kan nå.

Därpå betänker man att dumheten är ett faktum som andra, och då man begripit att jorden är en cell i en kosmisk väfnad som reflekterar och absorberar ljus, och att stjärnorna äro samma sak, säger man sig, att då vi bebo en af dessa celler, ingen möjlighet förelåge att genom kosmiskt nutritift utbyte vi skulle kunna gå att bebo en annan liknande cell och att således något förnuft kunde ligga i de astronomiska fantasierna, som endast bedraga när de hålla före att stjärnorna äro solar som ledsagas af planetkortéger.

Man måste taga på allvar uttrycken makrokosm och mikrokosm för att komma fram till kunskap om naturen. Intet utom människan som icke finnes i människan och de andra existensformerna.

*

Solrosen.

(Helianthus annuus.)

Analogier = korrespondenser = harmonier.

Till M. Guymiot.

Vill du känna det osynliga,
se noga på det synliga.

Talmud.

För tjugo år sedan läste jag *Botaniska notiser* af Elias Fries, Linnés siste lärjunge i Sverige. På ett ställe talas om blomstrens företräde inbördes, och författaren ger priset åt Solrosen af följande skäl. Solen, den allsmäktiga, lifvets, ljusets, kraftens källa, gör sitt direkta inflytande gällande öfverallt i växtriket. Växterna, solens döttrar, anpassa sig efter sin moder och sträfva till likhet med henne. Ingen har lyckats i denna sträfvan som solrosen, hvilken i disk- och strålblommor ger hennes bild; som följer hennes rörelser och som afslutar sin växtperiod inom ett år, solens färdetid genom djurkretsens tolf hus.

Vid denna tid visste man ännu intet om Svedenborgs »korrespondenser»; och Bernhardin

de Saint-Pierre's »harmonier» voro glömda. Den psykiska förmågan att »se likheter öfverallt» var förlåtlig blott hos skalderna, dessa oskadliga bildmakare, oförlåtlig hos andra, — man kallade dem sinnessjuka.

Fries' upptäckt lades därför åt sidan såsom en mycket vacker rhetorisk figur, och man gick vidare.

Det var förlidet år som Bernhardin de Saint-Pierre's posthuma arbeten för mig öppnade harmoniernas värld, och hos författaren till »Paul och Virginie», eljes ingeniör vid landtmäteriet och direktör för Jardin des Plantes, återfann jag Fries' tanke, men mera utvecklad och mera påtaglig.

Om vi börja med hans *solharmoni*, skola vi finna, att träden stå i omedelbart förhållande till solen genom stammarnas koncentriska cirklar (årsringarna). »Dessa ringar äro alltid till antalet lika med dagstjärnans omlopp. Månen däremot tyckes sträcka sitt inflytande öfver örterna. Jag har iakttagit hos rötterna af de örter, som växa i våra trädgårdar, koncentriska lager af samma antal som de månmånader, under hvilka de lefvat. Detta kan man framför allt se hos moroten, betan och lökarna. Kanske är det på grund af detta månsamband, som egyptierna helgade löken åt Isis, eller till månen, hvilken de tillbådo under denna gudinnas namn.»

Solen och växterna: ledd af min lärare och mästare grep jag mig an med uppsökandet af harmonierna mellan solrosen och solen.

*

Solrosen, le Tournesol, le Grand Soleil, the Sunflower, die Sonne, Helianthus annuus hör hemma i Peru; så lär oss botaniken. Artikeln *Pérou* (Larousse), Peru, solens land, och solkultens, hvars härskare voro solens söner, inkas.

Den förnämsta religiösa symbolen var en bild af solen, vänd mot solens uppgång, vaktad af solens mör.

Det är redan mycket om solen, och dock icke nog.

Perus färger äro rödt och hvitt, eldens och solens båda färger, och det gängse myntet kallas än i dag *sol*.

Fysiologiska harmonier.

Disken bär tvekönade blommor, kantblommorna äro sterila honor. (Phœbus och Diana.)

Hjärtbladen äro trenerviga. (Trimurti.)

Blombotten består af alveoler sådana som cellerna i en honungskaka, och biet gästar med förkärlek dessa blommor för att söka den guldgula honungen, denna honung som förgyllare, i omedveten harmoni, använda sig af, då de rifva guldstoft.

Solen är guldet. Båda bära samma tecken ☉.

Solen är guldet, månen silfret. Tretton månar på en sol, tretton delar silfver äro i myntvärde lika med en del guld (18:de århundradet, B. de St.-Pierre).

Skär af solrosens stjälk och torka dess märg lindrigt öfver en ljuslåga. Den förgylles med en

svag metallglans. Det är guld, icke moget, såsom Tiffereau uttryckte sig; ett utkast till guld.

Förbränn märgen, och askan liknar en brons, något som de gamla kemisterna väl kände.

Är det guld? Berthollet svarade ja och påstod, att *alla* växters aska innehöll guld. Och för att bevisa detta, utdrog han 40,32 gram guld ur fem centner vanlig aska.

För öfrigt användes märgen vid framställning af kali ur kolsyradt kali.

Den har också nyttjats som *moxa*, åtbränd på huden mot vissa sjukdomar.

*

Då den välgörande solen inkarnerat sig i denna blomma, mera ståtlig än vacker, har hon i henne nedlagt allt det goda, som är oundgängligt för de dödlige. Himlens eld har hopats i dess ved, och i skoglösa land använda invånarna solrosen som bränsle. Fröna gifva en guldgul olja, utmärkt för belysning, användbar till föda och utan like vid fabrikationen af färger och såpor.

Fröna frambringa dessutom ett slags gryn, mjöl, smör, alkohol, öl.

Bladen ätas af boskapen, och märgen ger ett utmärkt papper.

Man återkommer alltid till märgen, och den förtjänar ett särskildt omnämnande.

Kemien lär oss, att denna märg är löslig i salpetersyra. Den består således icke af cellulosa,

hvilken löses blott i ammoniakalisk kopparlösning. Men vid torrdestillation ger den ammoniak, hvilket tyder på ett mera animalt, mera differentieradt ursprung, ehuru botaniken ännu icke gifvit oss någon upplysning om den roll, växtmärgen spelar.

Trots botanikens lekmän vill jag råda de initierade till följande experiment, som ingenting bevisar och som säger så mycket. Skär med en rakknif skifvor af solrosens märg. Betrakta den camée som visar sig i hvitt på gult, och man ser bilden af någon, stiliseradt som bilden på ett forngrekiskt mynt, eller om man så vill, hufvudet af en mexikansk (peruansk) staty.

Hvad är det? Jag vet det icke! Värm den, och den förgylles, såsom jag ofvan berättat.

Solen, guldet, solrosen!

Delestre omtalar i sin ypperliga Astronomie Theocentrique:

»Under solförmörkelsen den 12 december 1871, iakttagen vid Shoolor (Hindostan), märkte Janssen i solens corona ingen ring, men liksom en *blomma*, lysande, jättestor, hvars *kronblad i form af spetsiga elipser* tecknade glänsande släp, visande himlahvalfvets struktur i den trakt där förmörkelsen ägde rum.»

Solrosen öfverensstämmer med solen och solen med ögat; alltså äfven solrosen med ögat. Och skär ett snitt genom ögats hornhinna, så synes en solros. Solrosens blombotten, när den är fullsatt med frön, visar en bikaka med celler, och fröen likna bilarver; men det hela liknar äfven insektens öga.

Solrosens hermafrodita diskblommor, skematiskt aftecknade, likna näthinnans synstafvar.

Vi ha sett likheter öfverallt, af det skäl att likheter och öfverensstämmelser finnas öfverallt, och de som säga sig tro på materiens — och andens — enhet, äro ense med oss! Icke sant?

Om ljusverkan vid fotografering.

Betraktelser med anledning af X-strålarna.

Hur ofta har jag ej förvånat mig öfver att ljusstrålar, som uppges vara etervibrationer, ej kunna genomtränga en dörr, under det ett pianos toner, som uppges bara vara luftvågor, kunna tränga igenom en stenvägg.

Och detta: i den högre atmosfären synas solen och månen blodröda alldeles som de synas vid upp- och nedgång, då deras strålar tränga genom tätare gaser, men samtidigt aftager ljudet i styrka, så att ballongfararna slutligen ej höra hvarandras röster.

Detta senare skulle ju enligt härskande teorier betyda: att etern förtätas uppåt, men luften förtunnas. Men detta står åter i strid mot den första iakttagelsen, eller att ljusvågor ej gå igenom fasta ämnen, oaktadt hvarje molekul, ja, atom af detsamma anses vara omgifven af en eteratmosfär.

De senaste årtiondena uppkom ett stort tal om materiens enhet, om krafternas enhet, så att ljus, värme, elektricitet voro ett och samma. Men ljudet togs icke med. Ljud och ljus voro fort-

farande skilda saker och förblefvo så, bland annat på dessa grunder. Ljuset fortplantas genom vacuum, men ljudet ej. Materien var en, men luft och eter voro likafullt två, skilda, utan att man brydde sig om undersöka hvad vacuum var eller hvad luft var. Etern var en hypotes, som man själf erkände, och sålunda oåtkomlig för analys och synthes.

När nu X-strålarna upptäcktes, sökte man som vanligt likasom i regula de tri att med bekanta söka den obekanta: tillgrep de ultravioletta strålarna, Crookes strålande materia och så vidare, men med påföljd att det nya fenomenet visade sig äga flera egenskaper gemensamma med ljudet än med ljuset, hvaraf för första gången ljusets och ljudets analogi kom i åtanke och därmed luftens och eterns, hvilket kanske är upptäcktens allra största och viktigaste sida — för vetenskapen.

*

Att alla kroppar äro mer eller mindre genomskinliga framgår af Le Bons utveckling af X-fotograferandet medels vanligt lampljus.

Detta har ju varit tämligen kändt. Ett guldblad genomsläpper ljuset, men grönfärgadt.

Den japanska trollspegeln är icke obekant, men var hittills oförklarad, kan möjligen nu lämna dyrbara bidrag till frågans utredning.

Förliden höst, under sysslandet med kemiskt arbete under mikroskopet, hände mig följande.

Jag hade lagt en svensk spiknubb, anlupen blå, på mikroskopets objektglas och behandlat honom med utspädd svafvelsyra. Med en lins insläpptes lampans ljus uppifrån, och när jag med omkring 150 gångers förstoring betraktade spiken visade han icke mera metallglans, utan var marmorhvit och genomsläppande ljuset så att hela hans struktur syntes. Tråd vid tråd, några i spiraler som kärlen i växter, och det hela liknande en monokotyledon med dess kärlknippen.

Därpå klippte jag en strimma ur en silfverplåt, behandlade med salpetersyra och betraktade i samma belysning under mikroskopet. Silfret visade sig genomlysande hvitt, utan metallglans, af kornig struktur.

Jag upprepade försöken, utan syror, och erhöll samma resultat, hvaraf jag öfvertygades, att det var metallen själf jag såg och ej något bildadt salt.

Jag fortsatte försöken med flerehanda ämnen och fann bland annat, att stenkol ej var svart utan hvitt i påljus.

En månad efter mina sista försök utkom nyheten om X-strålarna. Man trodde först, att det endast var ett nytt slags ljus, katodens i Crookesröret, men när man fick veta att vanligt lampljus hade samma verkan och bättre, lade sig intresset något. Det var en upptäckt, enkel som Amerikas, och sådana älskas icke af vetenskapen. X-strålarna hafva lefvat sitt korta lif och lämnat en ljusstrimma efter sig, kanske en teori, om ljusstrålars gång genom fasta kroppar eller sådant.

*

Fotografien har, ifrån att ha varit ett vetenskapligt experiment, nu blifvit en lek, och likafullt är hela förfarandet ett mysterium.

Tag en klorsilfverplåt; kasta med en spegel en bild mot plåten och denna återger ingen bild i utvecklaren.

Utsätt en klorsilfverplåt för fullt dagsljus. Märk nu hvad som sker. Plåten mörknar ej, ehuru kemien säger att klorsilfver (silfverklorid), som är hvit, svartnar i dagsljus genom att reduceras till klorur. Detta inträffar ej, och en för fullt dagsljus en längre tid utsatt plåt svartnar ej ens i utvecklaren.

Men håller jag en mörk kropp mellan ljuset och plåten, får jag i utvecklaren en skugga på plåten.

Jag lade en afskuren Julros (Helleborus) på en plåt, och som blomman är halft genomskinlig, erhöll jag, vid lampljus, en teckning af blomman.

Sätter jag in plåten i kameran och exponerar, får jag som bekant ingen bild, ingen svärtning på plåten, förrän den gått igenom utvecklaren.

Insätter jag i kameran ett albuminsilfverpapper och exponerar, får jag ingen bild, ej ens i utvecklaren. Men lägger jag en negativcliché mot papperet och exponerar för öppet dagsljus, erhåller jag som bekant en positivbild. Detta har för mig alltid varit ett stort mysterium, men det är möjligt att X-strålarna komma att utröna sammanhanget.

Är det så: att strålarna vinna i ljusverkan när de tränga genom ett tätare medium af viss

art. Är detta glaslinsernas partiella verkan i tuber och mikroskop?

*

År 1891 hade jag af en händelse fått två färger på en bromsilfverplåt i en eikonogentutvecklare. Exponerade föremålet var: ett gulbetsadt retortstativ, som fasthöll en hästskomagnet, målad mönjeröd.

Färgerna gult och mönja voro så afgjordt föremålens, att jag ansåg mig böra fullfölja försöken. Men: först spekulera, sedan experimentera. Och jag spekulerade som så.

Ljudet från ett instrument anrör ju bättre mitt öra från ett närgränsande rum, om dörren står öppen, än om den är stängd! Analogi: ljuset bör då kraftigare verka i kameran, om det slipper passera ett tätt medium — som glaslinsen.

Detta var både riktigt och falskt på en gång: ty ljudet fortplantas lättare i fasta kroppar än i luften. — Och likafullt öppnar jag dörren, när jag vill höra bättre!

Och jag ser ju klarare genom glaslinser än genom luften. —— Här stannade jag, häpen öfver de orubbliga naturlagarnas rubblighet, nyckfullhet, självmotsägelser och löshet, men gick vidare. Tog bort linsen ur kameran och insatte ett diafragma genomborradt med en synål. Jag fotograferade en person och erhöll resultat i alla afseenden lyckligare än vid fotografering med en utmärkt lins.

Jag hade mot all regel ställt mannen mot ett fönster, bakom hvilket öppnade sig ett landskap med tallar i förgrunden och fjärdar med skogsbryn i fjärran.

Mannen trädde fram modellerad och träden med alla plan ända ut i fjärran.

Motprof med lins och samma pose. Mannen platt, icke ett spår af träden syntes, och hela landskapet en ljus fond.

Men mitt diafragma gaf mig ännu en fördel. Rocken på föremålet var hvit med blåa ränder. Dessa blåa ränder skulle enligt vanligt förfarande bli hvita, men här blefvo de dunkla, tecknande sig mot den hvita rocken. Denna detalj, att blått bibehöll sin valör, blef för mig utgångspunkten för nya försök till färgfotografi.

Jag hade spekulerat rätt, när jag tog bort glaslinsen och lät ljuset verka direkt utan att passera ett medium.

Jag spekulerade vidare och sade mig så: kemisk verkan brukar höjas genom att man låter kropparna träffas in statu nascenti, eller i det ögonblick de utträda ur en annan förening.

Därför exponerade jag en silfverplåt och utvecklade klorångor samtidigt i kameran. Dåliga anordningar, ogynnsamma förhållanden tvungo mig afbryta försöken strax i början, då jag likväl haft ett par färger framme, ehuru ofullkomliga.

(Vill någon begagna dessa mina spekulationer, så är det fritt.)

Nu i dessa X-strålarnas dagar har man uppehållit sig vid det stora undret, att hvarken kamera eller lins brukas. Det är mig ett gunstigt tillfälle få omtala verkliga förhållandet med mina fotografier utan kamera och lins, tagna af himlakroppar vårvintern 1894, och hvilka på sin tid väckte en viss munterhet och voro nära att bringa mig olycka, eller gjorde det.

*

Det låg en spegel på mitt bord och speglade månens bild. Jag tänkte: huru uppfångar och reflekterar spegeln månen, om mitt ögas lins och kamera icke äro där och vanställa. Enligt optiken måste ju hvarje punkt på spegelns plana yta återkasta månens ljus efter de och de lagarna. Vore spegeln sfärisk konkav, skulle däremot månstrålarna samlas i en punkt och ge en liten rund bild, som liknade det vi kalla månen och se med vårt öga.

Det var ju rätt resoneradt!

Och så utbytte jag spegeln mot en bromsilfverplåt, och för kraftigare verkans ernående lade jag den i utvecklaren och exponerade samtidigt.

Nu hade jag i Vogels klassiska arbete om fotografien läst, att under vissa förhållanden en exponerad plåt kunde utsättas för förströdt dagsljus och ge en interverterad bild.

Jag begagnade metoden och erhöll af *månens ljus* en bild, som liknade bikaksceller och som jag ansåg vara härledd af ett interferensfenomen, det är korteligen: liknämniga strålars förmåga att

släcka hvarandra skenbart, och ge *mörka ljusstrålar*.

Försöket upprepades mångfaldiga gånger med månen och med olika resultat efter olika förfarande. Därpå tog jag solen i nedgången och erhöll plåten betäckt med flammor.

Stjärnhimmeln fyllde plåten med hvita prickar, suddiga som när man betraktar stjärnorna genom ett par glasögon.

Dessa fotografier jämte en text insände jag till Franska Astronomiska Sällskapet, där de vid sammankomsten i maj (?) 1894 förevisades, men icke föranledde till någon åtgärd; allra minst till fortsatta försök. Att de missförståtts, fann jag af Compterendu'n, där fotografierna uppgifvas vara tagna utan lins, enbart.

Jag kan ju icke hänvisa till mina outgifna manuskript, men vill här endast påpeka: att månens ljus har en starkare verkan på en bromsilfverplatta i utvecklaren, än solen har. Vidare: att en fotogénlampas ljus verkar starkare än dagsljuset under liknande förhållanden.

Hvad skulle framgå då af allt detta? Af X-strålar som äro vanliga strålar, af kropparnas relativa genomskinlighet, af fotografiering utan lins, af fotografiering utan kamera och lins? Jo, åtminstone det: att den rådande fysiken — och kemien icke löst världsproblemen ännu; att naturlagarna, som de kallas, äro förenklingar, dikterade af enkla människor och icke af naturen, att

universum ännu döljer hemligheter för oss, och att därför mänskligheten har rätt att fordra en revision af naturvetenskaperna, på hvilka X-strålarna kastat ett högst osympatiskt ljus.

Ett minne från Sorbonne.

Sorbonne skall stängas för främlingen, säges det, och manifestationer äga rum för att söka få styrelsen att återtaga förslaget. Ett tusen studenter af alla nationer, utom den franska, befinna sig i uppror och söka öfvertyga Paris att det gör sig självt orätt genom att afstå från den härskareroll som vetenskapligt centrum det ägt sedan medeltidens ingång.

Lifvet flyter fort nu och man kan skrifva sina minnen ett år efter upplefvandet.

Det är därför, och äfven af andra skäl, jag vill berätta något om de två veckor jag förlidet år arbetade i Sorbonnes kemiska laboratorium, inskrifven vid fyrtiosex års ålder i filosofiska fakulteten såsom »auditeur».

När jag 1894 i Antibarbarus framkastade mina meningar om svaflets sammansättning, voro dessa icke grundade på tomma spekulationer utan på erfarenhetsrön och eftertanke. Jag hade äfven på ett laboratorium i Berlin undersökt svaflets förhållande till de olika lösningsmedlen och funnit att det i alla afseenden ägde karakteren af ett harts.

Sommaren 1894 fortsatte jag undersökningarna och lyckades genom ofullständig förbränning af svafvel samt en serie blåsrörsförsök ådagalägga kolets närvaro. Om hösten samma år fortsatte jag i cheminéen till mitt hotellrum i Paris att utfå kolet i tillräcklig mängd. De diglar, jag använde, väckte en obehaglig uppmärksamhet, i synnerhet som efter Caserios afrättning sysslandet med kemikalier af icke fackmän dels var förbjudet dels medförde obehagliga följder.

När jag i januari 1895 intogs på hospitalet S:t Louis för en åkomma i händerna, hvilken förvärrats genom arbetena framför en stark eld, utspridde ovänner ryktet att jag förbränt händerna genom oförsiktigt handterande af sprängämnen. Tidningsmän kommo till hospitalet för att efterhöra, och jag begagnade tillfället att fria mig från oberättigade misstankar, skref en artikel till Le Temps om sakens rätta sammanhang, om mina analyser om svaflet, bifogande ett intyg från en i närheten af hospitalet befintlig analytisk-kemisk byrå att det var kol, jag efter ofullständig förbränning af rent svafvel erhållit.

Saken upptogs af tidningarna och rönte egentligen intet motstånd, emedan hela den kemiska världen länge varit ense om att de så kallade elementen icke voro enkla.

Läroböckerna hade redan infört de groende tviflen, och en obetydlig kemisk katekes af Hirzel, afsedd för skolbruk, omtalade oförtäckt att nickel och kobolt icke längre kunde anses som enkla

ämnen, då dessa metallers salter under vissa omständigheter kunde transmuteras, det ena till det andra. Året förut hade en kemist i Berlin vid elektrolys af svafvelsyrad Baryt märkt en förlust af svafvel, som föranledde honom att uttala sina tvifvel om svaflets enkla natur. Lockyer hade dock långt förut till Academie des Sciences i Paris inlämnat en memoire, i hvilken Phosphorn, på grund af dess förhållande vid spektralanalysen, dömdes vara af sammansatt natur.

Allt var således väl förberedt, men begreppet element satt så hårdt, att det icke kunde ryckas upp med roten i ett tag, utan började strax skjuta rotskott. Invändningarna formulerades ungefär så: hvarför kan svaflet, om det är sammansatt, ej sönderdelas medels elektrolys?

Mitt svar: emedan det är ett harts och som sådant oledare för elektriciteten.

Och vidare: antaget att svafvel är ett organiskt ämne, hvarför kan det ej sönderdelas medels vanlig organisk analys med kopparoxid, som skall ge kolsyra, aflämnande sitt syre?

Mitt svar: emedan svaflet själft håller syre och väte, utom kol, hvarför uppträdandet af kolsyra i detta fall intet bevisar, och procedurens invecklade natur hindrar hvarje slutledning rörande förloppet, då svaflet likt en alkohol i vanliga fall förbrinner fullständigt utan att lämna aska.

*

Emellertid hade svafvelsyrefabrikanterna i Rouen börjat röra på sig, och lämnande fruktlösa ordstrider, reste jag till Rouen och rådslog om två hufvudfrågor för svafvelsyrefabrikationen: den första om salpetersyrans utlämnande; den andra: om svafvelsyrans framställande ur gips, hvilket för Frankrike skulle vara af en stor vinst.

Återkommen till Paris började jag laborera med svafvelsyrade kalker, men var icke långt kommen på vägen, då Orfilas kemi från 1830-talet föll mig i händerna. I denna bok läste jag följande:

»Svaflet har blifvit intaget under de enkla ämnena. Davys och Berthollet den yngres sinnrika experiment synes dock bevisa att det håller väte, syre och en särskild bas, som man ännu icke lyckats isolera . . .»

Längre fram, vid kolsvaflans framställning skildrar Orfila de båda kemisternas förfarande sålunda. De ledde svafvelångor öfver glödande kol och erhöllo, utom kolsvafla: carbureradt svafvel, oxycarbureradt väte (?), samt svafvelväte.

Orfila anför Thenards mening rörande de främmande gasernas uppträdande vid föreningen af två enkla ämnen svafvel och kol. Vätet skulle härledas från svaflet och kolet, »hvilka aldrig äro fria från väte». Syret härledde sig från vattnet i de korkar man användt vid tätningen af rören.

Alltså de enkla ämnena med dessas nödvändiga förutsättningar: föroreningar.

Och: svaflet ett enkelt ämne, men aldrig fritt från väte. Kolet, ett enkelt ämne, men aldrig fritt från väte.

Är det icke att säga: svaflet håller väte. Och kolet håller väte.

»Nej,» svarade man, »ty de äro enkla ämnen.»

»Ja, men huru kunna de vara enkla, när de hålla två ämnen?» etc. etc.

*

Den nuvarande professorn i kemi vid Sorbonne heter Troost. Jag öppnade hans lärobok för att läsa om kolsvaflan. Och jag läste, ännu 1895: »Det utvecklas ur recipienten gaser som härledas ur svaflets inverkan på kolets väte och korkens vatten».

På femtio år hade det icke fallit någon in att ersätta den vattenhaltiga korken med något indifferent kitt! Icke fallit någon in att utdrifva vätet ur kolet och svaflet!

För att få slut på ordstriden anmälde jag mig till Sorbonnes analytiska laboratorium, icke som lärjunge för en kurs utan för att utföra det enda experimentet: svaflets kvalitativa analys.

Professorn för analytiska laboratoriet hette Riban, lika obekant som Troost. Han var vänlig, artig, men jag kan icke säga att han var intresserad för det viktiga spörsmålet. Men det är väl alltid så.

Som förprof sökte jag sondera svafvellågan och bestämma de oförbrända gaserna mellan smältans yta och själfva yttre lågan, dels för att se om kolväten funnos där, dels för att pröfva på

»vapeurs nitreuses», åtskilliga kväfvets syreföreningar. Jag hade nämligen i Rouen, där jag i solskenet brände fyra skålpund svafvel i en porslinsskål, trott mig märka stadigvarande rödbruna »vapeurs nitreuses» i lågans inre.

Det andra profvet bestod i ett försök till ofullständig förbränning medels ammoniakalisk kopparklorur i ett glasrör, efter Berthelot's bekanta experiment med ether, som ger acetylen.

Sedan detta var undangjordt, började jag anordningen till fundamentalförsöket.

Två flammugnar fylldes med kol. I den ena insattes en lerretort för svaflet och i den andra infördes röret för kolet. Undvikande korkar slipade jag in retorthalsen i röret och kittade utomkring fogen.

Därpå, och sedan allt var på sin plats, tände jag ugnen med kolröret och hettade till liflig rödglöd, då allt vatten måste icke allenast utdrifvas utan om det fanns där äfven sönderdelas. Först då tände jag under svafvelretorten, och lät hetta till rödglöd.

Med ättiksyrad blyoxid och öfvermangansyradt kali konstaterade jag på vanligt sätt omväxlande närvaron af vätesvafla och svafvelsyrlighet.

Sedan apparaten kallnat, slog jag sönder retorten och fann, att densamma höll kol i pulverform och sådant att det ej kunde härledas från kolbitarna i röret, utan måste härledas från svaflet.

Nu vill jag erkänna för den sakkunnige, att förloppet vid denna procedur föreföll mig mera

kompliceradt än jag väntat. Kolet i röret till exempel var skenbart oförändradt, och jag hade från början frågat mig, hvad kolet skulle där att göra, då kol ju är oangripligt i hetta, när luft ej tillföres. Mig synes, att en commutation, ett utbyte af komposanter ägt rum mellan svaflet och kolet, hvarom mina vidlyftiga laborationsprotokoll en gång skola lämna upplysning.

Öfvermangansyrade kalit affärgades stundom, hvilket ju anger svafvelsyrlighet, men det fälldes äfven, hvilket ju anger närvaron af vätesvafla *och* ammoniak, då ju mangan ej fälles ur sur lösning af endast vätesvafla.

Hvar kom ammoniaken ifrån? Hvarifrån kväfvet till ammoniaken? Håller svaflet kväfve?

Efter ett års fortsatta studier har jag svarat så: svaflet håller ingenting och allt. Det äger förmågan att under inverkan af vissa reagentier än manifestera sig som en syrsatt sumpgas, än som ett hydrateradt kväfve och så vidare.

Jag har tecknat svaflets provisoriska formel $(C H^4 O)^n$. Och jag har tecknat kväfvet $C H^2$ eller 1 kol med 2 väte.

Något underverk är det således icke, om kväfvet skull träda fram vid manipulationer med svafvel, hvars methan, $C H^4$ endast behöfde förlora 2 väte för att bli kväfve eller $C H^2$.

Mig har senare händt detta. Jag ref svafvel och kalihydrat. Tillsatte saltsyra, och erhöll svafvelammonium. Hvadan?

I en kemi från 1830 har jag sett denna uppgift: svafvel tändes i »vapeurs nitreuses» vid en temperatur öfver 150°. Hvilket ger anledning till åtskilliga betraktelser.

*

Emellertid, när jag i Sorbonne afslutat mitt kolsvafleförsök, gick jag till professor Riban för att tacka honom för visad gästfrihet. Med ett vänligt leende frågade han mig, om jag var nöjd med det erhållna resultatet. Jag svarade, att jag var mer än nöjd och rätt lycklig öfver utgången.

Han frågade åter, om jag var säker, det ingen fuktighet (förorening!) narrat mig.

Jag svarade höfligt, att vatten afdunstar vid 100° och sönderdelas redan vid en lägre temperatur än de minst 1,200° jag haft i flammugnen, i hvilken guld kan smältas. Vi skildes som vänner, och ett par månader senare förklarade professor Troost från katedern i Sorbonne, att jag var en okunnig person.

*

Det synes nu efter en längre tids förlopp, som om vetenskapen, den offentligt förkunnade vetenskapen, vore en popularisering, och att den alltid haft sin esoteriska sida, hvilken, om ej hemlighållen, dock ej befunnits lämplig att föreläsa. Sålunda var Berzelius redan tidigt öfvertygad om, att kol kunde transmuteras i kisel, och han uttalar denna mening bestämdt i sin kemi under kapitlet

paracyan. En engelsman (?) Brown hade nämligen upphettat denna förening af kväfve och kol, samt erhållit kisel som rest i stället för kol.

Berzelius tillägger, att detta var första gången det lyckats en kemist att metamorfosera kol i kisel.

Han trodde således på de »enkla ämnenas» förmåga att transmuteras, som det nu kallas. Hvarför han icke fortsatte på den vägen, visar, det han fruktade tränga för djupt i naturens mysterier, men det kan äfven visa, det den vetenskapliga vetenskapen alltid nödgas hålla sig till en viss grad på ytan för att kunna förstås af hopen i auditoriet och utanför, på torgen.

Barbaren i Paris.

»Vid slutet af Lilla bron stod det trätorn, som försvarades mot normanderna af tolf hjältemodiga parisare under stadens belägring år 886 ...»

Hvarefter namnen uppräknas.

Denna inskrift är ristad på en marmorplatta, upphängd vid kajhörnet midt emot platsen framför Notre-Dame.

Jag stannade och tvekade, om jag, såsom varande normand, skulle våga mig ut på Lilla bron, i det jag erinrade mig de landtliga kungörelser man träffar på litet hvarstans på vägarna omkring byn, som jag nyligen bodde i nära Paris: »Förbjudes att låta hundar löpa kring i dessa pumpsängar» eller »Här äro räfsaxar utlagda».

Och jag slog mig ned vid ett bord i ett närbeläget kafé för att öfverväga.

Det var nu verkligen femte gången jag var stadd på pilgrimsfärd till västerlandets Mekka, som hvarje rättrogen bör besöka innan han går till paradiset. Dagen förut hade ett lärdt samfund vid Rue Serpente låtit uppföra en teaterpjes af mig genom herr Lugné-Poë, och en professor hade

inledt soarén med ett björnförevisaretal i ungefär följande stil:

»Mina damer och herrar! Det är inte mycket bevändt med det som ni om en stund skola få skåda, det är till och med ingenting alls: en isbjörn, en hvalross, jag vet inte hur man skall kalla det, en barbar, med ett ord.»

Men det var icke de professorliga bekymren som kändes såsom en heder och läto mig med ett visst välbehag njuta det värdefulla i tillståndsbeviset att få vistas hos en bildad nation; utan det var, att »förevisaren» lät mig dansa just på Rue Serpente.

Från och med år 1280 inskrefvo sig svenska studenter i mängd vid Paris' universitet, så att till och med statuter *pro scholaribus parisiensibus* upprättades af ärkebiskop Johan. På 1300-talet funnos tre svenska collegier i Paris: Skarakollegiet, in vico Brunelli, hvilket var i verksamhet ända till år 1503, Linköpingskollegiet vid Rue des Carmes och Upsalakollegiet, *Rue Serpente.*

Alltså är det nu sex hundra år sedan mina förfäder slogo sig ned i Paris för att debarbarisera sig, och det kunde verkligen nu bli ett slut med gnatet på normanderna.

Flere af dessa svenskar i Quartier Latin anställdes som professorer i Sorbonne. Så mäster Laurentius från Suecia, hvilken undervisade i filosofi och andra artes liberales i Paris, 1348; så Andreas från Suecia, *cum celebritate et ingenti nominis fama.* Martinus, professor i rättskunskap, likaledes i Paris, var författare till ett berömdt arbete

Significandi modi, som bibehåller sin plats i den juridiska undervisningen ända in på sextonde århundradet. Fyra svenskar blefvo till och med rektorer för Parisuniversitetet.

Att nordmännen då rönte ett bättre mottagande kom sig icke enbart af det sakförhållandet att två franska kungar, Henrik I och Filip den sköne, varit förmälda med skandinaviska prinsessor. Kanske sederna voro mildare vid tiden för riddarväsendets uppkomst, en moralisk inrättning, som hade sitt ursprung från de normandiska hertigarnas hof.

*

Jag sitter fortfarande vid Saint-Michelkajen och låter blicken klättra upp för Notre-Dame-kyrkans med ärr och skråmor betäckta murar. Är det månne en slump att denna stil, som i senare tid fått namnet gotik, föddes i Normandie, fantastisk och skugghöljd som den är, härmande den heliga skogen, där offerprästen lät hänga upp offren under grenarna. Den romanska katedralen är ekskogen med fullt tunnhvalf, druidernas lund, hvaremot gotiken är nordanskogen, grandungen med spetsiga vinklar. Där är också vikingaskeppet upp- och nedvändt, med kölen i vädret och spanten ryckta ut så att de ligga bara; drakhufvudena, som prydde de djärfva nordiska sjöfararnas framstam, felas ej heller: se takrännornas dropprör.

Ja, detta smakar verkligen Nord-Europa och det är en förtjusande barbarism, som har öfver-

gifvit de kalla geometriska figurerna för den nordiska florans och faunans öfverflödande och osammanhängande lifsfullhet.

Jag känner mig en smula tröstad i min rättmätiga stolthet öfver att härstamma från förfäder, som inblåst sina vilda själar i former, hvilka med tiden endast försämrats . . . Och jag reser mig, redo att bryta mot förbudet och, i trots af de farhågor som den där marmorplattan ingaf mig, öfverskrida tröskeln till staden.

Inför Henrik IV:s staty erinrar jag mig den svenska ambassad, som anlände till Paris året före Bartolomeinattens år för att förnya de gamla traktater mellan Frankrike och Sverige, hvilka daterade sig från åren 1456, 1498, 1518 och 1542; genom den sistnämnda traktaten »erhöllo svenskarna rätt att färdas i hela Frankrike utan att gälda större pålagor än de infödda och att bosätta sig där med fritt förfogande öfver sina ägodelar».

Utan att förlita mig på tyvärr ofta svekfulla traktater, men försedd med mitt pass, fortsätter jag min vandring och ser i morgondimmorna Louvre höja sig öfver träden, lik en Jurakedja med sina skorstenars och mansarders spetsrika kam.

Jag befinner mig här midt uppe i 1600-talet, ett tidsskede då Sverige hjälper Frankrike att bibehålla hegemonien i Europa gent emot huset Habsburg; jag tänker på Axel Oxenstjerna i högtidlig ambassad, emottagen af Richelieu, som från Compiègne beger sig till Paris för att personligen sammanträffa med den svenske rikskansleren och

rådgöra om trettioåriga krigets fortsättande, detta krig, som kostade Sverige dess bäste konung och åt Frankrike förskaffade Elsass och Lothringen tillbaka.

Och jag tänker också på att Sverige genom sin ambassadör de Staël, make till den ryktbara vittra damen, var den första europeiska stat som erkände franska republiken (1795).

På andra sidan om floden synes Franska institutets kupol: det stora sekel då den svenska vetenskapen vann segrar, mer pålitliga än fordom dess krigshärars. Behöfver jag gå till trakten af Jardin des plantes för att där finna Linnés namn odödliggjordt genom en gata, som är granne till Buffons och Cuviers? Är det af nöden att fara till Montmartre för att där upptäcka den gata, som bär Berzelius' namn? Jag har nyss bläddrat i hans kemi i Sorbonnelaboratoriet och har stafvat mig till hans namn, liksom tre andra landsmäns, på fasaden till Sainte-Geneviève-biblioteket.

Och under denna samma kupol eller helt nära hade jag en gång äran att *in absentia* få två uppsatser lästa inför de gamle vise i grön frack.

Om jag sloge mig i språk med en studerande vid Ecole des mines och af honom begärde upplysningar angående mineralogerna Scheele, Wargentin, Bergman, skulle han kunna säga mig en hel hop om dem utan att veta att de äro från Norden och att Scheele delar med Lavoisier äran af att ha grundlagt den nutida kemien. Och om ni är god och följer med mig under kupolen vid

Quai Voltaire, till arkivet, skall ni få veta huru många svenska barbarer som varit ledamöter af Institutet allt ifrån Bergman, som var den förste, år 1760, till Nordenskiöld, Lovén och Retzius nu senast.

*

Jag går öfver till de sköna konsterna. I själfva Louvre är Alexander Roslin omkring år 1760 installerad såsom porträttmålare efter att ha upptagits i kungliga målningsakademien. Hans förnämsta arbete, *Ludvig XV:s återkomst från staden Metz*, har förr haft en hedrad plats i Hôtel de Ville. Per Adolf Hall, »målare för konungen och Frankrikes barn», med vedernamnet miniatyrens Van Dyck, bodde här ända till revolutionen, då han deltog i stormningen af Bastiljen. Vidare ha vi Gustaf Lundberg, pastellmålare, hvars porträtt af Boucher och dennes hustru utgjorde »Salongens» stora succès år 1743.

Minnena bestorma mig. Jag börjar känna mig en smula som barn i huset, stolt öfver att veta, det mina förfäder bidragit att skapa Ljus-Stadens vetenskapliga och konstnärliga ära, denna stad, hvilken nu behandlar mig som en inträngling, ett rödskinn, ett antropomorf.

Vi göra halt ett tag vid Tuilerierna. Det var där som grefve Fersen, hängifven vän till Ludvig XVI och Marie Antoinette, den 20 juni 1791 själf körde de hästar, som skulle rädda konungen och drottningen då de flydde åt Aix-la-Chapelle till, där

Gustaf III församlade de fördrifna fransmännen för att med Rysslands tillhjälp återge dem deras rätt att bo i sitt fädernesland.

Det var där som regementet Royal-Suédois, då i fransk tjänst sedan ett hundra år, stred för sin herre; det var där som Bernadotte ... och så vidare, och så vidare.

*

Om jag vore lyceilärare, skulle jag vilja hålla en föreläsning vid Rue Serpente, och till ämne skulle jag välja franska litteraturens uppkomst. Och jag skulle börja i följande ordalag:

»Vid ingången till det tempel, som är helgadt åt den franska litteraturens alla härligheter, står som propylé den normandiska diktningen. Det är det gigantiska skaldeverket *Le roman de Rou* eller *Rollon* som inviger det ...»

Kunde jag inte i så fall vara viss på att afbrytas af förtrytsamma utrop från mina åhörare?

Jag tager mitt parti och sätter punkt här.

(Gil Blas, 1895.)

Kvinnohat och kvinnodyrkan.

Eftersom jag har rykte för att vara kvinnohatare och alla roa sig att kalla mig så, ser jag mig nödsakad att fråga mig själf, om jag verkligen är det.

Först, när jag ser tillbaka på mitt förflutna, upptäcker jag, att jag alltsedan min manbarhet slog ut alltid lefvat i regelbunden gemenskap med kvinnor och att deras närvaro har hos mig väckt angenäma känslor för så vidt som de gent emot mig förblifvit kvinnor. Men från och med det att de betett sig som mannens medtäflerskor, hvilka vårdslösat sin skönhet och förlorat det behagfulla, har jag afskytt dem i kraft af en naturlig och sund instinkt. Ty jag vädrade hos dem något af man och element af mitt kön, hvilka jag hatar af hjärtats grund.

Motsatsen skulle vara last.

Följaktligen, enär jag varit gift två gånger och haft fem barn, är det föga troligt att jag skulle vara kvinnohatare. Kanske är det likafullt en smula sanning i den där förebråelsen.

Här om dagen, när jag läste i en tidning att tolf kvinnor blifvit lefvande innebrända i en fabrik, greps jag af en grym glädje:

»Tolf stycken. Skönt!»

Det är möjligt, att nu för tiden, då kampen för tillvaron blifvit bister och kvinnorna gjort intrång på det manliga arbetsområdet, en afundsamhet, fullt rättfärdigad af de plikter, som åligga en gift karl, har uppkallat mitt agg till inträngarna.

Men det är inte där som skon klämmer.

Det har på senare tiden funnits män, som varit sårade till döds, utmattade, andligen och kroppsligen tröttkörda, och som i ett svagt ögonblick fattats af den där fruktan för förintelsen, för ensamheten, så att de återfallit i barndomen och erfarit ett oemotståndligt behof att söka stöd någonstädes, att hvila sitt hufvud mot ett moderligt bröst. I sådana ögonblick, när allt sviker, till och med sorgens eller skräflets filosofi, då är den starke mannen icke mycket värd. Botemedlet för den utbrända hjärnan är endast att söka vid lifvets källor, dit det gäller att gå tillbaka, och mannen — det stora barnet — återfinner lifvet, omedvetenhetens lif, vid kvinnans barm, hon som själf är oreflekterad, sorglös och vegetativ.

Äfven jag har känt det så, och genom en irring af det uttröttade förståndet har jag öfverskattat kvinnan i sådana ögonblick, liksom jag äfven i andra ögonblick har för högt uppskattat barnet för de glada stunder det skänker oss. Jag glömde, att man vederkvicker sig efter sina intel-

lektuella utsväfningar genom att åter stiga ned till en mera elementär tillvaros redan tillryggalagda stadier, att man åter blir vilde eller när man jagar eller fiskar; att man slutligen degraderar sig — och det icke utan sina fördelar — ända till djurets ståndpunkt när man dansar, leker och berusar sig Man beundrar på lediga stunder naturen, landskapet, som trots allt står under oss människor, och det som man beundrar, det förstorar man och förhärligar. Att återvända till kvinnan var för mig att återkomma till naturen, och i en vrå af min själ gjorde jag mig omedveten, instinktiv, barn, hvilket förnyade mina krafter till att tänka, handla och strida.

Detta behof, som vi hafva af dem, gör att kvinnorna tro sig vara oss öfverlägsna.

*

Olyckligtvis, eller lyckligtvis — ty skilnaden är icke stor — kan en ärelysten man ej länge bibehålla en kvinnas kärlek.

»Kvinnorna äro vana, till följd af någon medfödd benägenhet, att hos en framstående man se endast hans fel och hos en narr endast hans goda egenskaper. De känna stor sympati för en narrs goda egenskaper, som utgöra en ständig hyllning åt deras egna fel.» Dessa ord härleda sig från min mästare Honoré de Balzac, kvinnornas trognaste fiende och deras trognaste älskare, trogen in i döden.

Men hvad ligger det för motsägande i dessa två uttryck?... Älska... hata... Kärleken, en intermittent feber med vanmaktsperioder af hat mellan anfallen.

Endast likgiltigheten innebär oförmögenhet.

*

Jag har alltid hållit af barn och alltid vetat att dessa älskvärda varelser äro små vackra brottslingar, för hvilka lagen icke existerar, och för hvilka moralen uppenbarar sig under skepnad af en elak gubbe.

Jag har alltid tillbedt kvinnorna, dessa förtjusande brottsliga tokor, hvilkas värsta brott icke äro inregistrerade af brottmålsstatistiken. Men jag har bara haft nog dålig — eller god — smak att säga dem sanningen, och de ha hämnats genom att kalla mig för *kvinnofiende.*

Tänk, om dessa hämndens prästinnor visste, hur många framgångar hos könet deras hämnd har inbragt mig! Nyfikenheten, Evas ursprungssynd, drog de små oskulderna till *odjuret,* och odjuret lade icke några hinder i vägen för äfven de nyfiknaste att tillfredsställa sin nyfikenhet, hvilket gick ledigt nog för sig.

Mycken tack, mina förtrollande fiender!

*

Hur ofta har jag icke tillsport skriftställare i Paris angående den kvistiga frågan om den äkten-

skapliga troheten! Den jag senast talat med om dessa saker är min vän Henri Becque.

Jag. — Huru kunna franska rasen och nationen bibehålla sig vid sådan vigör, om äktenskapsbrott är tolereradt, snart sagdt obligatoriskt? Ni sade ju, att ingen gift kvinna med aktning för sig själf underlåter att ha en älskare?

Henri Becque. — Å, man får inte taga för mycket på allvar hvad som står i romaner och teaterpjeser. För resten vet ni, att hos medelklassen och allmogen äktenskapet hålles i nära nog religiös helgd.

Jag. — Det är alltså åt handlande och åkerbrukare ni öfverlåtit privilegiet att fortplanta rasen och åt öfverklassen skammen att förse de »mondaina» ungherrarna med gifta mätresser.

Henri Becque. — Älskaren i dag skall i morgon vara den bedragne äkta mannen.

Jag. — Hvarför den bedragne . . .? Hemma i Sverige existerar ej den bedragne äkta mannen, emedan skilsmässa alltid varit tillåten. Om en hustru föredrager en man framför sin make och deras böjelse är oöfvervinnelig, rymma de för att dölja sig med sin kärlek, och den föredragne är i kraft af sedvanelagen tvungen att gifta sig med sin sköna och därigenom återupprätta hennes anseende. Det är lojalt, man kunde säga hederligt, och den nye maken står icke i mer tvetydig ställning än den som gift sig med en änka. Han är nu make till en änka, det är hela saken.

Henri Becque. — Ett fogligt land!

Jag. — Ja visst...! Och ert hushåll på tre man hand, med vän i huset, är en okänd sak. Är det icke lastbart att dela med en annan man, att lefva huller om buller, som hjon hos en annan? Omfamna en kvinna, som ännu har öfver sig doften af en man, det är osundt och snuddar vid strafflagen... åtminstone den engelska.

Henri Becque. — Ni måtte vara fruktansvärdt svartsjuka hos er.

Jag. — Ja. Att inte vara svartsjuk, är att medgifva; och att medgifva är att tillåta. Låtom oss därför förbli svartsjuka och hederliga.

*

Jag vet en äkta man, som är förtjust öfver sin hustrus snedsprång. Det är för honom en krydda, försäkrar han, och jag tror honom på hans ord, emedan hans profil påminner mig om den hos en alltför känd skriftställare på andra sidan kanalen.

*

Det finns män som arbeta på sin undergång i det att de ägna sig åt kvinnoemancipationen.

Kvinnans frigörelse, det innebär mannens afsättning, den bildade manliga klassens hemfallande åt nöd och tillskapandet af en kvinnlig klass af androgyner.

Att kvinnorna anfalla våra befästningar, att kvinnorna göra dåraktiga försök, att de frigöra sig från sina familjeplikter och till och med göra

uppror mot moderskapet, må så vara! Men hvad skall man tänka om män, som undergräfva sina egna fästningars grundvalar? Ha de förlorat känslan af sitt kön? Har deras självbevarelseinstinkt förintats, då de på detta vis tala å kvinnornas vägnar mot sig själfva?

Det är troligt nog, eftersom de känna sig underlägsna sig själfva, eftersom de förlorat begreppet om sitt kön och vid tillbedjandet af kvinnorna icke längre tillbedja kvinnor, utan ... män.

Onaturlig lastfullhet!

Kvinnodyrkan är de klentrognas sista vidskepelse, importerad i Skandinavien af två eskimåer, som predika samhällets ombyggnad på nya stöttar, — det nya mankvinnosamhället, uppburet af karyatider, som föreställa amazoner.

Där, midt emot denna kvinnodyrkan, bor mitt förmenta kvinnohat.

Om jag hyser hat mot frigörarna, är det därför att jag älskar kvinnorna och därför att det snart icke skulle finnas sådana längre, om man lyssnade till de förra.

Må vi återgå till naturens ordning.

(Gil Blas, 1895.)

Innehåll.

Dramatik.

Bandet 3
Leka med elden 55

Skildringar ur naturen.

Skånska landskap 117
Svensk natur 140

Varia.

Förvirrade sinnesintryck 183
På kyrkogården 208
En blick mot rymden 223
Om ljusverkan vid fotografering 234
Ett minne från Sorbonne 243
Barbaren i Paris 252
Kvinnohat och kvinnodyrkan 259

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET, LUND
15000 401004472